

Visa Takala

KANNANOTTOJA SIJAISHUOLLON RA- JOITTAMISTOIMENPITEISIIN

Retorinen diskurssianalyysi lastensuojelulain uudis-
tuksen lausuntomenettelyn asiantuntijalausunnoista

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Pro gradu -tutkielma
LOKAKUU 2020

TIIVISTELMÄ

Visa Takala: Kannanottoja sijaishuollon rajoittamiseen. Retorinen diskurssianalyysi lastensuojelulain uudistuksen lausuntomenettelyn asiantuntijalausunnoista.

Pro gradu - tutkielma

Tampereen yliopisto

Sosiaalityö

Ohjaaja: Arja Jokinen

Lokakuu 2020

Tässä pro gradu- tutkielmassa tarkastellaan lastensuojelun sijaishuollon rajoittamistoimenpiteitä. Rajoittamistoimenpiteitä tutkitaan lain valmisteluun liittyvän lausuntomenettelyn kontekstissa osana lastensuojelulain valmisteluprosessia. Tutkielma pohjautuu sosiaalisen konstruktionismin tutkimusperinteelle ja aineiston analyysimenetelmänä on käytetty retorista diskurssianalyysia. Tutkielmassa tavoitteena on paikantaa sitä, minkälaisiin argumentaatiopositioihin asiantuntijalausunnoissa asemoidutaan suhteessa sijaishuollon rajoittamiseen. Tämän lisäksi tavoitteena on tutkia, miten erilaisia retorisia keinoja käyttäen näitä positioita puolustetaan ja vahvistetaan suhteessa kilpaileviin positioihin. Aineistona tutkielmassa käytetään sosiaali- ja terveysministeriön lausuntopyyntöön STM074:00/2018 annettuja asiantuntijalausuntoja. Lausuntopyynnön materiaalit, sekä asiantuntijalausunnot ovat julkisia ja nähtävissä oikeusministeriön ylläpitämässä lausuntopalvelu.fi verkkopalvelussa.

Aineiston analyysissä paikantui seitsemän erilaista argumentaatiopositiota sijaishuollon rajoittamiseen liittyen. Argumentaatiopositiota paikantui liittyen yhteydenpidon rajoittamiseen, turvallisuuteen, työn reunaehtoihin, sekä ammattilaisten rooleihin. Yhteydenpidon rajoittamiseen liittyen aineistosta paikantui lasta suojeleva argumentaatiopositio, sekä vanhemmuutta puolustava argumentaatiopositio. Turvallisuuteen liittyen paikantui kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio. Työn reunaehtoihin liittyviä argumentaatiopositiota olivat riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio, sekä vastapuhe kirjallisille selonteoille. Ammatillisiin rooleihin liittyen aineistosta paikantui kliinistymistä kyseenalaistava ja sitä puolustava argumentaatiopositio.

Tulosten perusteella lakiluonnoksen ehdotuksia rajoittamiseen liittyen puolustettiin ja vastustettiin monenlaisista ja toisilleen jännitteisistä argumentaatiopositiosta käsin. Retorisina keinoina lausunnoissa hyödynnettiin etenkin asiantuntija asemaan vetoamista, kategorisointia ja tosiasioiden tuottamista. Analyysin tuloksena rakentuu kuva sijaishuollon rajoittamistoimenpiteistä eettisesti haasteellisina tilanteina, joissa lapsen etua ja oikeuksia voidaan tulkita erilaisista näkökulmista. Kysymys siitä, minkälaista sosiaalista todellisuutta lausunnoissa rakennetaan on relevantti, sillä lainsäädännön yhteydessä vaikutukset voivat olla kauaskantoisia ja ulottua aina lopulliseen lainsäädäntöön.

Avainsanat: lastensuojelu, sijaishuolto, rajoittaminen, rajoittamistoimenpiteet, retorinen diskurssianalyysi, lastensuojelulaki

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin OriginalityCheck –ohjelmalla.

ABSTRACT

Visa Takala: Statements for restriction in children's residential care. Rhetoric discourse analysis from the comments given in the procedure for the obtaining of comments in the reform of the child welfare law.

Master's thesis

Tampere University

Social work

Supervisor: Arja Jokinen

October 2020

This study examines restriction in children's residential care. Restriction is examined in the context of obtaining comments as a part of law drafting process of a new child welfare law. This study is located to the tradition of social constructionism and the methodological framework that is used in this study is rhetorical discourse analysis. The aim of this study is to identify different argumentation positions that professionals who are issuing comments take in relation to restriction of children's in residential care. Additional aim of the study is to examine how these positions are defended and strengthened in relation to competing positions by using different rhetoric methods. Ministry of Social Affairs and Health request for comments STM074:00/2018 and comments given by professionals for this request is used as the data of the study. Data of this study is public information and it can be found through internet statement service that is maintained by ministry of justice.

With the data analysis it was possible to identify seven different argumentation positions regarding restriction in children's residential care. Argumentation positions were located in restriction of communication, safety, working conditions and the roles of the professionals. Argumentation positions regarding the restriction of communication were identified as a child protective argumentation position and argumentation position that was defending the parenthood. Argumentation position regarding the safety was identified as argumentation position for harder restriction. Argumentation positions regarding the working conditions were identified as a resource speech and counter speech for written accountability. Argumentation positions regarding professional roles were identified as a questioning clinicality and defending of clinicality.

Based on the results of this study propositions of the law straw considering restriction were defended and opposed through many different and strained argumentation positions. Referring to the professional status, categorization and creating of facts were the most common rhetoric methods used in the professional statements. By analyzing professional statements it is possible to see restriction in children residential care as ethically difficult situations in which best interest and rights of the children can be understood through different points of view. The question of what kind of social reality is build through the statements is relevant because in the context of the professional statements consequences can be far-reaching and can be seen in the conclusive legislation.

Keywords: child welfare, residential care, restriction, rhetoric discourseanalysis, child welfare law

The originality of this thesis has been checked using the Turnitin OriginalityCheck service.

Sisällys	
1 JOHDANTO.....	1
2 Lastensuojelu ja sijaishuolto	3
3 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA	7
3.1 Lastensuojelulakiin esitetyt rajoitustoimenpiteiden muutokset.....	9
3.2 Rajoittaminen huolenpitoa, suojeluna ja moraalisen järkeilyn näkökulma	12
3.2.1 Rajoittaminen ja huolenpito.....	14
3.2.2 Rajoittaminen ja moraalinen järkeily.....	16
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	19
4.1 Tutkimuskysymykset	19
4.2 Aineistona asiantuntijalausunnot	20
4.3 Sosiaalinen konstruktionismi teoreettis metodologisena viitekehysenä.....	21
4.4 Retoriikka ja retorinen diskurssianalyysi.....	22
4.5 Analyysin toteuttaminen	28
4.6 Eettinen pohdinta	30
5 Rajoittamisen argumentaatiopositiot.....	31
5.1 Vanhemmuutta puolustava ja lasta suojeleva argumentaatiopositio	32
5.2 Riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio	39
5.3 Vastapuhe kirjallisille selonteoille.....	45
5.4 Kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio.....	49
5.5 Kliinistymisen kyseenalaistava ja sitä puolustava argumentaatiopositio	53
6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	58
LÄHTEET	66

1 JOHDANTO

Tässä tutkielmassa tutkin lastensuojelun rajoittamistoimenpiteistä käytävää keskustelua lastensuojelulain valmistelutyöhön liittyvien asiantuntijalausuntojen kontekstissa. Kiinnostukseni aihealueen tutkimiseen on lähtöisin aiemmasta työkokemuksestani lastensuojelun sijaishuollossa, sekä yleisestä kiinnostuksestani kasvatukseen, rajoittamiseen ja itsemääräämisoikeuteen liittyvistä kysymyksistä. Lastensuojelun rajoittamistoimenpiteillä tarkoitetaan lastensuojelulakiin (417/2007) lukuun 11 kirjattuja sijaishuollossa lapsen rajoittamiseen liittyviä keinoja, joilla voidaan poikkeustilanteissa rajata lapsen oikeuksia. Lainsäädäntö antaa kyseisillä rajoitustoimenpiteillä oikeuden puuttua lapsen perusoikeuksiin (Räty 2010, 421).

Uutisointi sijaishuollon ympärillä rajoittamiseen liittyen on hyvin moniäänistä ja näkökulmaista. Uutisoinnista on paikannettavissa ainakin lasten oikeuksia painottava näkökulma, joka painottaa lasten yhtäläisiä ihmisoikeuksia aikuisiin verrattuna. Esille nostetaan erilaisia esimerkkejä, miten lapsia on alistettu sijaishuollossa ja pureudutaan toiminnan lainvastaisuuteen. (Yle 9.10.2019). Toisaalta puhutaan lapsista tai nuorista, joiden kanssa työskentely nähdään niin haastavaksi, että samat rajoittamistoimet eivät heidän kohdallaan ole riittäviä. Tällöin rajoittamisen ylilyöntien syynä näyttäytyy ammattilaisten keinottomuus, mutta toisaalta rajoittamista voidaan perustella myös suojelullisella ja ennaltaehkäisevällä näkökulmalla. Oman näkökulmansa rajoittamiskeskusteluun tuo keskustelu työturvallisuudesta. Sijaishuollon ammattilaiset kohtaavat työssään väkivaltaa, jonka on pahimmillaan nähty johtaneen työntekijöiden väkivaltaisiin kuolemiin. Turvallisuusnäkökulma liittyy yhtä vahvasti myös sijaishuollon lapsiin, joille on turvattava turvallinen ja väkivallaton kasvuympäristö.

Vuonna 2016 entisten lastensuojelun asiakkaiden omat kokemukset kaltoinkohtelusta nostettiin esille, kun Jyväskylän yliopisto haastatteli lähes 300 entistä lastensuojelun sijaishuollon asiakasta vuosilta 1937–1983. Haastateltujen kokemuksista kävi ilmi kaltoinkohtelua, henkistä ja fyysistä väkivaltaa, ammattilaisten mielivaltaisuutta ja siteiden katkaisua biologisiin perheisiin. (Hytönen ym. 2016, 8–9.) Vuonna 2018 puolestaan valtion koulukotien tarkastusten yhteydessä ilmenneet epäkohdat olivat tapetilla. Tarkastuksissa todettiin lastensuojelulakia rikkovia rajoittamiskäytänteitä, joissa rikottiin lasten liikkumista, yhteydenpitoa, sekä muita laeissa ja kansainvälisissä sopimuksissa määriteltyjä ihmisoikeuksia. (Yle 12.9.2018.)

Lastensuojelun rajoittamistoimenpiteiden tutkimista lastensuojelulain näkökulmasta voi mielestäni pitää varsin ajankohtaisena aiheena, sillä uudistunut lastensuojelulaki astui voimaan 1.1.2020. Uudistuksen pääasialliset tavoitteet liittyvät kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten hyvän kohtelun toteutumiseen, sekä rajoittamistoimenpiteiden tarkempaan sääntelyyn. (STM – lastensuojelulain muutokset). Pyrkimyksenä lakiuudistuksessa on ollut erityisesti selventää eroa normaalina pidettävän kasvatuksen ja ihmisoikeuksiin puuttuvien rajoittamistoimenpiteiden välillä. (Saastamoinen 2020). Lastensuojelulain uudistuksen tavoitteeksi asetettiin rajoittamistoimenpiteiden käytön vähentäminen ja suuremman huomion kiinnittäminen itsemääräämisoikeuden ja ihmisoikeuksien toteutumiseen lastensuojelussa. Tavoitteiksi lakiluonnoksessa mainitaan ennakkolliset toimet, kuten tilaratkaisut, henkilöstön perehdytys ja täydennyskoulutus sekä itsemääräämisoikeutta tukevat työmenetelmät, jotka olisivat aina ensisijaisia suhteessa rajoitustoimenpiteiden käyttöön. Tämän tutkielman laatimisen aikana lainsäätöprosessi on edennyt lainvahvistamiseen ja lakiuudistus astui voimaan 1.1.2020. Keskeisimmät muutokset verrattuna aiemmin voimassa olleeseen lastensuojelulakiin liittyivät muutoksiin asiakassuunnitelman ja rajoittamistoimenpiteiden osalta. Lisäksi uutena asiana lakiin sisällytettiin sijaishuoltopaikkojen velvollisuus laatia lasten hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Uudistuksen osana myös jälkihuollon ikäraja nostettiin 25-vuoteen.

Valitsemani aihealueen moninäkökulmaisuudesta ja keskenään kiistanalaisistakin puhe- tavoista johtuen tutkielman teoreettismetodologiseksi viitekehykseksi valikoitui sosiaalinen konstruktionismi. Sosiaalisessa konstruktionismissa mielenkiinto kohdistuu kielen käyttämiseen sosiaalista todellisuutta muokkaavana toimintana. (Burr 2015, 52). Kielenkäyttöä sosiaalista todellisuutta rakentavana toimintana tarkastellaan 1.1.2020 voimaan astuneen lastensuojelulain valmistelutyön kontekstissa. Aineistona tutkielmassa toimivat asiantuntijalausunnat, joita sosiaali- ja terveysministeriö on pyytänyt vuonna 2018 valmisteltuun lakiluonnokseen ja sen perusteluihin lastensuojelulain uudistuksesta. Lausun- toja pyydettiin eri asiantuntijoilta, järjestöiltä ja eturyhmiltä. Analysoimalla aineiston lau- suntoja retorisen diskurssianalyysin avulla pyrkimyksenä on tarkastella, miten esitettyjä argumentteja retorisesti puolustetaan ja minkälaista sosiaalista todellisuutta lausunnoissa rakennetaan suhteessa lastensuojelun sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin.

Tutkielman teoreettisena viitekehyksenä toimii aikaisempi tutkimus lastensuojelun sijais- huollon rajoittamisesta, sekä aikaisempi tutkimus lastensuojelun sijaishuollon työstä, sillä tutkimukseni tarkastelee sijaishuoltoa ammattilaisten näkökulmasta. Lausuntoja antaneet

tahot ovat pääasiassa erilaisia lastensuojelun instituution ammatillisia toimijoita. Käytän tutkielmassani käsitteitä lapsi, nuori ja asiakas kun puhun sijaishuollossa asuvista lapsista. Sijaishuollon työntekijöillä tarkoitetaan tutkielmassa sijaishuoltoyksiköiden henkilökuntaa ja toisinaan ammattilaisista puhuttaessa viitataan laajemmin erilaisiin professioihin, jotka tavalla tai toisella kytkeytyvät lastensuojelun sijaishuoltoon. Rajoittamistoimenpiteillä tarkoitetaan lastensuojelulaissa tarkasti määriteltyjä rajoittamistoimenpiteitä, kun taas rajoittamista käytetään käsitteenä puhuttaessa yleisemmällä tasolla lasten rajoittamisesta. Rajoittamisen voikin ymmärtää hyvin laajana käsitteenä, johon liittyy läheisesti vallankäyttö. Rajoittamiselle läheisiä käsitteitä tai käsitteitä, jotka voivat pitää sisällään rajoittamista ovat esimerkiksi kasvatus, säännöt, sekä myös suojeleminen ja huolenpito.

Tutkielmani on rakentunut kuuden eri otsikon alle. Luvuissa kaksi ja kolme esittelen tutkielmani kannalta merkityksellisiä teoreettisia käsitteitä, sekä tutkielmani taustoja ja kontekstia, jossa keskustelua tutkielman aihepiiristä käydään. Luvussa kaksi käsittelemän suomalaista lastensuojelua ja sijaishuollon paikkaa ja rakennetta sen osana. Luvussa 3 käsittelemän sijaishuollon rajoittamista ja rajoittamistoimenpiteitä, sekä taustoitann lastensuojelulain uudistusta rajoittamisen näkökulmasta. Luvussa neljä esittelen tutkimuksen tavoitteet, tutkimuskysymykset ja tutkimuksen metodologiset valinnat, sekä esittelen tarkemmin tutkimuksen aineistoa. Lukuun viisi olen koonnut analyysin tulokset. Kuudennessa luvussa esitän yhteenvedon tutkielman keskeisistä tuloksista ja pohdin tulosten merkityksiä.

2 LASTENSUOJELU JA SIAISHUOLTO

Lastensuojelusta puhuttaessa voidaan tarkoittaa lastensuojelua sen laajassa tai suppeammassa tulkinnassa. Suppea tulkinta viittaa erilaisiin yksilö- ja perhekohtaisiin palveluihin, jotka ovat määritelty lastensuojelulaissa. Laajassa merkityksessään lastensuojelulla voidaan ymmärtää koko yhteiskunnan tehtävänä. (THL- mitä on lastensuojelu). Lastensuojelu voidaan nähdä institutionaalisenä käytäntönä, jossa lain, julkisen hallinnon, ammattilaisten ja kansalaisten välillä otetaan kantaa, ohjataan, tuetaan ja valvotaan perhe-elämää ja lapsuutta eri tavoin. (Pösö 2010, 325).

Suomalaisessa lastensuojelussa voi nähdä painottuneen pohjoismaisen hyvinvointinäkökulman, jossa lastensuojelun suojeleminen tehtävä nähdään kuuluvan osaksi laajempaa

hyvinvoinnin edistämistä lapsien ja perheiden tarpeisiin. Pohjoismaisen hyvinvointia painottavan lastensuojelun sijaan lastensuojelusta puhuttaessa voidaan painottaa suojelulista näkökulmaa, jossa korostetaan riskien arviointia. (Pösö 2007 72, 75.) Lastensuojelulaki määrittelee lastensuojelun laajasti ja sen tavoitteena on ennaltaehkäisy hyvinvointia edistämällä. Pyrkimyksenä on ehkäistä varsinaisen viranomaislähtöisen lastensuojelun tarvetta (THL-lastensuojelun käsikirja.) Lastensuojelulain tarkoituksena on turvata lapsen oikeus turvalliseen kasvuympäristöön, tasapainoiseen ja monipuoliseen kehitykseen sekä erityiseen suojeluun. Ensisijainen vastuu lapsen hyvinvoinnista on lain mukaan lapsen vanhemmilla ja viranomaisen on ensisijaisesti tuettava vanhempia kasvatustehtävässä. Lastensuojelulaissa ensisijaisia ovatkin avohuollon tukitoimet joihin sosiaalihuollosta vastaavan toimielimen on ryhdyttävä viipymättä, kun lastensuojelun tarve on todettu. (LSL 2007, 34 §).

Lastensuojelulaki määrittelee myös tilanteet, joissa avohuollon tukitoimet eivät ole enää riittäviä ja yhteiskunnan on ryhdyttävä huostaanottoon. Lastensuojelulain mukaan tilanteissa, joissa avohuollon tukitoimenpiteet eivät ole lapsen edun mukaisia tai tukitoimet ovat osoittautuneet riittämättömiksi ja sijaishuollon arvioidaan olevan lapsen edun mukaista, on tarpeen ryhtyä huostaanottoon ja sijaishuollon järjestämiseen. Lastensuojelulain mukaan lapsen sijoittaminen kodin ulkopuolelle voidaan järjestää lapsen kiireellisenä sijoituksena, avohuollon tukitoimenpiteenä tai huostaan ottamalla lapsi. Sijaishuollolla ei lastensuojelulaissa viitata lyhytaikaiseen avohuollon tukitoimenpiteeseen, vaan lapsen sijaishuollolla tarkoitetaan huostaan otetun, kiireellisesti sijoitetun tai lain 83 §:ssä tarkoitettua väliaikais määräyksen nojalla sijoitetun lapsen hoidon ja kasvatuksen järjestämistä kodin ulkopuolella. (LSL 49 §.) Vaikka huostaanotto on interventio vanhemmuuteen, sen ei kuitenkaan katsota korvaavan sitä. Lisäksi päätökset tulisi tehdä yhteistyössä sekä lapsen että vanhempien kanssa. (Saastamoinen 2010, 132, 135). Huostaanottojen syyt ja huostaanottoon johtaneet tilanteet ovat moninaisia. Useinkaan kohdattavat ongelmat eivät näyttäyty selkeinä, vaan sotkuisina. Huostaanoton avulla pyritään poistamaan lapsen elämästä kuormittavia tekijöitä ja turvaamaan suotuisat kasvuolosuhteet. Sijaishuollon tehtäväksi muodostuu pyrkiä ratkaisemaan näitä ongelmia. Tästä syystä myös sijaishuollon on pystyttävä tarjoamaan yksilöllisiä ratkaisuja. (Eronen 2013, 25.)

Yksilöllisten ratkaisujen järjestämisen ja hallinnoimisen voi nähdä olevan yhteiskunnallisesti valtava tehtävä, sillä kodin ulkopuolelle sijoitettujen lapsien määrä on suuri. Lastensuojelun asiakasmäärän kasvun voi nähdä olleen voimakasta vuosien 1990 ja 2015

välillä, jolloin lastensuojelun asiakasmäärä nousi 30 000 asiakkaasta yli 90 000 asiakkaaseen. Vuoden 2015 jälkeen asiakasmäärä on laskenut nopeasti n. 50 000:een johtuen sosiaalihuoltolain uudistuksen aiheuttamasta määritelmän muutoksesta, jolloin lakimuutoksen myötä osa lastensuojelun asiakkuuksista siirtyi sosiaalihuoltolain asiakkuudeksi. (Forsell ym. 2020, 11.) Lastensuojelun asiakasmäärien lisäksi on mahdollista tarkastella myös kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten ja nuorten määrää, joka on noussut vuoden 1990 8000 asiakkaasta yli 18 000 asiakkaaseen vuoteen 2019 mennessä. (Forsell ym. 2020, 1). Asiakasmäärien kasvulle ei ole olemassa yhtä selittävää tekijää, mutta erilaisten riskitekijöiden, kuten taloudellisten ongelmien, päihteiden käytön ja asiakasmäärän kasvun välille on aiemmassa tutkimuksessa todettu olevan yhteyttä (Pösö 2010, 324; Hiilamo 2009). Kodin ulkopuolelle tehtyjen sijoitusten syyt ovat tilastojen valossa moninaisia. Myllärniemi (2006, 67-69) selvitti pääkaupunkiseudulla tehtyjen huostaanottojen (n=134) perusteita. Huostaanoton tarvetta aiheuttavat tekijät on raportissa jaettu vanhemmista lähtöisiin oleviin tekijöihin, lapsen toimintaedellytyksiin liittyviin/lapsinäkökulmaan, nuoren itseään vaarantavaan käytökseen ja lastensuojeluasiakuutta kuvaaviin tekijöihin. Eri tekijät ovat raportin mukaan usein kasautuneita ja huostaanoton taustalla on usein enemmän kuin yksi tekijä. Myös lapsen ikä tuo vaihtelua eri tekijöiden painoarvoihin. Yleisimpiä tekijöinä huostaanoton tarpeelle selvityksen mukaan näyttäytyvät vanhempien päihde- ja mielenterveysongelmat, kyvyttömyys vanhemmuudessa, lapsen perushoidon puutteet, lapsen koulukäytös ja lapsen käytökseen liittyvät tekijät.

Lastensuojelun asiakasmäärien ja erilaisten riskitekijöiden välillä voidaan siis nähdä olevan yhteyttä. Lastensuojelun tehtävän ei kuitenkaan voi nähdä olevan minkään yksittäisen sosiaalisen ongelman ratkaiseminen, vaan pikemminkin erilaisten ongelmien arvioiminen suhteessa lapsen kehitykseen ja hyvinvointiin. Lastensuojelun tehtävänä on arvioida voidaanko näihin ongelmiin vaikuttaa lastensuojelun käytössä olevin keinoin. (Pösö 2010, 324). Lastensuojelun huostaanottojen tilastointi ja tietopohjan rakentaminen laajassa mitakaavassa pelkästään sen juridisessa kehityksessä ei ole ongelmatonta, koska silloin lastensuojelun moninaisuus jää näkymättömiin. Lastensuojelun asiakkuuksissa myös laadullinen tarkastelu on tärkeää, jolloin näkyväksi saadaan erilaiset suhderakenteet ja historiallinen näkökulma. (Heino 2009, 212.)

Huostaanottojen onnistumisia ja epäonnistumisia voidaan pitää tulkinnallisina kysymyksinä ja lisäksi aina yksilöllisinä. Huostaanottojen syiden ja huostaanotolla saavutettavien

hyötyjen välistä suhdetta on mahdotonta ennustaa erilaisia mittareita käyttämällä. Aikaisempi tutkimus osoittaa, että vaikeistakin lähtökohdista on mahdollista päästä osalliseksi yhteiskunnan toiminnoista. Sijaishuollon jälkeisissä tarinoissa on tunnistettavissa Steinin (2006, 430) mukaan ainakin kolmea erilaista tyyppiä. Ensinnäkin kokemuksistaan yli pääsevät, jotka pääsevät hyvin kiinni yhteiskunnan eri rakenteisiin. Selviytyvät, jotka kottelemuksista huolimatta selviytyvät elämässään, vaikka aiemmat kokemukset varjostavatkin heidän elämäänsä. Kolmantena voidaan nähdä uhrin, joiden tarinaa kuvaa ongelmien kasautuminen elämän eri vaiheissa ennen, aikana ja jälkeen huostaanoton.

Sijaishuollon keskeinen tehtävä ei ole selkeästi määriteltävissä ja se voidaan eri yhteyksissä myös ymmärtää hyvin eri tavoin. Hoikkala ja Lavikainen (2015, 4–5) toteavat, että ei ole täysin selvää ymmärretäänkö sijaishuollon tehtäväksi kaltoinkohtelulta suojaamisen, kontrollin (rikolliset lapset), hoitamisen, kuntouttamisen vai koulunkäynnin turvaaminen. Lastensuojelulaitoksissa tehtävään työhön liittyvän ammatillisuuden nähdään nojaavan kulloiseenkin aikaan sidottuihin hyväksytyihin käsityksiin yksilön kehitymisestä, hoitamisesta ja kasvatuksesta. Ammatillisia työmenetelmiä ovat olleet esimerkiksi erilaiset hoito- ja kasvatusmallit, jotka ovat kehityspsykologiasta mukailtuja toimintamalleja tai psykiatrisen hoitotyön piiristä omaksuttuja työkäytänteitä (Hoikkala 2005, 33; Pösö 1993).

Sijaishuollon kenttä on moninainen ja sijaishuollon tutkimusta sijaishuollon laadukkaasta toteutumisesta, sekä sijaishuollon vaikuttavuudesta on tarjolla vähänlaisesti (Hoikkala & Lavikainen 2015,7–8). Sijaishuolto Suomessa voidaan jakaa laitoshuoltoon ja perhehoitoon. Perhehoidolla tarkoitetaan hoidon tai muun osa- tai ympärivuorokautisen huolenpidon järjestämistä perhehoitajan yksityiskodissa tai hoidettavan kotona (Perhehoitolaki 3 §). Ammatilliset perhekodit voidaan nähdä perhehoidon ja laitoshoidon välimallina, joissa ajatuksena on, että ne toimivat lähtökohtaisesti, kuten perhehoito, mutta sijaisvanhemmilta voidaan edellyttää ammatillisempaa työtettä (THL - Perhehoito). Perhehoidossa kunta tekee toimeksiantosopimuksen perhehoidon järjestämisestä perhehoitoa tuottavan perheen kanssa. Perhekotina toimiminen edellyttää lisäksi aluehallintoviraston myöntämää lupaa. Perhehoito on lastensuojelulaissa määritelty ensisijaiseksi tavaksi järjestää lapsen sijaishuolto ja laitoshuoltoon tulisi ryhtyä vain, jos sijaishuollon järjestäminen ei ole lapsen edun mukaista perhehoidon ja riittävien tukitoimien avulla. Perhehoidon ensisijaisuutta on hallituksen lakiesityksessä perusteltu sillä, että perheiden nähdään turvaavan sijoitetulle lapselle paremmin ihmissuhteita kuin laitosten (Enroos 2016, 169).

Lastensuojelulaitoksia ovat lastenkodit, koulukodit ja muut näihin rinnastettavat lastensuojelulaitokset. Muita lastensuojelulaitoksia ovat esimerkiksi vastaanottokodit, arviointiyksiköt, pienryhmäkodit, perhetukikeskukset ja nuorisokodit. Lastensuojelulaitoksiin liittyvä käsitteistöä on pidetty hyvin moninaisena ja vakiintumattomana (Laakso 2009). Lastensuojelulaitoksia ylläpitävät valtiot, kunnat, kolmannen sektorin toimijat ja yksityiset yritykset. Sijaishuollon järjestämisessä on viime vuosina nähtävissä rakenteellinen muutos, joka on näkynyt yksityistämisenä sekä markkinointumisenä. Lastensuojelun palveluita järjestettäessä on turvauduttu markkinatalouden keinoihin, kuten kilpailuttamiseen. Tavoitteena markkinakeinoilla on ollut saada kustannustehokkaita ja laadukkaita palveluita, vaikka laadun osalta on esitetty kriittisiä näkemyksiä, jos palveluita kilpailutetaan vain hinta edellä. (Enroos 2016, 170).

3 RAJOITUSTOIMENPITEET SIJAISHUOLLOSSA

Rajoitustoimenpiteet lastensuojelussa ovat määritelty lastensuojelulaissa (417/2007). Lastensuojelulain mukaisilla rajoituksilla ja rajoitustoimenpiteillä tarkoitetaan erilaisia sijaishuollossa lapseen kohdistettavia rajoitustoimenpiteitä sekä lapsen ja hänen läheisensä yhteydenpidon rajoittamista (Saastamoinen 2010, 149). Rajoitustoimenpiteiden tarkoituksena on huostaanoton tarkoituksen toteuttaminen, sekä lapsen, toisen henkilön tai omaisuuden suojeleminen. Rajoittamistoimenpiteet ovat olleet keskiössä myös 1.1.2020 voimaan astuneessa lastensuojelulain uudistuksessa, jota valmisteltiin osana sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaan ja potilaan itsemääräämisoikeuden vahvistamista vuosina 2017–2018 (STM 2019).

Rajoittamistoimenpiteet lastensuojelulaissa:

1. Yhteydenpidon rajoittaminen
2. Lapsen olinpaikan ilmoittamatta jättäminen
3. Aineiden ja esineiden haltuunotto
4. Henkilötarkastus
5. Henkilökatsastus

6. Omaisuuden tai tilojen tarkastaminen
7. Lähetyksen tarkastaminen ja luovuttamatta jättäminen
8. Kiinnipitäminen
9. Liikkumisvapauden rajoittaminen
10. Eristäminen
11. Erityinen huolenpito

Rajoitustoimenpiteet lisättiin lastensuojelulakiin vuonna 2006 tarkoituksena täydentää vuoden 1984 lastensuojelulain yhteydenpidon rajoittamista koskevia säännöksiä, sekä rajoitustoimenpidesäännöksiä. Uudistuksella on pyritty parantamaan lapsen ja työntekijöiden oikeusturvaa, saada laki vastaamaan paremmin perus- ja ihmisoikeussopimuksia, sekä selkiyttämään rajoja kasvatuksellisen rajoittamisen ja lastensuojelulaissa erikseen säädettyjen rajoitustoimenpiteiden välillä. (Saastamoinen 2010, 150.)

Sijaishuollon rajoittamistoimenpiteitä ei voida käyttää kaikissa sijaishuollon muodoissa, vaan lain käyttö on rajattu kiireellisenä tehtävään sijoitukseen, huostaanottoon tai hallinto-oikeuden väliaikais määräyksellä tehtävään sijoitukseen. Rajoittamistoimenpiteet eivät siis koske lapsia, jotka ovat sijoitettuna avohuollon tukitoimenpiteenä. Rajoittamistoimenpiteitä ei voida myöskään käyttää perhehoidossa lukuun ottamatta yhteydenpidon rajoittamista. Näiden rajausten pohjalta muita rajoittamistoimenpiteitä voidaan käyttää lastensuojelulaissa tarkoitetuissa laitoksissa, joita ovat koulukodit, nuorisokodit, lastenkodit ja muut niihin rinnastettavissa olevat laitokset. (THL 2019.)

Pyrkimyksenä kasvatuksellisessa rajaamisessa on Saastamoisen (2010, 153) mukaan ohjata lasta noudattamaan sääntöjä ja tapoja, sekä kasvattaa lasta vastuullisuuteen. Kotikasvatukseen rinnastettavat rajoittamistoimenpiteet eivät edellytä erityisiä toimenpiteitä ja saavat lakiin perustuvan oikeutuksensa lastenhuoltolaista, jonka 1 §:ssä määritellään lapsen huoltoa koskevat säädökset. Rajoitustoimenpidesäännöksillä pyritään selkeyttämään rajanvetoa kotikasvatukseen ja lastensuojelulain mukaisten rajoittamistoimenpiteiden välillä (Saastamoinen 2010, 155).

Rajoittaminen lastenkodeissa ei esiinny pelkästään julkisen vallan käyttönä rajoittamistoimenpiteiden muodossa, vaan rajoittamista tehdään lastensuojelulaitoksen arjessa myös

kasvatuksellisessa mielessä. Lapsen kasvatukseen sisältyy erityyppisten rajojen ja kieltojen asettamista, joilla pyritään tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä. Raja lastensuojelulain mukaisten rajoitustoimenpiteiden ja kasvatuksellisen rajoittamisen välillä ei ole aina selkeä. Vuonna 2009 tehdyn tutkimuksen mukaan vain 54 % työntekijöistä koki rajoittamistoimenpiteisiin liittyvän lainsäädännön selkeänä. Erityisen vaikeaksi sijaishuollon työntekijät kokivat tutkimuksen mukaan rajanvedon kasvatuksen ja rajoittamistoimenpiteiden välillä, sekä sen, että lainsäädäntö ei huomioi tarpeeksi vaikeita asiakkaita tai erityisiä tilanteita (Muuronen ym. 2009, 26–27).

Rajoittaminen sijaishuollossa voidaan jakaa neljään eri kategoriaan, jotka Tarja Pösö (2004a, 105) on jaotellut psykologiseen, tilalliseen, sosiaaliseen ja ammattikäytännölliseen rajoittamiseen. Psykologisella rajoittamisella viitataan painopisteen kohdistamiseen lapsen sisäiseen kontrollointiin, joka toteutuu psykiatriisiin tulkintoihin vedoten sen sijaan, että rajoittamisen perusteena toimisi ulkoisen käytöksen kontrollointi. Tilallinen rajoittaminen puolestaan tarkoittaa fyysistä rajaamista, johon lukeutuu esimerkiksi lapsen eristäminen ja muut fyysiset rajoittamistoimenpiteet. Tilallinen rajoittaminen ei kuitenkaan rajoitu pelkästään rajoittamistoimenpiteisiin, vaan esimerkiksi myös sijaishuoltoyksikön syrjäinen sijainti ja sijaishuolto ylipäättään pitävät sisällään tilallista rajaamista (Hoikkala 2020, 29.) Sosiaalisella rajoittamisella Pösö (2004a, 105) viittaa puolestaan vuorovaikutuksen rajoittamiseen ja sen säätelyyn. Ammattikäytännöllisellä rajoittamisella viitataan sen sijaan työskentelyyn, jossa pyrkimyksenä on mahdollistaa mahdollisimman intensiivinen työskentely tilallisesti suljetussa yksikössä.

3.1 Lastensuojelulakiin esitetyt rajoitustoimenpiteiden muutokset

Lastensuojelun lakiuudistuksen yhtenä käynnistävänä tekijänä on toiminut huoli sijaishuollon epäkohdista. Sosiaali- ja terveysministeriö julkaisi vuonna 2016 selvityksen vuosina 1937–1983 lastensuojelun sijaishuollosta ja kaltoinkohtelusta. Selvityksellä pyrittiin kartoittamaan sijaishuollossa tapahtunutta kaltoinkohtelua ja väkivaltaa kyseisenä ajanjaksona. Selvityksessä haastateltiin yhteensä 299 henkilöä, joista suurin osa oli sijaishuollon eri muodoissa kaltoinkohtelun kokeneita. Tuloksista selvisi, että sijaishuollon lapset olivat kokeneet sijaishuollossa oloikanaan kaltoinkohtelua, seksuaalista- ja ruumiillista väkivaltaa, perustarpeiden laiminlyöntiä ja muuta nöyryyttämistä. (Hytönen ym. 2016, 2.)

Osana selvitystyötä haastateltavilta kerättiin ehdotuksia sijaishuollon kehittämiseksi. Kehitysehdotuksissa korostui lapsen edun ja kokonaisvaltaisen hyvinvoinnin huomioiminen sijoituspaikkaa valitessa, sijoituksen aikana ja jälkihuollossa, sekä perhe ja läheissuhteiden ylläpitämisen tärkeys. Tärkeänä koettiin myös valvonnan näkökulma, jota tulisi sijaishuoltoapaikkoihin toteuttaa ennalta-arvaamattomasti todenperäisen käsityksen saamiseksi. Vastauksissa korostettiin ylipäättään kaltoinkohtelun ehkäisevää ja siihen puuttuvaa näkökulmaa (Hytönen ym., 2016, 164.)

Vuonna 2016 käynnistettiin LAPE-muutosohjelma sosiaali- ja terveysministeriön, sekä opetus- ja kulttuuriministeriön johtamana. Muutosohjelman ohjaaviksi periaatteiksi määriteltiin lapsen oikeudet, lapsen etu, lapsi- ja perhelähtöisyys, voimavarojen vahvistaminen ja perheiden monimuotoisuus. (THL-Lape 2018.) Osana LAPE-muutosohjelmaa toteutettiin vuosina 2017–2018 tutkimushanke sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja palvelukokemuksista, jonka tehtävänä oli kartoittaa sijoitettujen lasten hyvinvointia, sekä kehittää lasten kokemusten kuulemiseen soveltuvia tiedonkeruutapoja. (THL-Lape 2018).

Riittämättömäksi ja toimimattomaksi koettu valvonta lastensuojelun sijaishuollossa pyrittiin huomioimaan osana LAPE-muutosohjelmaa. Työskentelyn tuotoksena julkaistiin mallinnusraportti sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan mallista osana erityistason palvelujen prosessia. (Hoikkala ym. 2017, 3.) Erityistason palveluilla viitataan LAPE-ohjelmassa suunniteltuun lapsi- ja perhepalveluiden jakoon matalan kynnyksen palveluiden, kuten perhekeskusten tai varhaiskasvatuksen ja vaativampien palveluiden välillä. Vaativat palvelut pitävät sisällään esimerkiksi lastensuojelun ja erikoissairaanhoidon. (THL-Lape 2018.) Raportin toimintamallissa kehittämiskohteeksi nähtiin valtakunnallisen sijaishuoltoapaikkarekisterin käyttöönotto, johon kaikki Suomen sijaishuoltoapaikat rekisteröitäisiin ja tiedot esiintyneistä epäkohdista voitaisiin merkitä. Lisäksi haluttiin yhtenäistää ohjaus- ja valvontatoiminnan käytänteitä sekä muotoilla käytettävät lomakkeet yhtenäisiksi ja selkokielellisiksi. (Hoikkala ym. 2017, 33.)

Osana LAPE-muutosohjelmaa haluttiin myös kehittää sijaishuollon laitoshoidtoa ja tavoitteeksi asetettiin luoda nykyistä lapsi- ja perhelähtöisemmät, vaikuttavammat, kustannustehokkaammat ja paremmin yhteensovitetut palvelut sekä lastensuojelun toimintakulttuurin uudistaminen. Laitoshoidon osalta pyrkimyksenä oli määritellä tutkimus- ja tietoperustan sekä asiakkaiden kokemusten perusteella vaikuttavan, laadukkaan ja asiakkaiden

tarpeisiin vastaavan laitoshoidon keskeiset periaatteet, joiden varaan palveluja voitaisiin rakentaa. (THL-Lape.)

Sijaishuollon tasalaatuisuutta on LAPE-muutosohjelmassa pyritty edistämään kansallisesti terapeuttisen työtteen mallinnuksella. Terapeuttinen mallinnus pohjaa Erosen & Laakson (2016) katsaukseen viimeaikaisesta tutkimuksesta lastensuojelulaitoksissa käytössä olevista työkäytännöistä. (Timonen-Kallio ym. 2017, 4.) Eronen & Laakso (2016) ovat tutkineet osana LAPE-muutosohjelmaa laitostyön kasvatuksellisia ja kuntoutuksellisia lähestymistapoja viimeaikaisen kansainvälisen tutkimuksen valossa ja paikantaneet terapeuttisen ja sosiaalipedagogisen työorientaation.

Terapeuttinen orientaatio pyrkii tunnistamaan sijoitettujen lasten elämäntilanteen erityisyyden ja tiedostaa, että sijoitettujen lasten elämään liittyy tapahtumia, jotka ovat olleet traumaattisia. Vaikuttavan työskentelyn varmistamiseksi työn lähtökohtana laitoksissa tulisi olla terapeuttisuus, lapsen kokemuksiin vastaaminen ja muutoksen käsittely siten, että aiemmat kokemukset eivät vaurioita lasta pysyvästi. Terapeuttisiin orientaatioihin liittyy näkökulma traumasta ja ne voidaan jakaa trauma spesifeihin ja traumaorientoituneisiin malleihin. (Eronen & Laakso 2016, 18.)

Erilaisilla terapeuttisilla työorientaatioilla voi nähdä olevan yhteisiä periaatteita. Lähtökohtana terapeuttiselle työlle tulee olla turvallinen laitosympäristö lapselle suhteessa ohjaajiin, muihin lapsiin ja muuhun ympäristöön. Toinen periaate liittyy yhteydenpitoon lapsen vanhempien kanssa, jonka tulisi tukea perheenjäsenten osallisuutta laitoksen arkeen. Kolmantena periaatteena on se, että palvelut tulee liittää yhteisöön. Neljäs periaate on, että terapeuttinen orientaatio ymmärretään nimenomaan laajempaan orientaationa, eikä yksittäisenä ohjelmana tai ohjelmakokoelmana. Viides terapeuttiseen orientaatioon liittyvä periaate on, että se pohjautuu selkeälle toimintastrategialle, jossa korostetaan tutkimustietoon perustuvia ja siirrettävissä olevia malleja. (Eronen & Laakso 2016, 19.)

Terapeuttisen orientaation lisäksi Eronen & Laakso (2016) ovat tarkastelleet sijashuollon laitostyötä osana LAPE-muutostyöohjelmaa sosiaalipedagogisena orientaationa. Sosiaalipedagogiikka käsitteenä juontaa 1800-luvun Saksasta, mutta ajatuksena se on vanhempi. Sosiaalipedagogiikka liittyy historiallisessa yhteydessään sen ymmärtämiseen, että sosiaaliset epäkohdat eivät parane itsestään, vaan ihmisten on aktiivisesti itse puututtava ongelmiin. Ymmärrettiin, että ongelmiin voitiin puuttua poliittisesti lainsäädännön avulla,

mutta sosiaalisia ongelmia pystyttiin korjaamaan ja hyvinvointia lisäämään myös koulutuksen avulla. (Hämäläinen 2015, 1027.) Nykyisin sosiaalipedagogiikassa voi nähdä olevan useita suuntauksia ja lastenkotityön orientaationa se korostaa arkikeskeisyyttä, yhteisen arjen jakamista ja elämistä sijoitettujen lasten kanssa, näkemystä elinikäisestä kasvusta ja kehityksestä, empowerment-ajattelua ja muutokseen suuntautumista sekä suhteen keskeistä merkitystä kasvatustyössä (Eronen & Laakso 2016, 22).

3.2 Rajoittaminen huolenpitona, suojeluna ja moraalisen järkeilyn näkökulma

Tässä luvussa tarkastelen sijaishuollon rajoittamista huolenpidon, suojelun ja moraalisen järkeilyn näkökulmista. Pösön (2004) mukaan sijaishuoltoa voidaan tarkastella ensinnäkin osana palvelujärjestelmää, lasten arkisena ympäristönä sekä ammatillisen toiminnan kenttänä. Tutkimustietoa sijaishuollosta ei ole paljon, jolloin sijaishuollon kuvaaminen muuten kuin lainsäädännön pohjalta on haasteellista (Enroos 2016, 169). Sijaishuollossa tapahtuvaa rajoittamista lähestytään usein lapsen oikeuksiin liittyvänä kysymyksenä ja lainsäädäntöön liittyvässä keskustelussa tehdäänkin eronteko rajoittamistoimenpiteiden ja kotikasvatuksen välillä (Saastamoinen 2010). 1.1.2020 voimaan astuneen lastensuojelulain uudistuksen yhtenä tavoitteena on ollut juuri rajoittamistoimenpiteiden ja normaalin kotikasvatuksen rajojen selkeyttäminen (STM 2019).

Päivi Sinko (2004, 35) paikantaa suomalaisen lastensuojelun juridisoitumisessa kaksi erillistä ilmiötä. Toisesta voidaan puhua hänen mukaansa luonnollisena juridisoitumisena, joka kumpuaa lainsäätäjän pyrkimyksestä kohentaa asiakkaan asemaa ja oikeuksia. Toisaalta kehityksessä voidaan nähdä myös 1990-luvun loppupuolelta alkaen lastensuojelun sosiaalityöhön ja instituutioon liittyvän kritiikin aikaansaama tendenssi, jonka kantavana ajatuksena on, että lastensuojelutyön vakaviin oikeusturvaongelmiin etsitään ratkaisua vahvistamalla oikeusprosesseja ja oikeusvarmistuksia. Tämä näyttäytyy muun muassa erilaisina yksityiskohtaisina määräyksinä ja käsikirjamaisina oppaina, kuten miten toimia tietynlaisissa tilanteissa (em. 2004, 35).

Uudistunutta lastensuojelulakia on mahdollista tulkita molempien Sinkon (em. 2004) esittämien juridisoitumistendenssien kautta, mutta yhtymäkohtia erityisesti lastensuojelun instituutioon liittyvään juridisoitumiseen on mielestäni tunnistettavissa. Uudistuneen lastensuojelulain valmistelutyössä hallituksen esityksessä eduskunnalle (HE 237/2018) to-

dettaan, että lakimuutoksella selkeytettäisiin yleisesti hyväksytyin tavanomaisen kasvatuksen ja perusoikeuksiin kajoavien rajoitusten välistä rajanvetoa, jolloin ongelmalliseksi nähdyt ihmisoikeusrikkomukset pyritään ehkäisemään uudella lainsäädännöllä, joka on vanhaa tarkempi ja yksityiskohtaisempi. Lisäksi ehdotettiin lakiin lisättäväksi, että hoito- ja kasvatussuunnitelma tulisi tehdä aina, kun lapseen on kohdistettu rajoitustoimenpiteitä tai on oletettavaa, että näin tapahtuu. Rajoitustoimenpiteiden lasta kunnioittavan toteuttamisen varmistamiseksi ehdotettiin lisättäväksi sijaishuoltoyksiköille laadittavaksi myös lasten hyvää kohtelua koskeva suunnitelma. Esityksessä erilaisiin lastensuojelun sijaishuollon havaittuihin ongelmiin haetaan ratkaisua lainsäädäntöä työntekijöiden selontekovelvollisuutta lisäämällä erilaisilla kirjattavilla suunnitelmilla ja rajoittamiseen liittyvillä tarkoilla kirjaamisvaatimuksilla.

Vuonna 2013 toimineelle toimiva lastensuojelu- selvitysryhmälle annettiin tehtäväksi selvittää lastensuojelun toimivuutta ja nykytilaa. Selvitysryhmä keräsi palveluiden käyttäjien kokemuksia ja ehdotuksia niin ammattilaisilta kuin asiakkailta. Lastensuojelulakia itsessään ei koettu huonoksi, mutta kokemus oli, ettei lain henki toteutunut riittävästi. Lastensuojelun toiminta koettiin byrokraattiseksi ja työntekijöiden vaihtuvuus ongelmallisena. Palautteissa korostui sijaishuollon osalta se, että sijaishuollossa nuorten tilanteen ei nähty paranevan ja kokemus oli, että apua ja hoitoa ei pystytty sijaishuollossa tarjoamaan tai rajoja ei pystytty asettamaan. Ehdotukset olivat selvitysryhmän mukaan samansuuntaisia kaikilta tahoilta niin työntekijöiltä kuin asiakkailtakin. Lisäksi sijaishuollon työntekijät kokivat, että vakavasti oireilevien nuorten tilanteeseen puuttumiseen ei ollut työkaluja. (STM 2013a.) Selvityksen valossa näyttää siltä, että asianosaisten kokemusten mukaan voimassa ollut lainsäädäntö koettiin riittäväksi ja ongelmien nähtiin liittyvän pitkälti lain toteutumiseen. Lisäksi koettiin, että tilanteisiin ei pystytty riittävästi puuttumaan ja lapset eivät saaneet tarvitsemaansa apua. Lainsäädännön tarkentaminen ja yksityiskohtaisen ohjeistamisen lisäämisen rajoittamistoimenpiteiden osalta voi ajatella lisäävän ja selkeyttävän sijaishuollon toimijoiden keinoja toimia, jos lainsäädännöllä saadaan selkeytettyä toimenpidevaihtoehtoja erilaisissa haasteellisissa ja vaikeissa tilanteissa, sillä sijaishuollossa työntekijöiden tulee toimia lain mukaisesti (Tuori 1990, 144–145). Rajoittamistoimenpiteet näyttäytyvät tällöin ikään kuin työkalupakkina tilanteissa, jossa niiden käyttö on pakon sanelemaa. Toisaalta Sinko (2004, 38) näkee lastensuojelun juridisoitumiseen liittyvän vaaran, jos työskentelyssä korostuu liiaksi näyttövaatimus, jolloin tilan-

teisiin ei lainsäädännön puitteissa voida puuttua ennen kuin tietyt, ennalta määritellyt ehdot täyttyvät. Rajoittamistoimenpiteistä puhuttaessa tämä voisi tarkoittaa, että rajoittamiseen ei uskallettaisi ryhtyä, vaikka lapsen edun nähtäisiin sitä edellyttävän.

Sinko (2004, 35) esittääkin ristiriidan sen suhteen, että lastensuojelun mielivaltaisuutta kritisoivat esittävät usein ratkaisuksi juridisia työkaluja, vaikka oikeus yleisen sosiologisen näkemyksen mukaan puoltaakin vallitsevia valtasuhteita ja alistaa alistettuja. Sinko käyttää esimerkkinä sitä, että hallinto-oikeudet useimmiten puoltavat sosiaalilautakuntien huostanottopäätöksiä. Tämän lisäksi rajoittamistoimenpiteiden kohteena olevien lapsien tekemät valitukset rajoittamispäätöksistä ovat määrällisesti vähäisiä (Kalliomaa-Puha 2020). Rajoittamistoimenpiteet tulisivatkin Tarkkisen & Forsbergin (2013, 667) mukaan nähdä myös haasteellisina päätöksentekotilanteina, joissa ammattilaisten rooli auttajana ja kontrolloijana on ristiriitainen ja laillisuus näkökulman lisäksi yhtälöön sisältyy aina myös ammatilliseettinen harkinta. Tilanteissa voi olla läsnä kiistanalaisia eri suuntiin vetäviä todellisuustulkintoja. Monimutkaisissa ja haastavissa tilanteissa etukäteismallinukseen pohjaavat toimintatavat eivät ole välttämättä toimivia, jolloin tilanteiden ratkaiseminen edellyttää herkistymistä moraalisisille kysymyksille ja kykyä ymmärtää monimutkaisuutta. Ruohonjuuritasolla tapahtuva erilaisten vaihtoehtojen pohdinta voidaan ymmärtää moraalisisena järkeilynä, joka peilaa universaalien moraaliperiaatteiden toimintaa käytännössä (Forsberg 2012, 17).

3.2.1 Rajoittaminen ja huolenpito

Sijaishuollon työtä voidaan lähestyä arjen rutiineihin liittyvänä työnä, joka liittyy huolenpitoon ja hoivaan. Väitöskirjassaan Riitta Laakso (2009) pyrkii käsitteellistämään ja jäsentämään laitoksissa tapahtuvaa arkista työtä. Tämä arkinen huolenpito pitää sisällään pyrkimyksen kokonaisvaltaiseen huolehtimiseen ja kotitapaisuuteen, lastenkodissa kohdattavia jännitteisiä ja nopeasti muuttuvia tilanteita sekä arjen tapahtumien ja toimien päällekkäisyyttä.

Laakso (2009, 115) kuvaa lastenkodeissa tehtävää työtä arkisena huolenpitona, joka usein näyttäytyy kuitenkin haasteellisena yhdessä elämisenä, sillä sijaishuoltopaikoissa lapsia tai nuoria voi usein olla jopa kuudesta kahdeksaan ja päiviin sisältyy paljon tapahtumia. Arjen huolenpito voidaan nähdä arkisina rutiineina. Jorma Sipilä (2003, 23–24) kuvaa hoivan käsitettä toteamalla sen olevan kokonaisvaltaista ja jokapäiväistä huolenpitoa,

jonka tarve on jatkuvaa. Hoiva suuntautuu toisiin ja voi olla ruumiillista ja luonteeltaan sosiaalista tai terveydellistä ja ei tavoittele oman itsen hyvinvointia.

Lastenkotityössä arkeen kuuluvat säännöt ja rutiinit, joiden mukaan toimitaan. Arki ei kuitenkaan aina ole mutkatonta ja sujuvaa. Lastenkotityön arkeen kuuluu tilanteita, joissa työntekijä joutuu puuttumaan lapsen tai nuoren tekemisiin, kun arki ei etene työntekijän näkökulmasta toivotulla tavalla. Tilanteiden seuraaminen ja suostuttelu ei työntekijän näkökulmasta ole aina riittävä tapa toimia, vaan työntekijä näkee tarpeelliseksi toimia tilanteessa kieltämisen ja puuttumisen keinoin. (Laakso 2009, 131–132.) Lastenkodin arkeen kuuluukin erilaisten kieltojen ja rajojen asettamista, joilla pyritään tukemaan lapsen kasvua ja kehitystä (Saastamoinen 2010, 152).

Pösö (2004, 101) on tutkinut koulukoteja ja näkee, että tiukkojen rajojen asettamisen on työntekijöiden keskuudessa nähty myös kasvatuksellisesti tärkeäksi ja esittää, että kyseessä on 1990-luvulla koulukodeissa syntynyt ulkoisen rajoittamisen puhetapa, jossa korostetaan etäisyyksien/välimatkojen, ulkoisen kurinpidon, järjestyksen ja toiminnan tärkeyttä. Puhuttaessa lähihoitajaksoista koettiin, että rajat ovat tärkeitä, sillä nuorilla tulee olla paikka, jossa pysähtyä ja rauhoittua. Työntekijöiden näkemys oli tällöin, että niukatapahtumainen arki on tärkeää nuorille aikaisempaan nopeatempoisiin tapahtumiin ja menemisiin peilattuna, sekä arjen rutiinin ajatellaan tuovan turvallisuutta. (em. 105).

Huolenpitoon, kuten rajoittamiseenkin liittyy aina myös vallankäytön näkökulma. Vallankäyttö huolenpidossa liittyy käsitykseen autonomiasta, jolloin hoivan saajat mielletään tarvitseviksi ja hoivan antajat ei-tarvitseviksi autonomisiksi toimijoiksi (Tronto 1994, 120). Kirsi Juhila (2006, 127) toteaa asetelman autonomisesta ja ei-autonomisesta toimijasta keinotekoiseksi ja mahdottomaksi, sekä paikantaa huolenpidon repressiivisen vallan liittyvän tähän vääristyneeseen ajattelutapaan. Pahimmillaan huolenpidon valta tarkoittaa vastentahtoista riippuvuutta, sekä ihmisarvon ja toimijuuden riistämistä. Huolenpitoon liittyvän vallan voi nähdä olevan vahvasti läsnä myös sijaishuollossa tehtävässä työssä. Erityisen voimakkaana sen voi ajatella olevan läsnä silloin, kun toimitaan tai tehdään päätöksiä lapsen parhaaksi työntekijän näkökulmasta. Hannele Forsberg (2013, 667) toteaa lastensuojelulain rajoittamistoimenpidetilanteiden olevan eettisesti haastavia tilanteita, joissa ammattilaisen rooli auttajana ja kontrolloijana on ristiriidassa. Lisäksi työntekijän tulisi aina tunnistaa tilanteeseen liittyvä valta-asetelma. Erityisen vahvana huolen-

pidonvallan voikin nähdä olevan juuri lapsen perusoikeuksiin kajoavissa rajoittamistoimenpiteissä, mutta vallankäyttö ja sen väärinkäytön pohdinta on läsnä kaikessa lastenkotityön arkisessa toiminnassa, jossa lapsen käyttäytymistä tai toimintaa pyritään ohjaamaan.

3.2.2 Rajoittaminen ja moraalinen järkeily

Lastensuojelun sijaishuollon rajoittamistilanteet ovat ristiriitaisia tilanteita, joissa työntekijöiden toimintaa ohjaavat erilaiset käsitykset oikein toimimisesta vaikeassa ja monisyisissä tilanteissa. Helen Hasten (1998) mukaan etsittäessä ratkaisuja ristiriitaisiin tilanteisiin turvaudutaan usein argumentteihin, jotka nojautuvat liberaaleihin ja rationaalsiin arvoihin, jolloin moraaliset kysymykset näyttäytyvät luonteeltaan kysymyksinä, joihin on johdettavissa yksi oikea ratkaisu. Tällöin moraalisten ristiriitojen tulkinnalle ei näyntyä tarvetta.

Sosiaalialan eettisiä ohjeita julkaisee sosiaalialan ammattijärjestö Talentia ry. Talentian ohjeissa sosiaalityön eettiseksi lähtökohdiksi ja yhteisiksi arvoiksi on määritelty ihmisarvo, ihmisoikeudet ja sosiaalinen oikeudenmukaisuus. (Talentia). Talentian eettiset ohjeet pohjaavat IFSW:n (International federation of social workers) eettiseen periaatelausemaan. Raunio (2009, 86) toteaa sosiaalityön arvojen olevan kulttuurisidonnaisia ja liittyvän IFSW:n määritelmän mukaan demokraattisiin ihanteisiin ja tasa-arvon, arvokkuuden ja ihmisarvon kunnioittamiseen.

Forsbergin (2011, 272) mukaan perheongelmista puhuttaessa selkeärajaiset psykologiset, juridiset tai lääketieteelliset argumentit ratkaisuja etsittäessä ovat usein riittämättömiä ja ne yksinkertaistavat ilmiötä, jotka ovat luonteeltaan epäselviä, monimutkaisia, kiistanalaisia ja eettisesti haasteellisia. Toisaalta sosiaalityöhön liittyvä eettinen vastuu väistyy, jos nojaututaan liiaksi relativistisiin näkemyksiin, joissa ongelmat näyttäytyvät suhteellisina.

Moraalinen järkeily on tieteellisessä keskustelussa monimerkityksinen käsite. Moraalisen järkeilyn lähtökohdat voidaan nähdä psykologian kiinnostuksessa yksilön moraaliajattelun kehityksestä, kuten Lawrence Kohlbergin (1984) teoriaan yksilön moraalin kehityksen vaiheista tai sosiaalityön tutkimuksessa tutkimalla koulutuksen ja työkokemuksen

merkitystä yksilön moraalisen järkeilyn kehittymiselle. (Forsberg 2012, 13-14.) Moraalinen järkeily voidaan myös nähdä kehittyneen moninaisesta moraalifilosofisesta keskustelusta ja sen soveltamisesta käytännön dilemmoihin, joka on usein normatiivisiin periaatteisiin nojaavaa teoretisointia. Moraalia tarkastellaan tällöin esimerkiksi erilaisten etiikan suuntausten, kuten hyve-, sääntö- tai seurausetiikan kautta. (Forsberg 2012, 14.)

Kolmas moraalista järkeilyä koskeva suuntaus on käsitteen liittäminen arjen sotkuisuuteen. Arjen sotkuisuuteen liitettynä moraalisen järkeilyn käsite ymmärretään lähtökohtaisesti avoimena ja kiinnostus kohdistuu sen saamiin sisältöihin ruohonjuuritason arkisessa sosiaalisessa toiminnassa. Moraalisen järkeilyn ajatellaan olevan yksilön ajattelua ja kehitystä laajempi sosiaalinen ilmiö, jonka taustatekijänä saattavat vaikuttaa globaalit muutosprosessit. Kiinnostuksen kohteena nähdään toimijoiden moraalinen järkeily arvoriititilanteissa ja tätä koskevat neuvottelu, valinnat ja perustelut (Forsberg 2012, 15.)

Forsbergin (2012, 15) mukaan moraalisen järkeilyn lähtökohdaksi on usein nähty eri suuntiin ohjaavat arvokonfliktit ja moraaliset dilemmat. Arjessa kohdattavat kysymykset eivät kuitenkaan useinkaan esiinny dilemman muodossa, vaan toiminta voi olla huomauttamaton valintojen tekoa arkisten paradoksien välillä. Moraalinen järkeily voidaan tässä yhteydessä ymmärtää esimerkiksi sosiaalityöstä tuttuna kokonaisvaltaisena ajatteluna.

Moraalisen järkeilyn käsite on mielenkiintoinen tapa käsitteellistää sijaishuollossa tehtävää työtä ja sen suhdetta rajoittamiseen ja lastensuojelun rajoittamistoimenpiteisiin. Arkista toimintaa laitoksissa voi nähdä määrittävän erilaiset tekijät, kuten lainsäädäntö, moraaliseettiset näkemykset, laitosten teoreettiset hoito- ja toimintaideologiat sekä niihin perustuvat arjen käyttöteoriat. Sijaishuollon laitostyö ei ole irrallinen ympäröivästä yhteiskunnasta ja vallitsevat hallinnollis-poliittis-taloudelliset tekijät vaikuttavat toiminnan reunaehtojen määrittämiseen. (Hoikkala 2005, 33.) Forsbergin (2012, 667) mukaan lastensuojelu ei kuitenkaan palaudu universaaleja sääntöjä noudattavaksi oikeussuhteeksi, vaan lastensuojelulaitoksissa tapahtuvassa suhdetyössä on läsnä myös kasvatuksen, huolenpidon, hoivan ja moraalisen järkeilyn näkökulma. Mielenkiintoinen esimerkki on löydettyvissä Riitta Laakson (2009, 122) etnografisesta tutkimuksesta liittyen lastenkotityöhön. Laakso käsittelee väitöskirjassaan huolenpidon intiimiä luonnetta ja siihen liittyvää tilanetaajua. Laakson esimerkissä poika on piilottanut huoneensa kaappiin pissaisia alusvaatteita, eikä suostu puhumaan aiheesta. Poika keksii tarinan äidin luonaan olevista pissaa-vista kissoista selitykseksi hajulle. Kaappi tutkitaan lapsien ollessa koulussa ja pissaiset

vaatteet laitettiin pesuun. Työntekijät kokivat, että näin oli paras toimia ja lapsen mahdollista kastelua ei haluttu julistaa sen enempää. Kaapin tutkiminen voidaan nähdä tällöin Laakson mukaan joko hienotunteisuutena tai yksityisyyteen puuttumisena. Työntekijöiden toiminta voidaan nähdä toisaalta loukkauksena lapsen oikeuksille, tai sitten hienotunteisuutena ja aikuisen kasvattajan rooliin kuuluvana huolenpitona. Esimerkki tuo esiin huomion siitä, että arjessa kohdattavat kysymykset eivät useinkaan esiinny dilemman muodossa, vaan toiminta voi olla huomaamatonta valintojen tekoa arkisten paradoksien välillä (Forsberg 2013, 15).

Lastensuojelun rajoittamistoimenpiteitä ohjaava lainsäädäntö voi myös itsessään näyttäytyä sijaishuollon arjen toiminnassa paradoksaaliselta. Lastensuojelulaki pitää sisällään käsitteitä, kuten lapsen etu tai lapsen oikeudet, joiden soveltaminen edellyttää tulkitsijaltaan tilannesidonnaisuuden ymmärtämistä ja moraalista järkeilyä. (Pösö 2012, 91.) Lastensuojelulain sijaishuollon rajoittamistoimenpiteiden käytön yleisissä edellytyksissä todetaan, että rajoitusten on oltava lapsen edun mukaisia ja lapsen oikeuksien näkökulman voi nähdä puolestaan olleen vuonna 2006 toteutetun lastensuojelulain osittaisuudistuksen yhtenä merkittävänä tavoitteena (Saastamoinen 2010, 150). Tarja Pösö (2012, 75–76) puhuu lastenhuoltokielestä, jonka käyttö on ominaista poliittisissa ja hallinnollisissa linjauksissa, kun arvioidaan tai luodaan lapsiperheille palveluita. Lastenhuoltokielessä korostuvat käsitteet kuten lapsen etu, lapsen oikeudet ja lapsen näkökulma, joilla ei ole olemassa kuitenkaan yksiselitteistä teoreettista pohjaa (Emt., 76). Yhteistä käsitteille on, että niiden käyttämistä edellytetään juridishallinnollisesti, vaikka käsitteet aukeavatkin moneen suuntaan, eikä niillä ole tilanteesta toiseen siirtyvää ydinsisältöä (Emt., 88–89). Lastensuojelukielen keskeiset käsitteet, kuten lapsen etu, oikeus ja näkökulma ovat tulleet muualta ja niiden voi käsitteinä nähdä olevan ylikulttuurisia. Käsitteiden käyttö Suomessa lainsäädännössä ja palvelujärjestelmässä on muotoutunut kuitenkin omanlaisekseen. Käsitteiden heikko teoreettinen pohja tekee niistä moraalisten kannanottojen työkaluja, kun käsitteiden sisältöjä täsmennetään, ollaan täsmenämättä tai käsitteiden tulkinnanvaraisuus huomioidaan tai ollaan huomioimatta (Pösö 2012, 94).

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuskysymykset

Tutkielman aineistona toimii 1.1.2020 voimaan astuneen lastensuojelulain valmistelutyössä pyydetty asiantuntijalausunnat. Tutkielman tavoitteena on tarkastella retorisen diskurssianalyysejä hyödyntämällä sitä, minkälaisiin argumentaatiopositioihin lausuntoja antavat asiantuntijat asemoituvat suhteessa lakiluonnoksen ehdotuksiin ja perusteluihin lastensuojelun sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin liittyen ja minkälaisilla retorisilla keinoilla positioita puolustetaan tai vahvistetaan suhteessa kilpaileviin positioihin. Tutkimustehtävä voidaan kiteyttää seuraaviin tutkimuskysymyksiin:

- 1. Minkälaisia argumentaatiopositioita aineistosta on paikannettavissa sijaishuollon rajoittamiseen liittyen?*
- 2. Miten argumentaation vakuuttavuutta lisätään retorisia keinoja käyttäen?*

Lausuntojen antamisen tulkitsen vaikuttamiseen pyrkivänä toimintana, jossa lausunnon antajat pyrkivät vakuuttamaan lain säätäjän oman kantansa oikeellisuudesta ja saamaan läpi tärkeiksi kokemansa muutokset lopulliseen lainsäädäntöön. Lausunnot kohdistetaan tällöin erityisesti lakia valmisteleville tahoille, jotka pyritään vakuuttamaan argumenttien oikeellisuudesta. Tutkielman kiinnostus kohdistuu siihen, miten lainsäädännön valmistelutyöhön osallistuvat tahot kommentoivat ja perustelevat argumenttejaan liittyen sijaishuollon rajoittamisesta käytävään keskusteluun ja vakuuttavat yleisön, eli lausuntojen lukijat oman kantansa oikeellisuudesta. Analyysin keskeisenä tutkimusmetodina toimii retorinen diskurssianalyysi ja siihen läheisesti liittyvän argumentaatiopositio-käsite. Argumentaatiopositioilla viitataan lausunnoissa esitettyjen argumenttien ymmärtämisenä tilannesidonnaisina asemoitumisina julkiseen keskusteluun, joka on erilaisen vastakkaisten ja kilpailevien positioiden sävyttämää. (Billig 1987, 88.) Erilaisten argumentaatiopositioiden paikantamisen lisäksi kiinnostus kohdistuu siihen, miten paikannettuja positioita vahvistetaan suhteessa kilpaileviin positioihin. Analyysin toinen tutkimuskysymys liittyy retoristen keinojen tulkitsemiseen, joilla esitettyjä argumentteja ja niiden vakuuttavuutta pyritään lisäämään (Jokinen 2016, 277).

4.2 Aineistona asiantuntijalausunnot

Aineistona tutkielmassa toimii sosiaali- ja terveysministeriön pyytämät asiantuntijalausunnot luonnokseen laista lastensuojelulain muuttamisesta (STM074:00/2018). Samassa yhteydessä pyydettiin lausuntoja myös valmistelussa olleeseen asiakas- ja potilaslakiin, jonka osakokonaisuutena myös lastensuojelulakia valmisteltiin. Tässä tutkielmassa tarkastelun kohteena ovat kuitenkin vain lastensuojelulakiin annetut lausunnot. Lausuntojen lisäksi analyysissä tarkastellaan myös lausuntojen kohteena toiminutta lakiluonnosta, sekä sen yksityiskohtaisia perusteluita.

Analyysin kohteena oleva aineisto on osa lainsäädäntöprosessia. Lainsäädäntö Suomessa on monivaiheinen prosessi, jossa asiantuntijalausunnot asiantuntijoiden kuulemisen ohella ovat tärkeässä roolissa osana eduskunnan lainsäädäntöprosessia. Suomen perustuslain 70 § mukaisesti lain säätäminen tulee vireille eduskunnassa joko kansanedustajan aloitteesta tai hallituksen esityksellä, jonka jälkeen asia siirtyy yhden tai useamman valiokunnan käsiteltäväksi mietinnön antamista varten. Valiokunnassa asiantuntijoina kuullaan asiaa valmistelleita virkamiehiä sekä sellaisten virastojen, järjestöjen ja muiden tahojen edustajia, joita asia koskee, sekä esimerkiksi alaa edustavia tiedemiehiä. (Lainvalmistelun prosessiopas 2020.) Asiantuntijat tulevat kuulluiksi usein jo siis lain valmistelun alkuvaiheessa ja useat tutkijat ovat sitä mieltä, että lait syntyvät eri eturyhmien vuorovaikutuksessa, jolloin valtasuhteet ja kulttuuri määrittelevät lainsäädännön syntyä (Pakarinen 2011). Eri etujärjestöjen mahdollisuus vaikuttaa lopulta syntyvään lainsäädäntöön ei ole siten yksiselitteinen, vaan vuorovaikutuksellinen prosessi, jossa eri etujärjestöt pyrkivät saamaan äänensä kuuluviin ja muut osapuolet vakuutettua tärkeiksi näkemistään näkökulmista.

Aineisto valikoitui tutkielmaan, koska aihe on hyvin ajankohtainen ja lakiuudistus astui voimaan aloitellessani tutkielmaprosessiani vuosien 2019–2020 taitteessa. Ajankohtaisuuden lisäksi aineisto soveltui erityisen hyvin valitsemani ilmiön, eli sijaishuollon rajoittamistoimenpiteiden tutkimiseen sijaishuollon ammattilaisten näkökulmasta katsotuna. Tutkimalla verrattain tuoreita lastensuojelun ja sijaishuollon ammattilaisten antamia lausuntoja tavoitteenani on paikantaa erilaisia ja keskenään kilpailevia argumentaatiopositioita ja nostamaan tätä kautta näkyville rajoittamiseen liittyviä moraalisia kysymyksiä ja moraalista järkeilyä.

Lausuntoja lausuntopalveluun annettiin yhteensä 59 kappaletta syyskuussa 2019. Lausunnot vaihtelevat pituudeltaan muutamien virkkeiden mittaisista monisivuisiin teksteihin. Lausunnot kopioituna tekstinmuokkausohjelmaan aineistoa oli n. 80 sivua. Aineistossa tutkimustehtävääni ajatellen mielenkiintoisia olivat lausunnot, joissa käsiteltiin ensinnäkin sijaishuollon rajoittamista, sekä otettiin kantaa eri tavoin lakiehdotusten hyvyyteen tai huonouteen, jolloin myös moraaliset kannanotot tulevat näkyviksi. Analyysityöskentelyssä rajasin pois lausunnot, jotka eivät ottaneet kantaa millään tapaa lain sisällölliseen keskusteluun, vaan olivat pikemminkin korjauskehotuksia itse tekstiin ja sen epäloogisuuksiin tai muutoseikkoihin. Tämän kaltaiset, usein lyhyet huomiot eivät palvelleet omaa analyysiani. Pääasiassa koin aineiston soveltuvan tutkimustehtävään kuitenkin hyvin. Aineiston mielenkiintoisuutta lisäsi se, että se piti sisällään runsaasti eri toimijoita sijaishuollon kentältä. Lausunnon jakelussa oli yhteensä 170 toimijaa ja tämän lisäksi myös jakelun ulkopuolisten oli mahdollista antaa lausuntonsa lakiluonnoksesta. Suuri osa lausuntopyynnön jakelussa olleista ei jättänyt lausuntoa liittyen lastensuojelulakiin, sillä lausuntoja annettiin vain 59 kappaletta. Samassa jakelussa esitettiin kuitenkin lausuntopyyntö myös asiakas- ja potilaslakiin, johon lausuntoja annettiin huomattavasti enemmän, yhteensä 137 kappaletta. Lastensuojelulakiin lausuntoja antoivat lukuisat eri lastensuojelun toimijat, kuten säätiöt, aluehallintovirastot, hallinto-oikeudet, kuntien sosiaalitoimet, ammattiliitot, yhdistykset, valvira. Tämän lisäksi lausuntoja antoivat myös muut sijaishuollon toimijat, kuten sijaishuoltoa järjestävät tahot. Määrällisesti eniten lausuntoja antoivat kunnat ja kuntayhtymät (10), hallinto-oikeudet (5) ja aluehallintovirastot (6). Lausuntoja annettiin koko organisaatioiden nimissä ja toisinaan yksittäisen henkilön tai henkilöiden nimissä. Osassa lausuntoja mainittiin erikseen, kuka lausuntoa on valmistellut tai kuka sen on hyväksynyt.

4.3 Sosiaalinen konstruktionismi teoreettismetodologisena viitekehyksenä

Tutkielman teoreettismetodologisena viitekehyksenä toimii sosiaalinen konstruktionismi sekä diskurssianalyysi. Sosiaalista konstruktionismia ei voi määritellä yksiselitteisesti tai tarkkarajaisesti. Sosiaaliselle konstruktionismille on kuitenkin olemassa tyypillisiä piirteitä, jotka tutkimustraditiota yhdistävät. Vivien Burr (2015, 2–5) erittelee neljä sosiaaliselle konstruktionismille tyypillistä piirrettä. Ensinnäkin itsestään selvät kuvaukset todellisuudesta asetetaan kriittisen tarkastelun alle. Toiseksi otetaan huomioon aika ja paikka, eli tiedostetaan, että todellisuuden käsitykset ovat aina historiallisesti ja kulttuurillisesti

suhteellisia. Kolmanneksi ymmärretään, että tieto syntyy ja ylläpidetään sosiaalisissa prosesseissa. Neljänneksi ymmärretään, että tieto ja sosiaalinen toiminta kulkevat käsikkäin. Sosiaaliset konstruktiot voivat rakentua erilaisiksi, jolloin ne myös muokkaavat ihmisten käsityksiä ilmiöistä ja sen myötä toimintaa.

Kielen ei voida nähdä heijastavan suoraan todellisuutta, mutta se ei ole myöskään riippumaton ei-lingvistisestä todellisuudesta. Kielen ja todellisuuden suhteen lisäksi merkityksellistä on myös ihmisten välinen kommunikaatio, jossa vaikuttavat sosiaaliset prosessit, ihmisten väliset suhteet ja vallan kietoutuminen niihin. Tutkielmani aineistona toimivia asiantuntijalausuntoja ja kommentoinnin kohteena olevia tekstejä tarkastelen ihmisten välisenä kommunikaationa, jossa kielellisiä merkityksiä rakennetaan. Tutkielmani toimii tällöin myös osana kyseistä keskustelua ja muokkaa todellisuutta, sillä tutkijan ja tutkimuskohteen väliseen suhteeseen tulee sosiaalisessa konstruktionismissa suhtautua reflektiivisesti. (Jokinen 2016, 203.)

Sosiaalisen todellisuuden voidaan ajatella muodostuvan rinnakkaisista tai kilpailevien merkityssystemien muodostamana kenttänä (Edwards & Potter 1992, 28). Diskurssit voidaan ymmärtää tällöin säännönmukaisiksi ja verrattain eheiksi kokonaisuuksiksi tässä kentässä. Ne rakentuvat sosiaalisissa käytännöissä ja samalla rakentavat sosiaalista todellisuutta. Diskurssi on runsaasti käytetty käsite ja se voi saada erilaisissa käyttöyhteyksissä myös erilaisia määritelmiä. Diskurssien lisäksi voidaan puhua esimerkiksi tulkintareper-tuaareista. Tärkeämpää, kuin nimitys on se minkälaisia määritelmiä käsite saa tutkimuksessa. (Jokinen ym. 2016, 27.) Sosiaalinen konstruktionismi tulkintakehyksenä ohjaa tutkimuskohteen valintaa, tutkimuskysymysten muotoilua, analyttisten työkalujen kehittä-lyä, sekä tutkijan ja tutkimuskohteen välisen suhteen ymmärtämistä (Jokinen 2016, 204).

4.4 Retoriikka ja retorinen diskurssianalyysi

Retoriikalla on tieteellisessä keskustelussa pitkät perinteet ja retoriikkaa käsittelevässä kirjallisuudessa retoriikan tutkimuksen kehityskulku jaetaan tyypillisesti klassiseen ja uuteen retoriikkaan. Retoriikan klassisen näkemyksen juuret johtavat antiikin Kreikkaan, jossa retoriikka ymmärrettiin vakuuttelevan ja suostuttelevan puheen oppina antiikin filosofien ja sofistien keskinäisissä keskusteluissa (Haapanen 1996, 23.) Klassisen retoriikan yhtenä perusteoksena voidaan pitää Aristoteleen puhetaidon oppikirjaa Retoriikka. Aristoteles käsittelee oppikirjassaan puheen kolmijakoa, joiden avulla pyritään samaan

tavoitteeseen, eli väitteen tai tekstin uskottavuuden lisäämiseen. Vaikutuskeinojen kolmi-
jaon keinot ovat Aristoteleen mukaan: ethos, logos ja pathos. Logos viittaa itse argument-
tiin, eli puheen asiasisältöön. Ethoksella tarkoitetaan sitä millä eri tavoilla puhuja ilmen-
tää luonnettaan ja uskottavuuttaan, joka nykypäivän yhteydessä ymmärretään myös pu-
hujan käsityksinä yleisöstä. Pathoksella Aristoteles viittaa siihen, miten yleisö ottaa vas-
taan argumentin, johon vaikuttavat vastaanottokyky, mielentila ja tunteet. (Kakkuri-
Knuutila 1998, 233.) Aristoteleen kirjoituksissa retoriikalla tarkoitettiin pääasiassa kan-
sanjoukoille puhumista, jolloin oletuksena oli, että yleisön kyky seurata monimutkaista
päättelyä oletettiin rajalliseksi. (Perelman 1996,11.) Aristoteleen jaottelussa keskeisinä
tekijöinä retoriikassa voi nähdä olevan kuitenkin puheen sisällön, sekä puhujan ja yleisön
välisen suhteen.

Klassinen retoriikka menetti tieteellisessä keskustelussa ajan kuluessa mielenkiintonsa.
Perelman (1996, 9) näkee tämän johtuneen siitä, että retoriikan tutkimus kehittyi suun-
taan, jossa puhuminen ja esitystaidot nähtiin kokonaisuutena, jonka muodostivat oikein-
puhumisen taito grammatiikka, oikein päättelemisen taito dialektiikka ja oikein sanomi-
sen taito retoriikka. Yhdessä näiden nähtiin muodostavan yhtenäisen opin kaikkien tie-
teenalojen arvioimiseksi ja totuuden löytämiseksi.

Klassisesta retoriikasta eroava tutkimussuuntaus on nimetty uudeksi retoriikaksi. Uuden
retoriikan keskeisinä teoreetikkoina pidetään Kenneth Burkea, Chaïm Perelmania ja
Stephen Toulminia. Burken tutkimus keskittyi inhimillisen toiminnan ja sen yleisten eh-
tojen ja motiivien ymmärtämiseen. Perelman ja Toulmin puolestaan keskittyivät tutki-
muksessaan argumentointiin ja pyrkimyksenä heillä oli kattavan teorian aikaansaaminen
argumentoivan tekstin ja puheen analysoimiseksi retoriikan pätevyyden tarkasteluun.
(Summa 1996, 52.) Uuden retoriikan kiinnostus ei keskity yksinomaan siihen, miten pu-
heesta on mahdollista saada mahdollisimman tehokasta, vaan analyysin pyrkimyksenä on
ymmärtää myös erilaisten konstruktoiden eroavaisuuksia (Gergen 1999, 73). Uusi reto-
riikka laajentaa ja jatkaa Aristoteleen retoriikkaa tutkimalla argumentteja, joilla tähdätään
kiistanalaisen väitteen hyväksymiseen tai hylkäämiseen. (Perelman 1996, 11). Antakin
(1996, 152) mukaan uusi retoriikka on nähtävissä osana ”kielellistä käännettä”, joka tar-
koittaa humanistissa tieteissä tutkimuksen mielenkiinnon kohdistamista kielenkäyttöön
todellisuutta muovaavana tekijänä.

Chaïm Perelmanin kiinnostus tutkia argumentaatiota nousi arvopäätelmien hyvyden ja huonouden järjellisestä arvioinnista. (Summa 1996, 63). Perelmanin kantavana ajatukseksi oli erottaa keskenään demonstratiivinen päättely ja luonnollinen argumentaatio (em. 1996, 95). Luonnollisen argumentaation alueelle kuuluvat tällöin dialektiset päätelmät, joiden taustaoletukset, eli premissit ovat yleisesti hyväksytyjä. Dialektisessa päättelyssä haetaan tunnustusta kiistanalaisille väitteille, jolloin pyrkimys on suostutella tai vakuuttaa muita osapuolia. (Perelman 1996, 8.) Looginen päättely ei ota huomioon yleisöä, sillä sitä ohjaavat ennalta sovitut säännöt ja sopimukset, kun taas argumentointi pyrkii vakuuttamaan määritellyn tai määrittämättömän yleisön (Summa 1966, 66). Myös Jokinen (2016, 275) näkee argumentoinnin keskeiseksi ulottuvuudeksi puhuja – yleisösuhteen. Argumentoinnissa yleisöä pyritään sitouttamaan puhujan esittämään argumenttiin vakuuttavan tai suostuttelevan retoriikan keinoin, jolloin argumentin vakuuttavuus muodostuu vasta yleisön reagoidessa siihen. Antaki (1994, 154) näki Perelmanin työssä mielenkiintoisena retorisen tarkastelun kääntämisen argumentin esittäjästä yleisöön, tai käytännössä mentaaliseen representaatioon yleisöstä. Argumentilla voi aina nähdä olevan myös sitä vastustavan argumentin, sillä muuten argumenttia ei voisi edes olla.

Marjut Kaakkuri Knuutila (1998, 234) tekee eron argumenttien analyysin ja retorisen analyysin välillä. Retorinen analyysi eroaa argumenttien analyysistä, jossa pyrkimyksenä on pelkistää argumentin kielellinen ilmiö ja tarkastella asiasisältöä. Retorisen analyysin kiinnostus kohdistuu asiasisällön lisäksi tekstin ilmiösuureen, eli kielellisiin keinoihin. Retorisen analyysi voidaan tällöin nähdä argumentaatioanalyysinä täydentävänä ja tuovan sosiaalisen ulottuvuuden. Argumenttianalyysissä pyritään pelkistämään argumentti asiasisältönsä, niin retorisisessa analyysissä pyrkimyksenä on tämän lisäksi tarkastella kielellistä ilmiötä, eli erilaisia kielen hienouksia, kuten metaforia, kielikuvat, ilmaisujen värikylläisyyttä tai niukkuutta ja niiden asemaa uskottavuuden rakentamisessa. (Kaakkuri-Knuutila 1998, 234.) Retoriikan sosiaalisella ulottuvuudella tarkoitetaan tällöin tekstin tulkintaa laajemmassa sosiaalisessa yhteydessä, jolloin merkityksellistä on ottaa huomioon yhteiskunnallisesti määräytyvät tekijät sen suhteen, että kuka puhuu, kenelle puhuu ja minkälaisissa olosuhteissa (em. 235).

Retorisessa diskurssianalyysissä todellisuus nähdään tulkinnallisena. Kielenkäyttö ymmärretään aktiivisena toimintana, jonka kautta ei suoraan ole mahdollista päästä sosiaaliseen todellisuuteen kiinni, vaan sosiaalinen todellisuus rakennetaan kielenkäytössä. Retorinen diskurssianalyysi ei ole kiinnostunut asioiden olemuksista, vaan pyrkimyksenä on

tarkastella, miten eri asioita argumentoidaan (Potter 1996, 107). Analyysissa ei ole tarkoitus tarkastella pelkästään tekstin rakennetta tai sitä mitä retorisia keinoja se pitää sisällään. Tarkoituksena on sen sijaan yhdistää tutkittavan tekstin konteksti ja se mitä argumentilla pyritään tässä kontekstissa tekemään. (em., 103.)

Retorinen konteksti onkin retorisessa diskurssianalyysissa tärkeää huomioida. Billig (1991, 87) mukaan keskustelua ei voida irrottaa vuorovaikutuksesta tai sosiaalisesta todellisuudesta, vaan nämä muodostavat kokonaisuuden, josta hän käyttää nimitystä argumentaatiokonteksti tai retorinen konteksti. Retorinen konteksti pitää sisällään aina myös puhuja-yleisö-suhteen ja analyysissa tärkeää on huomioida se, kenelle puhe on suunnattu ja kenet puheen on tarkoitus vakuuttaa. (Jokinen 2016, 275). Kuulija tai yleisö pyritään vakuuttamaan oman argumentin oikeellisuudesta. Vakuuttaminen voi tapahtua Jokisen (2016, 276) mukaan käyttämällä joko hyökkäävää tai puolustavaa retoriikkaa. Puolustava strategia pyrkii suojelemaan omaa argumenttia, kun taas hyökkäävä strategia pyrkii heikentämään omalle argumentille vastakkaista argumenttia.

Diskurssianalyysissa ei useinkaan puhuta asenteista, vaan asemoitumisesta, joka on keskeinen käsite varsinkin retorisessa diskurssianalyysissa. Asemoitumisella vuorovaikutuksessa tarkoitetaan sitä, että puhuja ottaa tietyn aseman (position) keskustelussa. Erilaiset positiot voivat olla toisilleen vastakkaisia tai jännitteisiä ja puhuttaessa tietystä positioista pyrkimyksenä on toisaalta puolustaa omaa positiota ja toisaalta heikentää vastapositiota. (Billig 1991, 43.) Puhuttaessa asemoitumisesta Jokinen (2016, 145) käyttää argumentaatioposition käsitettä. Argumentaatiopositiot ovat tilannesidonnaisia asemoitumisia julkiseen keskusteluun, jossa erilaisia positioita on mahdollista tarkastella suhteessa toisiinsa.

Retorinen diskurssianalyysi edustaa sosiaalisen konstruktionismin perinnettä, ja tarkoituksenmukaista analyysissä ei ole ottaa kantaa siihen, mitkä argumentit ovat sisällöllisesti oikeampia, vaan painopiste on analysoida, mitä eri keinoja argumentin esittäjät käyttävät tehdäkseen argumentista toimivan (Potter 1996, 112). Analysoitavaa aineistoa ei ole myöskään tarkoitus lähestyä pelkästään strategisena pelinä, jossa toimijoiden ajatellaan olevan tietoisia käyttämästään retoriikasta. Retoriikan käyttö voi olla tarkoituksellista tai tarkoituksetonta, mutta se voidaan nähdä ihmisen vuorovaikutukseen liittyvänä piirteenä, jonka seurauksena sosiaalinen todellisuutemme rakentuu tietynlaiseksi. (Jokinen 2016, 274 Billig 1987.)

Analyysini pääasiallisina työkaluina käytän argumentaatioposition käsitettä sekä erilaisen retoristen keinojen kirjoa. Retoristen keinojen erittelyssä olen perehtynyt Jokisen (2016, 278–298) erittelyihin retorisista keinoista, sekä Potterin (1996) käsityksiin vakuuttamisesta. Retoristen keinojen paikantamisessa olen hyödyntänyt myös Juhilan (2016, 120–121) erittelemiä faktuaalistamisstrategioita, joita käyttämällä asiantilat esitetään ehdottomina ja oikeina. Jokisen (2016, 278) mukaan retorisilla keinoilla pyritään lisäämään vakuuttavuutta argumentoinnissa. Tämä voidaan hänen mukaansa tehdä kahdella tavalla. Retoriset keinot voivat keskittyä väitteen esittäjään, jolloin merkityksellistä on se kuka väitteen esittää. Väitteen esittäjä voi esimerkiksi vedota omaan asiantuntija-asemaansa. Toiseksi keinot voivat liittyä itse argumenttiin, jolloin huomion voi ajatella kiinnittyvän itse argumentin sisältöön.

Väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino on etäännyttäminen omista intresseistä. Tällöin argumentin esittäjä asemoituu neutraalisti esitettyyn argumenttiin. Argumentoija näyttäytyy puolueettomana asian suhteen, jolloin pyrkimys on vakuuttaa yleisö siitä, että argumentoija ei aja omaa etuaan argumenttia esittäessään. (Jokinen 2016, 278–279; Potter 1996, 123, 128). Toinen väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino on puhujakategorialla oikeuttaminen. Puhujakategorialla tarkoitetaan erilaisia yhteisesti jaettuina ja ymmärrettyinä kategorioita, joista käsin keskustelua voidaan käydä. Kaikista kategorioista tuotettu puhe ei lähtökohtaisesti ole yhtä vakuuttavaa. (Jokinen 2016, 279–281; Potter 1996, 114). Esimerkiksi lääkärin tai asunnottoman kertomana sama asia voisi saada yleisössä hyvin erilaisen vastaanoton. Kategoriat ovat myös itsessään alati neuvottelun alaisia, ja toiset ovat saaneet vahvemman aseman, kun taas toiset kategoriat ovat enemmän neuvoteltavissa. (Jokinen 2016, 280). Esimerkiksi sosiaalityön asiantuntijuus voi näyttäytyä joko vertikaalisena asiantuntijatielona, jolloin työntekijällä oletetaan olevan tietoa, johon asiakkaalla ei ole pääsyä tai horisontaalisena, jolloin sosiaalityöntekijällä ei oleteta olevan lähtökohtaisesti työskentelyssä ainoa asiantuntija. Tällöin suhde perustuu vastavuoroiseen tietämiseen (Juhila 2006, 102). Kolmas väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino on liittoutumisasteen säätely. Liittoutumisasteen säätelyyn liittyy argumentoijan pyrkimys irrottautua selontekovelvollisuudesta. Esittäessään väitteen omissa nimissään esittäjä näyttäytyy yleisön silmissä selontekovelvollisena, kun taas toimimalla viestinviejänä väitteen esittäjä puolestaan siirtää vastuuta itseltään pois (Jokinen 2016, 281). Neljäs väitteen esittäjään liittyvä retorinen keino on konsensuksella tai asiantuntijan lausunnolla vahvistaminen. Konsensuksella vakuuttamisessa argumentin esitetään olevan useiden eri

tahojen hyväksymänä. Konsensusta voidaan rakentaa vetoamalla isompaan joukkoon, me-retoriikan avulla tai asiantuntijalausuntoon vetoamalla. (Jokinen 2016, 282–283.)

Argumentin esittäjään liittyvien retoristen keinojen lisäksi retoriset keinot voivat liittyä myös itse esitettyyn argumenttiin. Vaihtoehdottomuuspuhe on retorinen keino, jonka avulla asiantila faktuaalistetaan siten, että asia on mahdollista ratkaista tai nähdä vain yhdellä tapaa (Juhila 2016, 125). Asiantilat ovat tällöin toimijoista riippumattomia, jotka toimijoiden on pakko vain hyväksyä. Vaihtoehdottomuuspuhe on tyypillistä esimerkiksi poliitikkojen puheessa. (Jokinen 2016, 284.) Vaihtoehdottomuutta tuottaa myös passiivin käyttö, jolloin rakentuu kuva, että argumentin esittäjä ei ole osallinen tapahtumien kulkuun (Potter 1996, 150). Toinen argumenttiin liittyvä retorinen keino on kategorisointi. Kategorioiden käyttö linkittyy argumentointiin, sillä niiden avulla voidaan vahvistaa argumentin voimaa tai toteuttaa erilaisia funktioita (Jokinen 2016, 285; Billig 1987, 135.) Lastensuojelun rajoittamistoimenpiteiden yhteydessä merkittävää voi olla esimerkiksi puhutaanko rajoittamisen kohteena olevista lapsina, asiakkaina tai esimerkiksi erityisen vaikeina lapsina tai nuorisorikkoina. Erilaisiin kategorioihin liittyy yhteisesti jaettuja ennako-oletuksia.

Tarinallinen kerrontatapa ja yksityiskohdilla vakuuttaminen voidaan nähdä retorisena keinona. Tyypillinen tähän liittyvä tarina on todistajan tarina, jossa kertoja asettuu suhteessa argumenttiinsa itse sen kokeneena. Itse koettuun vetoamisen vahvikkeena toimivat tällöin yksityiskohdat, jotka vain todistaja voi tietää. (Potter 1996, 163–165.) Toisaalta myös yksityiskohtien vastakohta, epämääräisyys, voi toimia retorisena keinona, jos yksityiskohtainen perustelu on epä johdonmukaista tai ei toimi. Kertoja voi tällöin esimerkiksi hyödyntää erilaisia sanontoja. (Jokinen 2016, 287–288.)

Määrällistäminen on argumentointiin liittyvä retorinen keino. Tilastoja voidaan käyttää oman argumentin tukena ja valita tilastoja eri ääripäistä oman argumentin tukemiseksi (Potter 1996, 187.) Määrällistämisen argumentointiin liittyvässä yhteydessä on Jokisen (2016, 288–290) mukaan kolme eri näkökulmaa. Ensimmäinen kysymys siitä, mitä määrällistetään, jolloin ollaan kiinnostuneita siitä, mitä kategorioita käytetään tai luodaan ja miten määrällistäminen suhteutuu tähän prosessiin. Toiseksi kiinnostavaa on se, miten määrällistämistä käytetään argumentoinnissa. Käyttämällä itselleen edullisia tilastoja oikeissa kohdissa argumenttoija saa luultavasti oman väitteensä näyttämään paremmalta. Kolman-

neksi voidaan kysyä, mitä funktioita määrällistämällä on, kuten oikeuttaminen, syyttäminen tai kehuminen. Tilastoja voi käyttää oman argumentin kannalta minimoimaan tai maksimoimaan asioiden eri puolia.

Argumenttiin liittyvänä retorisenä keinona on mahdollista käyttää metaforia, sekä ääri-ilmaisuja. Metaforan syntyy, kun jokin asia nimetään toisen asian mukaan. Muutos voi tapahtua yleisemmästä erityiseen tai toisinpäin tai analogian, eli rinnastamalla asia yksinkertaisempaan tutumpaan ilmiöön. (Perelman 1996, 135). Metaforia voidaan käyttää retorisenä tehokeinona, sillä niiden avulla pystytään luomaan haluttuja konnotaatioita. (Jokinen 2016, 291–292). Ääri-ilmausujen käytöllä retorisessa mielessä tavoitellaan samaa kuin määrällistämällä. Pyrkimyksenä on joko maksimoida tai minimoida kuvattavaa kohdetta. Erona on, että se ei tapahdu tilastojen ja lukujen valossa, vaan vahvistamalla tai heikentämällä jotain tiettyä argumentin osa-aluetta. (Jokinen 2016, 292–293; Potter 1996.)

4.5 Analyysin toteuttaminen

Aineiston analyysia lähdin toteuttamaan aineistoon huolellisesti tutustuen ja toteuttamalla karkeaa teemoittelua. Teemoittelun avulla pyrkimykseni oli löytää aineistosta ristiriitaisia teemoja, jotka liittyivät sijaishuollon rajoittamiseen. Pyrkimyksenä oli keskittyä teemoihin, joissa erityisen voimakkaasti otettiin kantaa lakiluonnoksen muutosehdotuksiin tai asian nykytilaan. Aineisto koostui lausunnoista, joissa pääsääntöisesti lausuntoja annettiin, kuten lausuntopyyntöjen ohjeissa ohjeistettiin, eli lausunnon antaja viitasi tiettyyn pykälään tai kohtaan lakiluonnoksesta ja tämän jälkeen kommentoi kyseistä kohtaa. Tämä helpotti myös omaa työskentelyäni, sillä pystyin helpommin etsimään, sekä rajaamaan sujuvammin lakiluonnoksesta kohdat, jotka käsitelivät rajoittamista. Tämän lakiluonnosta kommentoitiin useissa lausunnoissa joko heti lausunnon alussa tai sitten lopussa yleisluontoisesti kokonaisuutena.

Aineistoon huolellisesti tutustuttuani teemoittelua hyödyntäen, sekä kokonaiskuvan saatua siirryin suorittamaan varsinaista diskurssianalyttistä tarkastelua siitä, minkälaisiin argumentaatiopositioihin asiantuntijalausunnoissa asemoiduttiin ja miten näitä positioita vahvistettiin suhteessa kilpaileviin positioihin. Tässä yhteydessä tarkastelun kohteeksi nousivat myös retoriset keinot, joilla lausuntojen kirjoittajat pyrkivät saamaan lukijan tukemaan omaa argumentaatiopositiotaan. Käytännössä analyysi eteni tulkitsemalla sitä,

minkälaisia retorisia keinoja lausunnoissa käytettiin ja mitä retorisilla keinoilla puolustettiin tai oikeutettiin, jolloin on mahdollista tehdä näkyväksi ensinnäkin, miten ilmiölle luodaan olemassaolo, sekä toiseksi minkälainen ilmiön olemassaolo on. (Jokinen 2016, 148.)

Argumentaatiopositioita paikantaessani keskityin siihen, miten lakiluonnoksen ehdotuksia sijaishuollon rajoittamiseen liittyen pyrittiin lausunnoissa vastustamaan tai vaihtoehtoisesti, miten niitä puolustettiin. Analyysia tehdessäni pyrin pitämään koko ajan mielessä, että paikantamani positiot liittyvät nimenomaan rajoittamistoimenpiteistä käytävään keskusteluun. Argumentaatiopositioita paikantaessani hyödynsin myös perehtyneisyyttäni aihepiiriin aikaisemman tutkimustiedon valossa suhteuttamalla löydöksiäni aikaisempaan tutkimustietoon. Lisäksi alitajuntaisena prosessina uskon aikaisemman tietämykseni aihepiiristä vaikuttaneen myös siihen, minkälaisia löydöksiä aineistosta tulin tehneeksi. Tietoisesti erityistä huomiota pyrin kiinnittämään siihen, että pyrin paikantaamaan aineistosta rajoittamisen oikeutukseen liittyviä risteäviä tulkintoja, jotka saattaisivat olla toisilleen jännitteisiä.

Analyysia tehdessäni huomasin, että lausunnoissa rajoittamisen oikeutus liitettiin usein käsitykseen lapsen edusta, jolloin hyödyllistä oli pohtia, minkälaista sisältöä kyseiselle käsitteelle lausunnoissa rakennettiin. Tähän liittyen aineistosta paikantui toisilleen jännitteiset argumentaatiopositiot yhteydenpidon rajoittamiseen liittyen, joista käsin yhteydenpidon rajoittamista perusteltiin juuri lapsen edun, sekä myös oikeuksien näkökulmasta. Nimesin positiot lasta suojelevaksi ja vanhemmuutta puolustavaksi argumentaatiopositioiksi. Fyysisistä ja tilallisista rajoittamistoimenpiteistä puhuttaessa lausunnoissa korostui puolestaan turvallisuuteen liittyvät näkökulmat ja niihin vetoaminen argumentaation tukena. Turvallisuuteen vetoavissa lausunnoissa lapsen edun mukaisena korostettiin rajoittamisen välttämättömyyttä turvallisuuden nimissä ja tämän argumentaatioposition nimesinkin kovempaa rajoittamista edellyttäväksi argumentaatiopositioiksi.

Lapsen edun lisäksi myös työn reunaehdot olivat lausunnoissa esillä argumentaation oikeuttamisessa, kun lausuntojen antajat pohtivat työn reunaehtoien suhdetta lakiluonnoksen ehdotuksiin ja perusteluihin. Tähän keskusteluun liittyen paikantui riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio, sekä vastapuheeksi kirjallisille selonteuille nimeämäni argumentaatiopositio.

Lakiluonnoksessa annettiin ehdotuksia myös rajoittamiseen liittyvissä ammatillisuus vaatimuksissa. Nämä kohdat liittyivät pääasiassa siihen, minkälaisia ammatillisuus edellytyksiä sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin haluttiin lainsäädännön tasolla liittää. Tähän liittyen lausunnoissa käytiin keskustelua sosiaalialan, sekä lääketieteen ammattilais-ten suhteesta ja roolista sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin liittyen. Useissa lausunnoissa esitettiin huoli siitä, että sijaishuolto on muuttumassa liiaksi terveydenhuoltopainotteiseksi. Toisaalta taas sijaishuollon näkökulmasta liian haasteellisiksi kuvattuihin tilanteisiin peräänkuulutettiin terveydenhuollon vastuuta ja osaamista. Tähän keskusteluun paikantuneet argumentaatiopositiot nimesin kliinistymistä vastustavaksi ja sitä puolustavaksi argumentaatiopositioiksi.

Analyysissa paikantuneita argumentaatiopositioita ja niiden pätevyyttä olen pyrkinyt kussakin luvussa perustelemaan. Aineistosta on uskoakseni löydettävissä myös erilaisia tai eritavoin tulkittuja argumentaatiopositioita. Oma tulkintaani ja analyysityöskentelyä on ohjannut tutkielmani teoriataustassa esittelemäni ymmärrys lastensuojelun rajoittamistoimenpiteistä lainsäädäntöön, huolenpitoon, vallankäyttöön, lapsen oikeuksiin ja moraaliiseen järkeilyyn kietoutuvana ilmiönä. Perustelluilla valinnoilla pyrkimyksenäni on lisätä tutkielmani uskottavuutta, minkä voidaan nähdä sosiaaliseen konstruktionismiin perustuvassa tutkimuksessa myös pätevyuden mittarina (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006).

4.6 Eettinen pohdinta

Tässä tutkielmassa en ole erikseen kerännyt aineistoa ihmisiltä, vaan aineisto on alun perin julkinen ja kaikkien saatavilla. Tästä syystä en ole tutkielmaprosessisani joutunut kiinnittämään erityistä huomiota aineiston keräämiseen, tutkittavien tunnistettavuuteen tai kohteluun liittyviin eettisiin kysymyksiin. Sen sijaan tutkielman eettiset kysymykset kohdistuvat pääasiassa itse tutkimuksen toteutukseen aineiston keruun sijaan. Läpi koko tutkimusprosessin olen parhaan kykyni mukaan pyrkinyt noudattamaan tutkimuseettisen neuvottelukunnan hyvän tieteellisen käytännön ohjeita (Kuula 2011, 24–25). Tutkielman olen pyrkinyt toteuttamaan mahdollisimman läpinäkyvällä tavalla ja esittämään hyödynnetty lähdetieto alkuperäisen esittäjään viitaten ja heidän julkaisujaan kunnioittaen.

Tärkeä eettinen kysymys sosiaaliseen konstruktionismiin nojaavassa tutkimuksessa on kuitenkin tutkijan position tiedostaminen. Sosiaalisen konstruktionismin ajatusten mukaisesti tutkija ei voi rajata itseään tutkimusaiheensa ulkopuolelle, vaan tutkimusta tehdessään tutkija liittyy itsensä osaksi aiheesta käytävää keskustelua ja siten ottaa aina tietynlaisen position suhteessa tutkittavaan aiheeseen. Juhila (2016, 332–333) jakaa diskurssi-analyyttisen tulkitsijan positiot analyytikon, asianajajan, tulkitsijan ja keskustelijan positiioihin. Eri positiot tarjoavat erilaisen suhteen analysoitavaan kielelliseen toimintaan. Tutkijan tulisi olla tietoinen ottamastaan positiosta ja myös tuoda se ilmi tutkimuksen lukijalle. Omassa tutkielmassani paikannan positioni tulkitsijan positiioon. Tulkitsijan positiosta katsottuna tekstit näyttävät mahdollisuuksien maailmana ja niitä voidaan tulkita eri tavoin. Tulkitsijan rooliin liittyy ymmärrys siitä, että tutkijan tekemiin tulkintoihin vaikuttaa tutkijan oma subjekti, joka vaikuttaa siihen, miten ja mitä tutkija aineistosta näkee ja haluaa etsiä. Analyysi syntyy tulkitsijan positiosta tutkijan ja aineiston vuorovaikutuksessa, jossa tutkija puhuttaa aineistoaan valitsemallaan lähestymistavalla. (Juhila 2016, 342.) Tutkielmaa tehdessä olen pyrkinyt tiedostamaan asemoitumiseni aineistoon ja ymmärtän, että tulkitsen aineistoa tietystä näkökulmasta ja pyrin tiedostamaan miten tutkielman tekemistäni ohjaa eletty elämäni ja tämänhetkinen roolini sosiaalityön opiskelijana, sekä esimerkiksi aiempi työkokemukseni sijaishuollossa tai opintoni sosiaalityön parissa.

5 RAJOITTAMISEN ARGUMENTAATIOPOSITIOT

Analyysin tulosten esittely etenee siten, että esittelen ensin paikantamani argumentaatioposition ja erittelen sitä, minkälaista sosiaalista todellisuutta kyseisestä positiosta käsin rakennetaan. Tämän jälkeen erittelen aineistoesimerkkejä hyödyntäen sitä, minkälaisilla retorisisilla keinoilla kyseinen positio aineistossa on rakentunut ja miten sitä retorisesti puolustetaan tai vahvistetaan.

Analyysini tulokset olen jakanut neljään alalukuun. Ensimmäinen luku käsittelee yhteydenpidon rajoittamista ja aineistosta nousseita kannanottoja vanhemmuuden rajaamiseen liittyen, johon liittyen paikannettavissa olivat vanhemmuutta puolustava ja lasta suojeleva argumentaatiopositio. Toisessa luvussa käsitellään työn reunaehtoihin paikannettuja argumentaatiopositiota, jotka olen nimennyt riittämättömiin resursseihin vetoavaksi argu-

mentaatiopositioiksi, sekä vastapuheeksi kirjallisille selonteille. Neljännessä luvussa käsitellään turvallisuuden ja huolenpidon näkökulmiin paikantuvaa kovempaa rajoittamista edellyttävää argumentaatiopositiota. Viides luku liittyy kannanottoihin sosiaalialan ja terveydenhuollon ammattilaisten rooleista suhteessa rajoittamiseen. Tähän keskusteluun liittyen aineistosta paikantui kliinistymistä vastustava ja sitä puolustava argumentaatiopositio.

5.1 Vanhemmuutta puolustava ja lasta suojeleva argumentaatiopositio

Lausunnoissa otettiin useasti kantaa yhteydenpidon rajoittamisen yhteydessä vanhemman ja lapsen väliseen yhteydenpitoon lapsen näkökulmasta. Paikansin tähän keskusteluun liittyen kaksi toisilleen jännitteistä argumentaatiopositiota. Olen nimennyt nämä argumentaatiopositiot vanhemmuutta puolustavaksi ja lasta suojelevaksi argumentaatiopositioiksi.

Aineistossa annettiin runsaasti lausuntoja yhteydenpidon rajoittamiseen liittyen. Yhteydenpidon rajoittamista esitettiin lakiluonnoksessa ja sen yksityiskohtaisissa perusteluissa muutettavaksi yhteydenpidonrajoittamisen päätöksen enimmäispituuden osalta. Lisäksi pykälään ehdotettiin muutosta sen osalta, että päätöksen voisi kohdistaa myös määrittömään joukkoon, jos rajoittamisen kohdetta ei voida nimetä. Yhteydenpidon rajoittamisen säädösehdotus oli lakiluonnoksessa 63 §:ssä, joka sai lausunnoissa erityisen paljon huomiota ja kannanottoja osakseen. Mainitussa pykälässä ehdotettiin muutosta yhteydenpidon rajoittamisen päätösten ajalliseen enimmäispituuteen, jota ehdotettiin lyhennettäväksi vuodesta enintään kolmeen kuukauteen. Argumentointi lausunnoissa keskittyi hyvin vahvasti sen ympärille tulisiko yhteydenpidon päätöksen enimmäispituutta lyhentää. Lakiluonnoksen 63 §:n yksityiskohtaisissa perusteluissa muutosta perusteltiin seuraavasti:

Lastensuojelussa voi olla tilanteita, joissa lasta tulee suojata omilta vanhemmiltaan tai läheisiltään pidemmäksi ajaksi kerrallaan esimerkiksi seksuaalirikos- tai pahoinpitelyepäilyissä. Perusteettomasti liian pitkien yhteydenpidon rajoitusten seurauksena lapsen läheiset ihmissuhteet ja kontaktit voivat kuitenkin hävitä kokonaan ja aiheuttaa lisätraumoja lapselle. Tästä syystä yhteydenpidonrajoitusta tulisi jatkossa arvioida vähintään neljä kertaa vuodessa.

Perusteluissa tunnustetaan ensinnäkin, että seksuaalirikos- ja pahoinpitelyepäilyissä lapsen suojeleminen vanhemmilta on joskus perusteltua ja tällöin pidemmät päätökset ovat perusteltuja. Perusteluissa todetaan kuitenkin tämän lisäksi, että perusteettomasti liian pitkät rajoitukset voivat aiheuttaa sen, että lapsen läheiset ihmissuhteet ja kontaktit häviävät kokonaan. Lakiluonnoksessa ehdotetaankin jälkimmäiseen perustuen, että yhteydenpidon rajoitusta tulisi arvioida useammin, kuin nykyisessä lainsäädännössä, eli kolmen kuukauden välein. Paikantamani vanhemmuutta puolustava ja lasta suojeleva argumentaatiopositiio liittyivätkin juuri tähän lakiluonnoksessa esille nousseeseen kysymykseen siitä tulisi siko lasta suojella omilta vanhemmiltaan, vai puolustaa lapsen ja vanhemman yhteydenpitoa.

Lasta suojelevasta argumentaatiopositiosta käsin rakennettiin vasta-argumentteja lakiluonnoksen ehdotukselle siitä, että yhteydenpidon rajoittamisen enimmäisaikaa tulisi lyhentää. Lasta suojelevalle argumentaatiopositiolle ominaista oli argumentointi sen puolesta, että sijaishuollossa asuvaa lasta on erityisesti suojeltava lapsen vanhemmilta ja vanhemmuuteen liitettiin erilaisia negatiivisia kategorioita. Lapsi puolestaan kuvattiin positiosta suojelua tarvitsevana ja haavoittuvana. Puhetavassa kannanotot vanhempien ja lapsen välisen suhteen laadusta olivat merkityksellisessä roolissa. Vanhempien vaikutus lapseen rakentuu puheessa vahingoittavaksi ja tyypillistä oli, että vanhemmuuteen liitettiin erilaisia negatiivisia kategorioita.

Lasta suojelevassa argumentaatiopositiiossa vanhemman ja lapsen suhdetta ei kuvattu voimavarana, vaan negatiivisena lapsen kehityksen, edun ja hyvinvoinnin kannalta. Argumentaatiopositiio sai oikeutuksensa kiinnittämällä huomion lapselle eri tavoin haitalliseen lapsi-vanhempi suhteeseen, jolta lasta tulisi suojella sijaishuollon avulla. Lapset kuvattiin viattomina suojelun kohteina. Lausunnon antajina lasta suojelevassa argumentaatiopositiiossa olivat pääsääntöisesti sellaiset tahot, jotka edustivat lastensuojelun instituutiiossa sijaishuoltoa järjestäviä tahoja tai kuntien sosiaalitoimia, eli pääasiassa sosiaalialan ammattilaisia. Lasta suojelevalle puheelle oli tyypillistä, että se rakensi kuvaa lausuntojen antajista auttajina tai pelastajina. Tämä onkin Erosen (2012, 142) mukaan tyypillistä sosiaalityön institutionaalisissa tarinoissa huostaanottojen ja niiden perustelujen rakentumisessa.

Lasta suojelevalle argumentaatiopositioille jännitteiseksi positioksi aineistosta paikansin vanhemmuutta puolustavan argumentaatioposition. Vanhemmuutta puolustavassa argumentaatiopositiossa lapsen ja vanhemmat yhteydenpidon säilyttäminen kuvattiin lapselle tärkeänä voimavarana ja tämän suhteen katkaiseminen lapselle haitallisena. Argumentaatiopositiot ovat keskenään jännitteiset, sillä lasta suojelevassa argumentaatiopositiossa korostettiin vanhempien yhteydenpidon haitallisuutta lapselle ja vanhemmuutta puolustavassa argumentaatiopositiossa puolestaan ongelmalliseksi rakentuu tämän yhteydenpidon puuttuminen.

Tyypillistä molemmille argumentaatiopositioille oli, että niistä käsin toiminnan oikeuttamista rakennettiin pääasiallisesti sijaishuollossa asuvan lapsen näkökulmasta, eikä esimerkiksi vanhempien oikeuksien näkökulmasta. Lausuntojen premissinä toimivat tällöin lapsen oikeudet ja etu. Käsitteiden sisältö rakentui kuitenkin eri positioista eri suuntiin vetäviksi.

Molemmat puhetavat olivat aineiston lausuntojen ja kommentoitavien asiakirjojen argumentoinnissa esillä usein samanaikaisesti. Tämän ajattelen viestittävän sitä, että kyseiset puhetavat ovat lastensuojelun ammattilaisilla tiedossa ja jaettuja tapoja ymmärtää todellisuutta, jolloin tämä näkyy myös argumentoinnissa. Koska argumentaatiopositiot olivat keskenään ristiriitaisia, niin argumentoinnissa on otettava huomioon myös kolikon kääntöpuoli, jotta oma argumentti säilyy yleisön silmissä arvokkaana. Aineistolle tyypillistä olikin, että erittäin yksinäkökulmaista argumentointia löytyi vähänlaisesti. Argumentteja perusteltiin monelta kantilta ja tunnustettiin vastakkaisten argumentaatiopositioden olemassaolo ja niiden tarjoaman näkökulman tärkeys. Tällöin argumentoijan on mahdollista varautua jo ennalta mahdolliseen vasta-argumenttiin tunnustamalla sen olemassaolo (Jokinen 2016, 295–296).

Molempien argumentaatiopositioden, sekä vanhemmuutta puolustavan, että lasta suojelevan argumentaatioposition voidaan nähdä olevan kulttuurissamme yleisesti jaettuja tapoja todellisuuden jäsentäjinä sijaishuollosta puhuttaessa. Vanhemmuuden rooli on yhteiskunnassamme hyvin vahva ja se pitää sisällään odotuksen elinikäisestä vastuunkannosta lapsen hyvinvoinnin takaamiseksi, mutta toisaalta tässä tehtävässä epäonnistessaan vanhemmuus on korvattavissa sijaishuollon keinoin. (Fawcett ym. 2004, 71–72.) Billig (1991, 20) näkeekin, että juuri kulttuurilliset ”common-sense” diskurssit tarjoavat otollisen alustan keskustelulle diskurssien välisten ristiriitojen käsittelyyn.

Tarkastelen seuraavaksi aineistoesimerkkien valossa tarkemmin, miten paikannettuja argumentaatiopositioita pyrittiin erilaisin retorisin keinoin vahvistamaan tai heikentämään. Seuraava ote on Suomen kuntaliiton antamasta lausunnosta ja käsittelee myös lakiluonnoksen 63 §:ää. Lausuntoa ei ole annettu yksittäisen henkilön nimissä, vaan koko yhdistyksen. Lausunnossa puolustetaan lakiluonnoksen kantaa enimmäispäätösajan lyhentämisestä ja asemoidutaan lasta puolustavaan argumentaatiopositioon.

Päätös voisi olla voimassa enintään 3 kuukautta kerrallaan. Ehdotus lisää jonkin verran lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän työtä (rajoituksen tarpeen arviointi, päätöksen valmistelu, asianosaisen mielipiteen selvittäminen, päätös ja tiedoksiannot), mutta toisaalta saattaa nykyistä paremmin turvata lapsen mahdollisuutta pitää yhteyttä hänelle läheisiin henkilöihin. Ehdotuksen vaikutukset olisi syytä arvioida. Lapsen elämässä yksi vuosi on pitkä aika ja nykykäytäntö on saattanut pitää sisällään yhteydenpidon rajoittamisen pitkittymistä, kun tehtyä päätöstä ei ole lakkautettu, vaikka yhteydenpito mahdollistuisi lapsen edun mukaisella tavalla aiemminkin.

Lausunnossa käytetään retorisena keinona vasta-argumenttiin varautumista toteamuksella sosiaalityöntekijän työmäärän lisääntymisellä ennen varsinaisen argumentin esittämistä. Työmäärän todetaan lisääntyvän, kuitenkin vain ”jonkin verran”, jolloin esitetty argumentti näyttää vähäpätöisempänä varsinaiseen argumenttiin, eli siihen, että lapsen yhteydenpito läheisiin henkilöihin olisi paremmin turvattu.

Lausunnossa hyödynnetään retorisena keinona myös liittoutumisasteen säätelyä. Liittoutumisastettaan säätelemällä lausunnon antaja etäännyttää itseään esittämästään argumentista (Jokinen 2016, 278–279). Liittoutumisasteen säätely tapahtuu ensinnäkin toteamalla, että muutos saattaisi turvata paremmin yhteydenpidon. Lausunnossa ei siis täysin liittoututa argumenttiin ja todetaankin lisäksi, että ehdotuksen vaikutukset olisi syytä arvioida, jolloin asemoituminen argumenttiin näyttää neutraalimpana. Liittoutumisastetta näin säätelemällä on mahdollista etäännyttää itseään ja vähentää selontekovelvollisuuttaan esittävän argumentin suhteen. Liittoutumisasteen säätelyä hyödynnetään myös toteamuksessa, että nykykäytäntö on saattanut pitää sisällään päätösten pitkittymistä. Kun väite esitetään hypoteettisena, niin retorinen pyrkimys on olla joutumatta selontekovelvolliseksi argumentistaan.

Lausunnossa hyödynnetään ajallisuuteen perustuvaa toteamusta, että lapsen elämässä vuosi on pitkä aika. Käyttämällä tämän kaltaista perustelematonta toteamusta tai metaforaa on mahdollista luoda haluttuja konnotaatioita ilman monimutkaista selittämistä (Ghill & Whedbee 1972, 172–174). Lapsen vuosi on ajallisesti mitattuna aivan yhtä pitkä, kuin aikuisenkin, mutta toisaalta yleisesti ottaen kuitenkin tiedetään, että lapsi kehittyy, niin psyykkisesti, kuin fyysisestikin paljon vuoden aikana, jolloin lyhytkin aika voi näyttäytyä merkityksellisenä. Myös seuraavassa aineisto-otteessa lapsen etua perustellaan ajallisuuden vedoten. Lausunto-ote on Pohjois-Suomen aluehallintoviraston antamasta lausunnosta. Lausunnossa vedotaan siihen, että erityisesti pienten lasten osalta pitkät päätökset voivat olla lapsen edun vastaisia.

Erityisesti 63 §:n yhteydenpidon rajoittamista koskevien päätösten osalta tulisi muutoksenhakuasiat käsitellä kiireellisenä, koska usein tehdyt päätökset ovat pitkäkestoisia, maksimissaan vuoden kerrallaan. Erityisesti pienten lasten osalta perusteettomat yhteydenpidon rajoittamista koskevat päätökset voivat olla lapsen edun vastaisia.

Seuraavan lausunnon antajana toimii Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveystoimi, sekä sosiaali- ja terveyslautakunta. Lausunnossa vastustetaan yhteydenpidon enimmäisajan lyhentämistä.

Vantaan kaupunki toteaa, että yhteydenpitoa rajoitetaan lastensuojelussa usein osittain, jos tapaamisten tiheydestä tai toteuttamistavasta on erimielisyyttä. Nykytilannetta arvioitaessa voidaan todeta, että sellaista yhteydenpidon rajoittamista koskevaa päätöstä, jolla vanhempaa ja lasta estettäisiin tapaamasta toisiaan kokonaan, ei voida pitää tyypillisenä. Vanhempi voi esimerkiksi toivoa viikonlopun tapaamisia omassa kodissaan, mutta akuutin päihdeongelman takia tapaamiset on lapsen suojelemiseksi järjestettävä valvottuina. Vanhemman kuntoutuminen esimerkiksi päihdeongelmasta vie usein muutamaa kuukautta pidemmän ajan ja tarve jatkaa yhteydenpidon (osittaista) rajoittamista on todennäköinen.

Lausunnossa hyödynnetään retorisenä keinona itse havaittuun asiantilaan vetoamista. Tämä ilmenee toteamuksessa siitä, että sen kaltaista tilannetta, jossa yhteydenpito katkaistaisiin kokonaan ei voida pitää tyypillisenä päätöksenä. Lausunnon antaja edustaa organisaatiota, jossa päätöksiä yhteydenpidon rajoittamisesta tehdään. Tämän takia lausunnon antajan on mahdollista käyttää tämän tyyppistä itsetodettua toteavaa argumentointia, sillä lausunnonantaja organisaatiolla on ammattilaisina pääsy tietoon ja päätöksiin ja siten myös tietoa päätösten sisällöistä ja tilanteista päätösten takana. Toteamuksella asetetaan

kyseenalaiseksi lakiluonnoksen argumentti, jolloin pyritään heikentämään vasta-argumenttia toteamalla sen vääräksi vedoten omaan itse havaittuun asiantilaan. Lausunnossa rakennetaan näin tilaa erilaiselle todellisuuden tulkinnalle siitä, että useinkaan tilanteet ja päätökset rajoittamisesta eivät ole yhteydenpidon rajoittamisen suhteen mustavalkoisia, vaan tilanteissa hyödynnetään räätälöityjä ratkaisuja, joissa toteuttamistapa sekä rajoittamisen pituus vaihtelevat.

Itsetodettuun asiantilaan vetoamisen lisäksi lausunnossa hyödynnetään tarinallisuutta. Argumentaatiota tuetaan esimerkillä, jonka on mahdollista liittää yleisellä tasolla liikkuva argumentti osaksi yksityiskohtaista tarinaa, johon lukijan on helppoa samaistua ja tehdä tilanteesta johtopäätöksiä. Yksityiskohtaisen tarinan tai esimerkin sijaan lausunnossa olisi voitu todeta, että ”viikonlopputapaamiset alkoholisti vanhemmilla eivät ole mahdollisia”. Yksityiskohtaisen tarinan avulla on kuitenkin vakuuttavampaa rakentaa kuvausta, jossa lukija tekee itse tarvittavat kategorisoinnit ja lausunnon antaja antaa itsestään vaikutelman tahona, joka pysyy ymmärtäväisenä ja tosiasioissa, eikä lähde syyttelemään (Jokinen 2016, 288).

Retorisena keinona lausunnossa voidaan ajatella toimivan myös arvokannanotoiltaan pehmeät sanavalinnat, joiden avulla pyrkimyksenä on vakuuttaa lukijaa siitä, että argumentin esittäjä ei asemoidu tilanteessa puolueellisesti. Tätä vahvistavat käytetyt sanavalinnat yleisesti negatiiviksi nähtyjen kategorisointien yhteydessä, kuten päihdeongelmasta puhuttaessa. Kirjoittaja käyttämät sanavalinnat kuten ”akuutti päihdeongelma” tai ”kuntoutuminen esimerkiksi päihdeongelmasta” pehmentävät lausunnon moraalista kannanottoa, joilla lausunnon antaja antaa itsestään myönteisemmän ja ymmärtäväisemmän kuvan, kuin kirjoittamalla esimerkiksi pelkästään päihdeongelmasta. Lausunnossa pyritään näin osoittamaan lukijalle lähtökohtaisesti myötämielinen suhtautuminen puhuttaessa vanhemmuuteen vaikuttavista ongelmista.

Lausunnoissa tärkeäksi retoriseksi keinoksi muodostui kategorisointi. Lasta suojelevassa argumentaatiopositiossa tämä ilmeni erilaisten merkittävistä vanhemmuuden ongelmista viestittävien kategorioiden käyttönä. Vantaan kaupungin aineisto-otteessa kategorisointia käytettiin retorisenä keinona kuvaamalla vanhemmuutta erilaisten negatiiviseksi ymmärrettävien kategorioiden kautta. Lausunnossa liitetäänkin yhteen vanhemmuuden päihdeongelmaisen kategoria. Päihdeongelmaisen kategoriaan liittyykin erilaisia kulttuurisia

yhteisesti jaettuja oletuksia ja kategorian yhdistäminen vanhemmuuteen synnyttää negatiivisia mielikuvia. Päihdeongelmaisen kategorian käyttäminen toimii jo itsessään retorisen keinona. Kategoriaan liitettävät yhteisesti jaetut oletukset toteuttavat tällöin haluttuja funktioita. Lausunnossa kuitenkin myös täsmennetään päihdeongelmaisen kategoriaan toteamalla, että ”kuntoutuminen esimerkiksi päihdeongelmasta vie usein muutamaa kuukautta pidemmän ajan”. Näin todettaessa pyrkimyksenä on tehdä lukijalle selväksi, että päihdeongelmainen vanhempi on kategoriana sellainen, joka on luonteeltaan jotain pysyväsäilyntä ja johon ei ole oletettavissa nopeaa muutosta. Kategorioita voidaan seikkaperäisesti tämentää palvelemaan erilaisia funktioita (Billig 1987, 139).

Seuraavan lausunto-ote on annettu Espoon kaupungin ja käsittelee lakiluonnoksen 63 §:ää

...Tämä uusi kaavailtu enimmäismääräaika on aivan liian lyhyt moneen yhteydenpidon rajoittamista koskevaan lapsen tilanteeseen (mm. läheisten lapseen kohdistunut seksuaalinen hyväksikäyttö, väkivalta ja vanhempien mielenterveysongelmat)...

Myös tässä lausunto-otteessa hyödynnetään lapsen vanhemmista puhuttaessa erilaisia negatiivisia kategorioita, jotka toimivat retorisenä keinona hänen argumenttinsa tukena. Seksuaalinen hyväksikäyttö, väkivalta ja mielenterveysongelmat toimivat merkittävistä vanhemmuuden ongelmista viestittävinä kategorioina, joiden perusteella yhteydenpidon rajoittamista ei ole tarpeen arvioida säännöllisin väliajoin.

Seuraava lausunto-ote on peräisin uudenmaanliiton maakuntajohtajan, sekä Uusimaa 2019 hankejohtajan antamasta lausunnosta ja kohdistuu lakiluonnoksen 63 §:ään. Lausunnossa on nähtävissä, miten vanhemmuuden kuvausten lisäksi myös lapsuuden määrittelyjä rakennettiin lasta suojelevassa argumentaatioppositiassa.

*...”Lapsen mielipiteen selvittäminen ja vanhemman kuuleminen lakimuu-
toksessa ehdotetun kolmen kuukauden välein yhteydenpidon rajoittamista
koskevassa päätöksenteossa on erityisesti pienelle lapselle kuormittavaa,
koska lapsi joutuu jännittämään, toivomaan tai pelkäämään tapaamisten
onnistumista ja toteuttamistapaa.”*

Lausunnossa todetaan, että erityisesti pienelle lapselle mielipiteen selvittäminen on kuormittavaa. Lausunnossa retorisenä keinona hyödynnetään seikkaperäisestä kuvausta lapsen tunnetiloista, joilla lukija saadaan eläytymään lapsen tilanteeseen. Lausunnossa tehostaa lausuntoaan käyttämällä esimerkissään lisäksi pientä lasta. Lastensuojelulaki koskettaa samalla tavalla kaikenikäisiä lapsia, mutta lausunnossa käännetään lukijan huomio

kuitenkin pieniin lapsiin, mikä oli aineistossa tyypillistä, kun vedottiin lapsen etuun. Toisaalta ikään vedottiin myös toiseen suuntaan. Seuraava aineisto-ote on peräisin Pohjois-Suomen aluehallintoviraston lausunnosta.

Tilanteissa, jossa lapsi (yli 12-vuotias) kieltäytyy systemaattisesti ja perustellusti tapaamasta ollenkaan vanhempaansa, tilanne on haasteellinen. Näihin tilanteisiin liittyy usein lapsen kaltoinkohtelua, traumatisoitumista jne. Päätöstä jatkettaessa täytyy lapsi kuulla samasta asiasta 3 kk:n välein ja se voi olla hänelle erittäin kuormittavaa ja asian jatkuva käsittely voi estää ja hidastaa lapsen kuntoutumista.

Lausunnossa vedotaan ikään ja siihen, että vanhemman lapsen (yli 12-vuotiaan) tulisi saada määritellä haluaako hän tavata vanhempaansa. Lausunnossa argumentin oikeutusta rakennetaan lapsen itsemääräämisoikeuden näkökulmasta. Lapsen tulisi itse saada määritellä haluaako tavata vanhempiaan, mikä tulee lausunnossa esille toteamuksessa siitä, että kieltäytymisen ollessa systemaattista ja perusteltua on tilanne haasteellinen. Useimmissa aineistoesimerkeissä uhrinäkökulmaan liittyy passiivisena määritelty lapsi, jolloin retorisenä keinona käytetään esimerkkiä pienestä lapsesta. Seuraavissa lyhyissä aineistotteissa rakennetaan kuvaa passiivisesta lapsesta.

”Lyhyt määräaika tarkoittaisi sitä, että asia jouduttaisiin avaamaan lapsen kanssa joka kolmas kuukausi uudelleen, joka voi olla lapselle hyvin vahingollista.”

”Tällaisissa tilanteissa lapsen mielipiteen selvittäminen tai kuuleminen toistuvasti 3 kk välein ei edistä lapsen tilanteen vakautta ja heikentää huostaanoton tavoitteiden toteutumista.”

Lapsi määrittyy puhettavassa uhriksi ja suojelua tarvitsevaksi. Lausunnoissa hyödynnetään vetoamista lapsen vahingoittumiseen. Ensimmäisessä aineisto-otteessa todetaan asioiden avaamisen olevan hyvin vahingollista ja jälkimmäisessä puolestaan vedotaan tilanteen vakauteen ja lastensuojelulaista tuttuun käsitteeseen huostaanoton tavoitteiden toteutumisen heikentymisestä.

5.2 Riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio

Sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin liittyvänä argumentaatiopositiona aineistosta oli paikannettavissa riittämättömiin resursseihin vetoaminen, josta käsin lakiluonnoksen ehdotuksia puolustettiin tai vastustettiin. Nimesin tämän argumentaatioposition riittämättö-

miin resursseihin vetoavaksi argumentaatiopositioiksi. Argumentaatiopositio oli aineistossa runsaasti edustettuna ja sillä vastustettiin lakiluonnoksessa esitettyjä ehdotuksia, jotka tavalla tai toisella olisivat toteutuessaan tulleet lisäämään eri ammattilaisten työn määrää tai olisivat edellyttäneet suurempaa resursointia tavoitteiden toteutumiseksi. Resursseihin liittyvä puhe oli aineistossa myös voimakkaan faktualisoivaa, sillä puheella rakennettiin asiantiloista sellaista kuvaa, joihin toimijoiden on mahdotonta vaikuttaa (Juhila 2016, 117–118). Resursseihin vedottiin tällöin tilanteissa, kun lainsäätäjältä peräänkuulutettiin suurempaa resursointia nykytilaan peilattuna tai vaihtoehtoisesti pyrittiin esittämään lakiluonnoksen ehdotuksia epärationaalisina. Lakiluonnoksen ehdotukset kuvattiin lausunnoissa tällöin mahdottomina toteuttaa nykyisillä resursseilla.

Riittämättömiin resursseihin vetoavaksi argumentaatiopositio paikantui useiden eri toimijoiden lausuntoihin ja lausunnoissa se kohdistui usein juuri lausunnonantajan omaan tehtäväkenttään. Aineistosta riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio oli paikannettavissa erilaisten oikeudellisten toimijoiden lausunnoissa, kuten hallinto-oikeuksien. Lausunnot liittyivät tällöin pääasiallisesti oikeudellisiin prosesseihin ja positioista vedottiin järjestelmän kestävyys- ja asianosaisten oikeusturvan toteutumiseen. Lisäksi position paikansin myös valvontaan liittyvissä lausunnoissa, jolloin vaadittiin viranomaisresurssien lisäämistä. Viimeiseksi positio oli paikannettavissa lastensuojelun sijaishuollon henkilöstöresursseihin liittyen, tällöin argumentaatiossa korostettiin ammatikuntien työnjakoon liittyviä seikkoja resurssinäkökulmasta ja argumentoitiin pätevien ammattilaisten riittävyyteen vedoten.

Seuraava aineisto-ote on annettu Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden antamasta lausunnosta. Lausunnossa puhutaan sen puolesta, että yhteydenpidon rajoittamisen päätöksen enimmäisaikaa ei tulisi lyhentää vuodesta kolmeen kuukauteen.

LsL 63 §: Yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen enimmäisaikaa on tarkoitus lyhentää vuodesta kolmeen kuukauteen kerrallaan. Tämä aiheuttaisi paitsi sen, että asianosaiset joutuisivat valittamaan hallinto-oikeuteen jokaisesta lyhyestä samallakin perusteella tehdystä rajoituspäätöksestä, ja hallinto-oikeudessa olisi vireillä useita päällekkäisiä valitusprosesseja. Tämä aiheuttaisi lausuntojen hankkimisten ja kuulemisten osalta paljon lisää työtä eikä hallinto-oikeus ehtisi käsitellä valitusta aikana, jona rajoitus on voimassa. Kerrallaan yli puolen vuoden pituiset rajoitukset eivät ole tälläkään hetkellä hallinto-oikeuteen tulevien valitusten perusteella arvioituna yleisiä. Hallinto-oikeuden näkemyksen mukaan suurempana on-

gelmana kuin rajoitusten pituus ovat tällä hetkellä tilanteet, joissa yhteydenpitoa tosiasiallisesti ilman päätöstä rajoitetaan sillä perusteella, että lapsi kiinnittyy sijaishuoltopaikkaansa paremmin kun hän ei tapaa vanhempiaan ”rauhotusaikana”.

Lausunnossa kuvataan yksityiskohtaisesti, minkälaisia vaikutuksia määräajan lyhentämisestä seuraisi eri toimijoille. Asianosaiset joutuisivat valittamaan ensinnäkin erikseen jokaisesta, lyhyestäkin ja samalla perusteella tehdystä päätöksestä. Lausunnossa vedotaan lisäksi hallinto-oikeuksien työmäärän lisääntymiseen toteamalla, että työtä aiheutuisi paljon lisää. Lisäksi todetaan myös, että päätöstä ei ehdittäisi antamaan ja päällekkäin olisi useampi vireillepano samasta asiasta. Resursseihin vetoamalla lausunnossa luodaan argumentille vaihtoehdottomuutta (ks. Juhila 2016, 125). Vaihtoehdottomuuden tuottamalla vie tilaa muilta mahdollisilta ratkaisuilta ja tulkinnoilta. Päätösajan lyhentäminen näyttäytyy tällöin epärationaalisenä, koska valituksia ei ehdittäisi kuitenkaan käsitellä määrärajoissa ja työmäärä lisääntyisi niin hallinto-oikeuksilla kuin asiakkaillakin kohtuuttomasti. Lausunnossa todetaan asiat faktoina, joka sulkee tilaa muilta vaihtoehdoilta etsiä ratkaisua ongelmaan, kuten oikeudellisten prosessien sisällöllisen tarkastelun tai hallinto-oikeuksien resursointi kysymykset. Lausunnossa hyödynnetään retorisenä keinona myös määrällistämistä (ks. Jokinen 2016, 289) todettaessa, että asianosaiset joutuisivat valittamaan jokaisesta päätöksestä. Lukijalle synnytetään näin kuvaa valitusten suuresta määrästä. Kuvausta valitusten oletetusta suuresta määrästä vahvistetaan myös toteamuksella siitä, että asianosaiset joutuisivat valittamaan ”jokaisesta” päätöksestä.

Retorisena keinona voidaan nähdä myös lukijan huomion kääntäminen pois varsinaisesta aiheesta, eli rajoittamispäätösten pituudesta nostamalla esiin ongelma yhteydenpidon rajoittamisesta ilman asianmukaista päätöstä, jonka todetaan olevan suurempi ongelma. Huomiolla pyritään heikentämään lakiluonnoksen perusteluja yhteydenpidon rajoittamisen päätösten lyhentämisestä tuomalla todellinen ongelma esiin, jolloin koko aihe näyttäytyy vähäpätöisempänä.

Lausunnossa vedotaan voimakkaasti myös itse todettuun asiantilaan retorisenä keinona (ks. Juhila 2016, 121). Lausunnossa todetaan, että hallinto-oikeuteen tulevat yli puolen vuoden mittaiset rajoittamispäätökset eivät ole yleisiä. Toteamuksella pyritään heikentämään vasta-argumenttia asettamalla sen totuus pohja kyseenalaiseksi omaan asiantuntijuuteen vedoten. Lausunnon antaja edustaa hallinto-oikeutta, jolloin hänellä voidaan ajatella olevan erityistä tietoa siitä, minkälaisia valituksia hallinto-oikeuteen toimitetaan tai

minkälaisia päätöksiä hallinto-oikeudet käsittelevät. Lausunto on annettu Pohjois-Suomen hallinto-oikeuden nimissä, eikä se yksilöidy yksittäisiin henkilöihin. Lausunnossa vedotaankin oikeudelliseen asiantuntija-asemaan toteamalla asiantilan hallinto-oikeuden näkökulmasta. Lausunnossa ei esitetä tällöin kenenkään yksittäisen henkilön tai edes yksittäisen hallinto-oikeuden näkemystä, vaan tuotetaan yleisesti hallinto-oikeuden näkökulmaa, jolloin luodaan kuvaa siitä, että näkemys on yleisesti hyväksytty. Esittämällä näkemyksen koko organisaation nimissä pyrkimyksenä on vahvistaa argumenttia esittämällä, että sen takana on laajempi tuki. (Jokinen 2016, 282–283). Asiantuntija-asemaan ja konsensukseen vetoaminen kulkevatkin lausunnossa käsikkäin.

Myös seuraava aineisto-ote liittyy ehdotukseen yhteydenpidon rajoittamisen päätöksen enimmäispituuden lyhentämisestä. Lausunnon antajana toimii hallinto-oikeuden ylituomari Hämeenlinnan hallinto-oikeudesta. Lausunnossa vedotaan hallinto-oikeuden resursseihin, jotka liiallisen kuorman alla eivät selviydy tehtävästään. Tavoiteltavaksi arvoksi muodostuu puheessa asiakkaiden oikeusturva, joka voidaan saavuttaa vain, jos oikeuskoneisto suoriutuu oikeusprosesseista.

Ainakaan hallinto-oikeuden näkökulmasta ei voida arvioida, että rajoitusten voimassaoloajat olisivat tähän mennessä olleet perusteettoman pitkiä, pikemminkin päinvastoin. Päätöksiä tekevien lastensuojelun viranhaltijoiden arviot rajoitusten pituudesta ovat olleet pääsääntöisesti hyvin perusteltuja, eikä nykyisen lain sallimaa vuoden maksimipituutta voida arvioida käytetyn väärin tai puutteellisin perustein. Sen sijaan on olemassa runsaasti esimerkkejä tilanteista, joissa kolmea kuukautta pitemmälle rajoitukselle on vahvat perusteet. Näissä tapauksissa on olemassa ilmeinen riski siitä, että maksimipituuden lyhentäminen johtaa tarpeettomiin, erityisesti asianosaisia mutta myös koko viranomaiskoneistoa rasittaviin lyhyellä aikavälillä toistuviin muutoksenhakuprosesseihin, joiden avulla ei hallintotuomioistuinten nykyiset resurssit huomioon ottaen pystytä kuitenkaan käytännössä antamaan asiakkaille oikeusturvaa oikeassa ajassa.

Myös tässä otteessa kirjoittaja puhuu hallinto-oikeuden äänellä. Hallinto-oikeuden edustajana ja kirjoittaessaan hallinto-oikeuden näkökulmasta kirjoittaja käyttää retorisenä keinona omaa arvovalta-asemaansa hyväksi. Samoin, kuten ensimmäisessäkin aineisto-otteessa kirjoittaja hyödyntää strategiaa, jossa argumentti rakentuu sellaisen tiedon varaan, johon kirjoittajalla on erityinen pääsy. Lausunnossa hyödynnetään itse todettuun vetoavaa strategiaa, jossa kirjoittajalla voi ajatella olevan pääsy tietoihin, joihin yleisöllä ei ole (Kirsi Juhila 2016, 121). Vasta-argumentoijan on vaikeampi kyseenalaistaa argumentti, koska se on rakennettu asiantuntijatiedon varaan. Myös tässä lausunnossa vedotaan itse

todettuun strategiaan toteamalla asiantila hallinto-oikeuden näkökulmasta yleisesti tuotettuna. Tällöin luodaan vaikutelmaa siitä, että argumenttien takana on suurempi hallinto-oikeuden näkemys, eikä pelkästään lausunnon antajan yksittäinen mielipide. Konsensusta hyödynnetään toteamuksessa siitä, että viranhaltijoiden arviot päätösten pituudesta ovat olleet pääsääntöisesti hyvin perusteltuja, eikä nykyistä lainsäädäntöä voida arvioida käytettävän väärin. Väitettä ei perustella sen tarkemmin, vaan esitetään faktanomaisesti. Retorisena keinona lausunnossa hyödynnetään lisäksi passiivin käyttöä. Toteamuksessa viranhaltijoiden arvioiden oikeellisuudesta passiivimuodossa on mahdollista etäännyttää itseään argumentista. Kirjoittaja ei tällöin itse esitä mielipidettään asiasta, vaan toteaa asian todellisen laidan ikään kuin välittäen viestin lukijajaiselle hallinto-oikeuden puolesta. Mielipide ei ole kirjoittajan oma, vaan yleisesti tunnustettu tosiasia, jolloin sen kyseenalaistaminen on haasteellisempaa.

Lausunnossa hyödynnetään myös hyökkäävää retoriikkaa todettaessa, että on runsaasti esimerkkejä, joissa kolmea kuukautta pidemmille rajoituksille on vahvat perusteet. Ongelma ei siis ole liian pitkissä päätöksissä, vaan päinvastoin liian lyhyissä. Lausunnossa tätä perustellaan toteamalla, että maksimipituuden lyhentäminen johtaa tarpeettomiin prosesseihin, jotka rasittavat asianosaisia, mutta myös viranomaiskoneistoa, jolloin nykyisillä resursseilla ei pystytä oikeusturvaa takaamaan määräajoissa. Asianosaiset eivät saa päätöksiään määräajoissa, jolloin ei ole rationaalista lyhentää päätösten pituutta. Lausunnossa ei käytetä yksityiskohtaisia esimerkkejä tai esimerkiksi perustella, millä tapaa viranhaltijoiden päätösten voi ajatella olevan hyvin perusteltuja tai minkä kaltaisia tilanteita ylipäättään ovat tilanteet, joissa enimmäispituutta voitaisiin käyttää väärin. Lausunnossa ei myöskään esitetä esimerkkejä tilanteista, joissa kolmea kuukautta pidemmille päätöksille olisi vahvat perusteet. Usein argumentoinnin retorisenä keinona käytetään yksityiskohdilla vakuuttamista, mutta toisinaan voi olla tehokkaampaa puhua myös yleisemmällä tasolla (Jokinen 2016, 288).

Seuraava lausunto-ote käsittelee lakiluonnoksen 80§:n muutosehdotusta, jossa ehdotetaan, että aluehallintoviraston olisi valvontakäynneillä varattava aika lapselle luottamukselliseen keskusteluun. Lausunnon on antanut Hyvinvointialan liitosta johtava elinkeinoasiantuntija.

Esitys lapsille varattavaan tilaisuuteen luottamukselliseen keskusteluun osana valvontatoimintaa on sinällään kannatettava esimerkiksi pisto-koeluonteisesti. Jos kaikki asiakkaat otetaan mahdollisuuden piiriin ja jos

suurin osa lapsista käyttää hyväkseen tätä mahdollisuutta tulee keskusteluiden määrästä valtava. Miten turvataan riittävät resurssit tältä osin sekä julkisissa että yksityisissä yksiköissä olevien lasten kanssa käytäviin keskusteluihin? Jos keskusteluiden perusteella syntyisi runsas määrä sisällöltään samankaltaisia kanteluita, olisiko valvovalla viranomaisella resursseja käsitellä ne asianmukaisen käsittelyajan puitteissa? Minkälainen hallinnollinen taakka asiasta aiheutuisi palveluntuottajille ja saataisiinko keskusteluiden perusteella parannuksia lastensuojelun laatuun?

Lausunnon alussa todetaan ehdotuksen olevan sinänsä kannatettavana esimerkiksi pisto-koeluonteisena. Retorisena keinona toimii tällöin sitoutuminen lainsäätäjän näkemykseen siitä, että lapsille on annettava mahdollisuus tulla kuulluksi. Tämän jälkeen todetaan kuitenkin keskusteluiden määrästä tulevan valtavan ja kyseenalaistetaan ehdotuksen sisältöä kysyvillä lauseilla ”Miten turvataan riittävät resurssit?” tai ”Minkälainen hallinnollinen taakka aiheutuisi?”. Kysyvillä lauseilla lausunnossa kyseenalaistetaan lakiehdotuksen rationaalisuutta peilaten muutosehdotusta nykyiseen resurssitilanteeseen. Kysyvät lauseet olivatkin aineistossa resursseihin vetoavassa puhetavassa hyvin tyypillisiä. Näin tehtäessä on toisaalta mahdollista sitoutua humaaniin lapsen oikeuksia puolustavaan arvopohjaan, jossa kaikilla lapsilla on oikeus luottamukselliseen keskusteluun, mutta toimia samaan aikaan viestintuojana resurssiongelmasta. Kysyvillä lauseilla lausunnonantajan ei tarvitse esittää ikäviä ratkaisuja, vaan vastuu tästä siirtyy lainvalmistelijalle. Lausunnonantajan on tällöin mahdollista asemoitua ikään kuin ”hyvien” puolelle, joka välittää ikävän tosiasian. Puhuja näyttäytyy vilpittömänä, jos hän omien intressien vastaisesti joutuu tunnustamaan tosiasiat (Potter 1996, 123).

Seuraavassa aineisto-otteessa käsitellään lakiluonnoksen kohtaa, jossa ehdotetaan, että erityistä huolenpitoa järjestävässä laitoksen henkilökunnassa tulisi aina olla laillistettu lääkäri. Lausunnossa vedotaan siihen, että poikkeustapauksissa olisi hyvä, jos lääkäripalveluita voitaisiin ostaa myös ostopalveluna, koska lääkäriresurssia on vaikeaa saada. Aineisto-ote käsittelee lakiluonnoksen 72 §:ää ja sen on antanut Valtion lastensuojeluyksiköiden edustaja.

Esityksen mukaan erityistä huolenpitoa voidaan järjestää laitoksessa, jossa on laillistettu lääkäri. Esitys on hyvä ja perusteltu, mutta käytännön toteutelu huomioiden olisi hyvä, jos säädöksen sanamuoto mahdollistaisi poikkeustapauksissa myös ostopalveluna hankittavan lääkäripalvelun, kunhan se on määrältään ja laadultaan (erikoistuminen) riittävä.

Lausunnossa sitoudutaan ensin lainvalmistelijan mielipiteisiin ja todetaan esityksen olevan hyvä ja perusteltu, jonka jälkeen kuitenkin vedotaan resursseihin toteamuksella ”käytännön todellisuus huomioiden”. Huomautusta voi lukijan näkökulmasta pitää ironisena tai sitten ristiriitaisena, sillä ei ole loogista pitää esitystä hyvänä ja perusteltuna, jos samaan aikaan ei pidä esitystä todellisessa maailmassa toteuttavissa olevana. Lausunnossa tuotettua lääkäripulaa ei tarkemmin avata. Todennäköistä onkin, että pula lääkäreistä on niin tunnettu tosiasia, että asiaa ei ole tarpeen erityisemmin avata.

Myös seuraavassa eristämistä käsittelevässä aineisto-otteessa lääkäripula rakentuu yleiseksi faktaksi, jota ei sen suuremmin ole tarpeen perustella. Lausunto-ote liittyy lakiluonnoksen kohtaan, jossa enimmäiseristämisaajan pituudeksi kerrallaan asetettaisiin 8 tuntia. Lausunnossa argumentoidaan sen puolesta, että maksimiajan tulisi olla pidempi. Lausunto-otteen on antanut Pohjois-Suomen aluehallintovirasto ja se on kohdistettu lakiluonnoksen 70 §:ään

Lisäksi alkuyöaikaan tapahtuvassa eristämistilanteessa tulee ongelmaksi turvallisuuden varmistaminen, jos lapsen eristäminen lopetetaan yöaikaan eristämisen maksimiajan tullessa täyteen ja lapsi alkaa uudestaan käyttäytymään aggressiivisesti. Näkisin eristämisen aikarajoiksi 12h ja jatkamisen 12h. Myös lääkärin saaminen yöaikana eristämisen jatkamisen mahdollistamiseksi on usein mahdotonta etenkin syrjäseuduilla.

Lausunnossa esitetään ongelmana tilanne, jossa eristämisen tuntiraja päättyy yöaikaan ja vedotaan turvallisuuden vaarantumiseen, jos eristämistä tulisikin jatkaa yöllä. Yleisesti jaettu ymmärrys on, että yöaikaan työntekijäresurssia on haasteellisempaa saada. Varsinkin lääkärin saamisen yöaikaan kirjoittaja toteaa olevan usein mahdotonta ja etenkin syrjäseuduilla. Puhe lääkäripulasta rakentuu molemmissa puheenvuoroissa toimijoiden ulottumattomissa olevaksi tekijäksi, joka on vain hyväksyttävä ja muita suunniteltavia toimenpiteitä on suhteutettava tähän. Retorisessa mielessä faktapuhe rajaa näin vaihtoehtoisen toiminnan ja tulkintojen mahdollisuuksia. Lääkäripula määrittelee tällöin, miten rajoittamistoimenpiteiden aikamääreistä tulisi säätää lain tasolla.

5.3 Vastapuhe kirjallisille selonteolle

Aineistossa annettiin runsaasti lausuntoja liittyen lakiluonnoksessa ehdotettuihin rajoittamista koskeviin kirjallisiin suunnitelmiin, sekä rajoittamiseen liittyviin kirjallisiin selontekoihin. Ehdotuksia perusteltiin lakiluonnoksessa sillä, että niiden avulla pyrkimyksenä

on välttää rajoittamistoimenpiteiden käyttöä sijaishuollossa. Lausunnoista paikansin argumentaatioposition, josta vastustettiin velvoitetta lisääntyville kirjallisille selonteoilte. Nimesin tämän argumentaatioposition vastapuheeksi kirjallisille selonteoilte.

Seuraavat otteet ovat lakiluonnoksen yksityiskohtaisista perusteluista ja pyrin niiden avulla selventämään, minkälaisia velvollisuuksia lakiluonnoksessa rakennettiin.

...lapsen asiakassuunnitelmaa tulisi täydentää lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelmalla, jos lapseen kohdistetaan tai oletetaan kohdistettavan sijaishuollossa rajoituksia. Tarkoituksena olisi tätä kautta vahvistaa sijaishuollossa olevien lasten itsemääräämisoikeutta sekä kiinnittää huomiota rajoitusten käyttöön sekä mahdollisuuksiin ja toimiin niiden vähentämiseksi. Hoito- ja kasvatussuunnitelman tarkoituksena olisi lapsen hyvän kohtelun turvaaminen.

Otteessa rakennetaan velvollisuuksia erityisesti sijaishuollon työntekijöille. Suunnitelmaa perustellaan sillä, että se velvoittaisi sijaishuoltopaikkaa tarkastelemaan rajoitusten käyttöä ja niiden vähentämisen mahdollisuutta. Lakiin ehdotettiin luonnoksessa lisättäväksi myös yleinen suunnitelma itsemääräämisoikeuden vahvistamiseksi, joka myös velvoittaisi sijaishuollon yksiköitä kirjalliseen selontekoon.

Suunnitelman tulisi sisältää tiedot toimenpiteistä joilla yksikössä olevien lasten itsemääräämisoikeutta tuetaan sekä yleisesti hyväksytyistä tavanomaisista kasvatuksellisista rajoista

Lakiluonnoksen pyrkimys kirjallisen selonteon kasvattamiseen näkyi myös siinä, että asiakas- ja kasvatussuunnitelma tarkastusvälejä ehdotettiin lyhennettäväksi. Lyhempiä tarkistusvälejä perusteltiin etukäteisellä valvonnalla ja lapsen hyvällä kohtelulla.

Asiakassuunnitelma ja hoito- ja kasvatussuunnitelma olisi esityksen mukaan tarkistettava tarvittaessa, kuitenkin vähintään kuuden kuukauden välein, ellei tarkistaminen ole ilmeisen tarpeetonta. Tällä pyrittäisiin turvaamaan sijaishuollon etukäteistä valvontaa ja lapsen hyvää kohtelua sijaishuollossa.

Lakiluonnoksessa kirjallisten selontekojen lisääminen sijaishuollon ammattilaisille sai oikeuksensa pyrkimyksestä vähentää rajoittamistoimenpiteiden käyttöä. Lakiluonnoksessa tämä liitettiin läheisesti myös lapsen oikeuksien näkökulmaan, mikä näkyy puheena itsemääräämisoikeuden ja hyvän kohtelun turvaamisesta. Sijaishuollossa kirjalliset selonteot asettavat puolestaan osoittamisvelvollisuuden rajoittamistoimenpiteiden hyväksyttä-

västä käyttämisestä. Lasten oikeudet tulevat turvatuksi, kun sijaishuoltoyksikköjen toimintaa valvotaan. Kirjallisista dokumenteistahan on mahdollista osoittaa ja jälkeensä todeta tehdyt toimenpiteet. Selontekovelvollisuuteen liittykin läheisesti osoittamisvelvollisuus, jonka Sarah Banks (2004, 151) liittyy tilaajan ja tuottajan väliseen epäluottamukseen, jossa tuottajan on kyettävä osoittamaan toimivansa halutulla tavalla. Samanlainen pyrkimys osoittamisvelvollisuuden lisäämiseen oli havaittavissa myös aineistossa ja erityisesti lakiluonnoksessa ja sen perusteluissa.

Lausunnoissa esille noussut vastapuhe kirjallisille selonteille liittyi ensinnäkin resurssinäkökulmaan, jolloin vedottiin vähäisiin resursseihin ja työn painopisteiden kohdentamiseen. Toiseksi vastapuheella rakennettiin ristiriitaista kuvaa käytettävissä olevien vähäisten resurssien, sekä niiden mielekkään kohdentamisen välillä. Asiakkaan kohtaaminen kuvattiin tärkeäksi, kun taas kirjallisten velvoitteiden kuvattiin heikentävän mahdollisuuksia kasvokkaiseen kohtaamiseen. Juuri kasvokkainen kohtaaminen kuvattiin positiivista tärkeäksi, kun taas kirjalliset selonteot kuvattiin tällöin vähäisiä resursseja kuluttavaksi välttämättömyydeksi. Vähäisten resurssien aiheuttama ristiriita kirjallisten velvoitteiden ja asiakkaan kohtaamisen välillä ei ole sosiaalityön keskusteluissa uusi. Kirsi Juhila (2009, 301) käsittelee uuden julkisjohtamisen vaikutuksia sosiaalityön selontekovelvollisuuteen ja toteaa ongelmalliseksi tilanteen, jossa lisääntyvät kirjalliset velvoitteet vievät aikaa asiakkaiden kasvokkaiselta kohtaamiselta. Myös Ulla Tiililä (2008) kritisoi sosiaalityössä ongelmien ratkaisemista tekstien avulla ja kritisoi tekstien monitulkinnallisuutta ja virhealttiutta ja toteaa sosiaali- ja hoiva-aloilla kuluvan runsaasti resursseja tekstien tuottamiseen.

Seuraavassa aineisto-otteessa kirjoittaja käsittelee lainsäädännän asiakassuunnitelmaa käsittelevää kohtaa. Lausunnon kirjoittaja esittää kaksi argumenttia. Toisaalta lainsäätäjän tulisi lisätä sosiaalityöntekijä resursseja, mutta toteaa tämän lisäksi, että työn painopisteen pitäisi keskittyä enemmän yhteistyöhön lasten ja läheisverkoston kanssa, kuin kirjallisen työmäärän lisäämiseen. Lausunnon on antanut Pohjois-Suomen aluehallintovirasto.

Kaiken kaikkiaan muutosehdotukset lisäävät jonkin verran sosiaalityöntekijöiden työmäärää, mikä tulisi ottaa huomioon resurssoinnissa. Lisäksi käytännön työssä painopisteen pitäisi olla enemmän lasten tapaamisissa ja yhteistyön tekemisessä heidän ja heidän lähiverkostonsa kanssa, eikä vain kirjallisen työmäärän lisäämisessä. Tällä hetkellä asiakassuunnitelma on valitettavan usein vain lain vaatima ”pakollinen” tehtävä tai asiakasasiakirjauksista ja muista tapaamisista kopioitu ja koostettu yhteenveto eikä

asiakkaiden kanssa aidosti yhdessä laadittu suunnitelma yhteisen työskentelyn ohjaamiseksi ja yhdessä laadittujen tavoitteiden saavuttamiseksi.

Lausunnossa oikeaksi ja tärkeäksi sosiaalityöksi kuvataan yhteistyötä lasten ja läheisverkoston kanssa. Ristiriitaiseksi muodostuu tällöin velvoittaminen dokumentointiin, johon ei ole tarjolla riittävästi resursseja. Lausunnossa hyödynnetään esimerkkiä palvelusuunnitelmasta, joka näyttyy lain sanelemana pakollisena tehtävänä, joka kopioidaan ja koostetaan asiakaskirjauksista. Esimerkki toimii retorisenä keinona, jonka avulla rakennetaan ristiriitaa liiallisten velvoitteiden ja lainsäädännön tavoitteiden välillä. Velvoitteista ei ole hyötyä, jos ne eivät ole resurssien puitteissa toteutettavissa. Tavoiteltavaksi sosiaalityöksi muodostuu tällöin lasten tapaamien, sekä yhteistyö lasten ja lähiverkoston kanssa, jota liialliset kirjalliset velvoitteet uhkaavat.

Myös seuraavassa otteessa kritisoidaan lakiluonnoksessa kaavailtuja kirjallisia velvoitteita nykyisillä resursseilla toteutettuna ja vaaditaan lisäresursseja sosiaalityöntekijöiden asiakasmitoitukseen lainsäädännön tasolla. Lausunnossa ei suoraan vastusteta esitystä kirjallisia selontekoja, mutta kyseenalaistetaan suunnitelmien laatimiseen liittyvää velvollisuutta suhteessa liian vähäiseen työntekijämäärään. Lausunnon on antanut sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

30 §: Lakiehdotuksen 30 § ja 30 § a sisältää neljän suunnitelman velvoitteet vastuusosiaalityöhön: (asiakassuunnitelma, vanhemmuuden tukemisen asiakassuunnitelma, jälkihuollossa olevan lapsen suunnitelma, sijaishuollossa olevan lapsen hoito- ja kasvatussuunnitelma)...

...Nykyisillä henkilöstömitoituksilla jo pelkästä yhdestä kootusta asiakassuunnitelmavelvoitteesta ja sen seurannasta suoriutuminen on tuottanut kunnissa vaikeuksia, joista on myös AVIN valvontatoimenpiteiden yhteydessä huomautettu. Suunnitelmavelvoitteisuus edellyttää lisääntyvää ajankäyttöä asiakkaan suoraan kohtaamiseen. Tämän vuoksi lapsen asioista vastaavan sosiaalityöntekijän asiakasmäärän enimmäismitoituksesta on säädettävä erikseen lailla.

Lausunnossa listataan lakiluonnoksen vastuusosiaalityöntekijälle aiheutuvat velvoitteet. Listaaminen toimii retorisenä keinona, sillä listaamalla eri suunnitelmat voidaan vahvistaa lukijalle käsitystä suunnitelmien suuresta määrästä. Retorisenä keinona hyödynnetään lisäksi viittausta asiantuntijalähteeseen tuomalla esiin, että aluehallintovirasto on todennut, että suunnitelmien tekemisestä ei nykyiselläänkään ole suoriuduttu. Vetoamalla asiantuntijalähteeseen ongelmasta kirjoittaja pyrkii lisäämään argumenttinsa luotettavuutta. Luotettava lähde on todennut ongelman, eikä se ole pelkästään itse todettu asiantila tai

mielipide. Lausunnossa tuodaan esiin, että jo pelkästään yhdestä asiakassuunnitelmasta suoriutumisen on ollut vaikeuksia, jolloin lakiluonnoksessa kaavailut ja luetellut suunnitelmat pyritään saamaan näyttäytymään lukijalle arveluttavassa valossa.

5.4 Kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio

Tässä luvussa käsitellään kovempaa rajoittamista edellyttävää argumentaatiopositiota. Nimensä mukaisesti argumentaatiopositioista edellytettiin sijaishuollon ammattilaisille mahdollisuutta käyttää enemmän tai kovempia rajoittamistoimenpiteitä. Kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio oli paikannettavissa erityisesti fyysisiin rajoittamistoimenpiteitä koskevissa lausunnoissa, sekä erityistä huolenpitoa käsittelevissä lausunnoissa.

Vaaran välttäminen tai estäminen muodostui aineiston lausunnoissa tärkeäksi kovempaa rajoittamista oikeuttavaksi tekijäksi. Sijaishuollon rooliksi rakentuu toimia väkivallan estäjänä asettamalla rajoja lapselle. Turvallisuus näkökulma on vahvasti läsnä myös siinä mielessä, että sijaishuollon on oltava turvallinen työympäristö ja työturvallisuuden näkökulma toimi oikeuttajana puolustettaessa kovempaa rajoittamista. Toisin kuin vanhemmuutta puolustavassa tai lasta suojelevassa argumentaatiopositiossa argumentointi ei nojaa tällöin pelkästään sijaishuollossa asuvan lapsen edun tai oikeuksien näkökulmaan. Kovempaa rajoittamista edellyttävässä argumentaatiopositiossa lapsi kuvattiin osana yhteisöä, jolloin oikeutta turvallisuuteen perusteltiin lausunnoissa myös muiden toimijoiden turvallisuudella, erityisesti toisten lasten sekä työntekijöiden.

Kovempaa rajoittamista edellyttävässä puhettavassa oikeuttamisen perustelu oli erityisen selkeästi esillä. Tämä on ymmärrettävää, sillä position voi nähdä olevan jännitteinen lakiuudistuksen tavoitteille, joissa korostetaan itsemääräämisoikeuden kunnioittamista ja rajoittamisen viimesijaisuutta. Kovempaa rajoittamista edellyttävässä argumentaatiopositiossa rajoittaminen kuvattiin välttämättömyytenä ja sai oikeutuksensa erilaisista turvallisuuden diskursseista. Positiosta tuotettu puhe ei kohdistunut kaikkiin sijaishuollon lapsiin, vaan se kohdistettiin erityisen vaikeisiin lapsiin, jolloin puheessa rakennettiin eron tekoa sijaishuollossa asuvien helppojen ja vaikeiden lasten välillä. Positiosta tuotetussa puheessa vaikeita lapsia kategorisoitiin erilaisiin ongelmallisiin kategorioihin.

Seuraavassa aineisto otteessa otetaan kantaa lakiluonnoksen kohtaan, jossa ehdotetaan, että kehon ulkopuolinen tarkastus olisi mahdollista suorittaa vain katkaisuhuoltoon erikoistuneissa yksiköissä. Lausunnossa vastustetaan ehdotusta ja argumentoidaan sen puolesta, että kehon ulkopuolista tarkastusta ei tulisi rajata vain päihkeitä käyttäviin nuoriin, vaan se voisi olla tarpeen myös vaikeasti käytöshäiriöisten ja/tai psyykkisesti oireilevien lasten kohdalla. Lausunto-ote on valtion lastensuojeluyksiköiden edustajan antamasta lausunnosta ja käsittelee lakiluonnoksen 66 a §:ää.

Kehon ulkoisen tarkastamisen rajoittaminen mahdolliseksi vain päihteiden käytön katkaisemiseen erikoistuneissa sijaishuoltoyksiköissä on toimivallan osalta liian kapea-alaisesti säädelty. Kehon ulkoinen tarkastaminen on tarpeen myös mm. vaikeasti käytöshäiriöisten ja/tai psyykkisesti oireilevien lasten kohdalla. Tällöin kyseeseen tulee perustellun epäilyn vuoksi tarve etsiä terveydelle vaarallisten aineiden ohella erityisesti lapsen itsensä tai muiden henkilöiden fyysiseen vahingoittamiseen tarkoitettuja esineitä, kuten partakoneen teriä, stilettejä ym. Kehon ulkoinen tarkastaminen tulisi olla mahdollista laitoksissa, joihin sijoitetaan vaikeimmin oireilevia lapsia ja nuoria, erityisesti koulukodeissa.

Lausunnossa todetaan toimivallan olevan liian kapea-alaisesti säädelty, jos kehon ulkoinen tarkastaminen koskisi vain päihdeyksiköitä ja lausunnossa todetaan tiukemman rajoittamisen olevan tarpeen myös vaikeasti käytöshäiriöisten, sekä psyykkisesti oireilevien lasten kohdalla. Lausunto kohdistuu sijaishuollon vaikeimpiin lapsiin, jotka lausunnossa liitetään edellä mainittuihin kategorioihin. Kategorisoimalla lapsia erilaisiin kategorioihin tietynlaisesta toiminnasta luodaan oikeutettua (vrt. Jokinen 2016, 285–286). Vaikeisiin lapsiin tulee kohdistaa kovempia rajoittamistoimenpiteitä, jotta heitä voidaan suojella itseltään ja toisiltaan. Lausunnossa todetaan, että perustellun epäilyn vuoksi kyseeseen tulee tarve etsiä fyysiseen vahingoittamiseen tarkoitettuja esineitä, jonka jälkeen luetellaan erilaisia konkreettisia esineitä, joilla fyysinen vahingoittaminen on mahdollista. Luomalla argumentilleen konkretiaa pyrkimyksenä on lisätä kerronnan autenttisuutta lukijan silmissä. Tutkiessaan rajoittamistoimenpiteitä asiakirjojen valossa Tarkkinen & Forsberg (2011, 666–667) liittivät yksityiskohtaisen oikeuttamisen erityisesti lapsen fyysiseen koskemattomuuteen kajoamiseen ja dilemmaan siitä, että fyysinen kontrolli toimii toisaalta rauhoittamisen keinona, mutta voi myös kohdistaa työntekijään syytöksiä väkivallasta ja ahdistelusta (Steckley 2010, 123–124). Lausunnoissa oli tyypillistä, että

lausuntojen antajat antoivat hyvin konkreettisia kuvauksia vaarallisista tilanteista tai vaaraa aiheuttavista esineistä fyysiseen koskemattomuuteen kajoavia rajoittamistoimenpiteitä puolustaessaan. Seuraava lausunto-ote on lastensuojelun keskusliiton lausunnosta.

Toimivallan kapea-alaisuus sulkee ulkopuolelle esimerkiksi ne tilanteet, joissa itsetuhoisesti käyttäytyvältä lapselta tulisi voida ottaa pois itsensä satuttamiseen tarkoitetut välineet (kuten partakoneiden terät ja stiletit). Sijaishuollossa on tilanteita, joissa lasta estetään yrittämästä itsemurhaa.

Lausunnossa puolustetaan rajoittamistoimenpiteiden käyttöä ja perustellaan rajoittamisen välttämättömyyttä lapsen suojelemisella. Suojeleminen itsemurhalta edellyttää mahdollisuutta puuttua tilanteisiin ja rajoittaa lasta. Retorisena keinona lausunnossa hyödynnetään konkreettisuutta ja äärimmäisyyttä. Lausunnossa kerrotaan yksityiskohtaisen ja myös hyvin äärimmäisen esimerkin avulla mitä esineitä lapselta voidaan joutua ottamaan pois ja mitä seuraukset voisivat pahimmillaan olla.

Lasten lisäksi kategorisoinnin kohteena kovempaa rajoittamista edellyttävässä puhetavassa olivat myös sijaishuollon toimijat. Seuraavassa aineisto-otteessa kategorisoinnin kohteena lasten lisäksi on erityiseen huolenpitoon keskittyneet yksiköt. Lausunnossa pohditaan tulisiko erityinen huolenpito ottaa laissa omaksi luvukseen ja voisiko se sisältää oikeuden käyttää vahvemmin rajoitustoimenpiteitä. Lausunnon on antanut Terveystieteiden tutkimuskeskus THL.

THL pitää tarpeellisena, että erityinen huolenpito otettaisiin laajempaan ja tarkempaan selvittelyyn. Sijaishuollossa on lapsia, joilla on keskenään hyvin erilaisia tarpeita. Käytännössä eniten ongelmia aiheutuu siitä, miten vaikeahoituisimmat lapset saisivat tarpeenmukaista hoitoa, huolenpitoa ja kasvatusta sekä samalla riittävää valvontaa ja rajojen asettamista. Olisi syytä selvittää, voitaisiinko erityinen huolenpito ottaa omaksi luvukseen lastensuojelulaissa ja voisiko erityisen huolenpidon aikana käyttää vahvemmin rajoitustoimenpiteitä kuin muussa sijaishuollossa. Toisaalta tulisi myös huomioida se, etteivät vaikeahoituisimmat lapset joudu jatkuvasti vaihtamaan sijaishuoltopaikkaa, jotta heidän tarpeisiinsa voitaisiin riittävästi vastata.

Lausunnossa rakennetaan erontekoa helppojen ja vaikeiden lasten välillä, mikä tulee esille toteamuksessa, että sijaishuollon lapsilla on keskenään hyvin erilaisia tarpeita. Lausunto kohdistuu vaikeahoituisiin lapsiin. Vaikeahoitoisten lasten tarpeisiin vastaaminen

on ongelmia tuottavaa. Vaikeahoitoisten lapsien tarpeisiin vastataan siis ensinnäkin hoidolla, huolenpidolla ja kasvatuksella, mutta myös riittäväällä valvonnalla ja rajojen asettamisella.

Kovemmalle rajoittamiselle rakennetaan lausunnossa oikeutusta lapsen tarpeista käsin. Retorisena keinona lausunnossa luetellaan lukijalle ensin positiivisemmin latautuneet tarvekäsitteet. Hoidon, huolenpidon ja kasvatuksen käsitteet pitävät sisällään positiivisia mielleyhtymiä. Tarvekäsitteistä viimeisiksi on jätetty yleisön hyväksynnän kannalta kaikkein riskialttiimmat tarpeet, eli valvonta ja rajojen asettamisen. Juuri nämä riskialttiit tarpeet ovat kuitenkin lausunnon ehdotuksen kannalta merkityksellisimmät. Kirjoittamalla hoidosta, huolenpidosta ja kasvatuksesta lausunnossa ikään kuin pehmennetään vaatimusta valvonnan ja rajoittamisen tarpeellisuudesta. Lausunnossa hyödynnetään retorisenä keinona lisäksi liittoutumisasteen säätelyä. Lausunnossa liittoutumisasteen säätely tulee esiin kysyttäessä, että tulisiko selvittää voitaisiinko erityinen huolenpito ottaa omaksi luvukseen laissa ja voisiko sen aikana käyttää vahvemmin rajoitustoimenpiteitä, kuin muussa sijaishuollossa. Lausunnossa ei tällöin ehdottomasti kannateta tätä, mutta pidetään tärkeänä, että asiaa tulisi selvittää. Tämä vähentää lausunnon antajan selontekovelvollisuutta ehdotuksen suhteen.

Seuraavassa aineisto-otteessa kritisoidaan lakiluonnoksen kohtaa rajoittamistoimenpiteiden käytön yleisistä edellytyksistä. Lakiluonnoksessa rajoitustoimenpiteiden käytön yleisiin edellytyksiin liittyen ehdotetaan, että yhdellä rajoituksella ei voitaisi mahdollistaa toista rajoitustoimenpidettä ja todetaan, että esimerkiksi henkilökatsastusta ei tulisi voida mahdollistaa kiinnipidolla.

Useissa vaativan sijaishuollon yksiköissä väkivallan uhka on todellinen. Miten turvallisuudesta voidaan huolehtia, jos nuori esimerkiksi kieltäytyy henkilötarkastuksesta ja hänellä oletetaan olevan teräase hallussaan? NY esittää, että rajoitustoimenpiteiden käytön ehtoja vaativassa sijaishuollossa selvitetään osana lausunnon alussa mainittua vaativan sijaishuollon tilanteen tarkastelua.

Lausunto alkaa ytimekkäällä ja dramaattissävyyteisellä toteamuksella siitä, että useissa vaativan sijaishuollon yksiköissä väkivallan uhka on todellinen. Perelmanin (1996, 166) mukaan argumentti voidaan esittää kasvavan tai laskevan voiman järjestyksessä, jolla on merkitystä siihen, miten yleisö ottaa argumentin vastaan. Käyttämällään lausejärjestyksellä kirjoittaja saa lukijan huomion dramaattisella aloituksella, jonka jälkeen esittää vasta

varsinaisia perusteita väitteelleen. Myös tässä lausunnossa oikeutusta kovemmalle rajoittamiselle rakennetaan hyödyntämällä konkreettisia esimerkkejä kertomalla teräaseesta. Retorisena keinona lausunnossa haastetaan lukija kysymyksellä siitä miten turvallisuudesta voidaan huolehtia, jos nuorella on teräase ja hän kieltäytyy tarkastuksesta. Kysymykseen ei lausunnossa kuitenkaan anneta vastausta. Kysymys itsessään toimii tehokkeina, sillä kerrottu esimerkki ei juurikaan jätä vaihtoehtoja lukijalle vastauksen pohtimiseen.

5.5 Kliinistymisen kyseenalaistava ja sitä puolustava argumentaatiopositio

Ammattilaisten rooleihin liittyen annettiin aineistossa runsaasti lausuntoja. Lausunnot liittyivät erityisesti sosiaalialan ja terveydenhuollon vastuiden ja osaamisen väliseen rajanvetoon. Lisäksi aineistossa peräänkuulutettiin esimerkiksi psykologisen ja mielenterveyshuollon roolia sijaishuollossa. Keskustelu eri professioista linkittyi vahvasti myös sijaishuollon rajoittamisesta käytävään keskusteluun ja lausunnoissa otettiin kantaa ammattilaisten rooleihin esimerkiksi erityisen huolenpidon ja erilaisten tarkastusten yhteydessä. Olen tässä luvussa paikantanut argumentaatiopositioita, joita aineistosta oli löydettävissä liittyen eri professioista käytävään keskusteluun suhteessa sijaishuollossa tapahtuvaan rajoittamiseen. Paikansin aineistosta sijaishuollon kliinistymistä kyseenalaistavan, sekä kliinistymistä puolustavan argumentaatiopositioita. Kliinistymistä kyseenalaistavasta argumentaatiopositioista pyrittiin horjuttamaan terveydenhuollon asemaa professiona ja puolestaan pyrittiin vahvistamaan sosiaalialan ammatillista asemaa sijaishuollossa. Terveydenhuollon roolin kasvaminen kuvattiin uhkatekijänä ja heikentävän osaamista sijaishuollossa. Argumentaatiopositio paikantui aineistossa lausuntoihin, joissa vastustettiin lakiluonnoksen säädöksiä terveydenhuollon ammattihenkilöstön aseman vahvistamisesta sijaishuollossa.

Lausunnoissa otettiin hyvin runsaasti kantaa sijaishuollon kliinistymiseen ja kyseenalaistettiin terveydenhuollon kasvavaa jalansijaa sijaishuollon kentällä, sekä korostettiin sosiaalipuolen ammattilaisten roolia sijaishuollon työssä. Toisaalta lausunnoista oli paikannettavissa kliinistymistä puolustava argumentaatiopositio, jossa terveydenhuollolle rakennettiin odotuksia erityisesti sijaishuollon vaikeiden tilanteiden ratkaisijana, joissa sijaishuolto on epäonnistunut tehtävässään. Sijaishuolto kuvattiin tällöin keinottomana haastavissa tilanteissa ja terveydenhuollon ammatillisuus ratkaisuna haasteisiin.

Lakiluonnoksen 66 § käsittelee henkilökatsastusta. Lakiluonnoksessa ehdotetaan, että pykälän neljäntä momenttia kehon ulkoisesta tarkastuksesta muutettaisiin niin, että kyseisen toimenpiteen voisi suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Kyseiseen ehdotukseen annettiin lausunnoissa runsaasti eriäviä mielipiteitä ja seuraava aineisto-ote liittyykin lakiluonnoksen kohtaan kehon ulkopuolisesta tarkastamisesta. Kirjoittaja kyseenalaistaa ehdotusta siitä, että tarkastamisen voisi suorittaa vain terveydenhuollon ammattihenkilö. Lausunnon antaja on huolissaan siitä, miten tämän kaltainen muutos vaikuttaisi sijaishuoltoyksiköiden henkilöstörakenteeseen ja sitä kautta heikentäisi sosiaalialan asiantuntemusta sijaishuollossa. Lausunnon on antanut Vantaan kaupungin sosiaali- ja terveystoimi.

...tämä voisi tarkoittaa esimerkiksi sosionomien korvaamista sairaanhoitajalla tai lähihoitajalla, mikä ei ole kokonaistoiminnan kannalta tarkoituksenmukaista. Tämänkaltainen henkilöstörakenteen muutos muokkaisi samalla myös koko yksikön toimintakulttuureja ja vähentäisi sosiaalialan asiantuntemusta asiakasprosesseissa. Vantaan kaupunki näkee tämän muutoksen myös ristiriitaisena muihin muutoksiin nähden, koska tällä muutoksella vähennettäisiin työyhteisöjen ohjaus- ja kasvatusosaamista, jota pitäisi muiden muutosten toteuttamiseksi vahvistaa. Tosin sanoen yksi muutos vesittäisi toisten muutosten toteutumismahdollisuuksia. Lisäksi Vantaan kaupunki toteaa, että koska laitoksessa on kovin monenlaisia terveydenhuollon ammattihenkilöitä, kuten esimerkiksi psykologeja ja toimintaterapeutteja, kaipaaisi säännös tarkennusta siitä, ketkä terveydenhuollon ammattihenkilöt voisivat henkilökatsastuksen tehdä. Lapsen näkökulmasta taustakoulutuksella ei käsityksemme mukaan ole niin suurta merkitystä kuin sukupuolella tai vuorovaikutussuhteella lapseen.

Lausunnossa esitetään hypoteesi lain muutoksen seurauksista, jos sosiaalialan ammattilaisia edustavat sosionomit korvattaisiin sijaishuollon yksiköissä terveydenhuollon ammattilaisilla. Lausunnossa argumentoidaan sosiaalialan asiantuntemuksen puolesta ja samalla kyseenalaistetaan terveydenhuollon henkilökunnan määrän lisääntyminen sijaishuollossa, eli rakennetaan erontekoa ammattikuntien osaamisen painopisteille. Erottelua tarkennetaan kategorisoimalla sosiaalialan osaamiseen liittyviä tekijöitä, joita ovat työyhteisöjen ohjaus- ja kasvatusosaamiseen. Lausunnossa rakennetaan näin konkretiaa siitä, mihin sosiaalialan asiantuntemus käytännön työssä liittyy. Lisäksi lausunnossa todetaan sosiaalialan ammatillisuuden liittyvän johonkin, mikä vaikuttaa koko yksikön toi-

mintakulttuuriin. Terveysthuollon toimintakulttuuri on tällöin siis erilaista. Lausunnossa rakentuu käsitys sosiaalialan asiantuntemuksesta, joka on erityisesti sosiaalialan ammattilaisten osaamisaluetta. Terveysthuollon ammattilaisten lisääminen henkilöstössä rakentuu uhkakuvaksi tämän osaamisen säilyttämisessä. Kirjoittaja toteaa muutoksen muokkaavan koko yksikön toimintakulttuuria ja vähentävän ohjaus- ja kasvatusosaamista, jolloin lukijalle jää vaikutelma, että terveysthuollon ammattilaisilla ei ole samantilaista osaamista näillä osa-alueilla. Lausunnossa todetaan muutoksen olevan ristiriitainen, mutta ei kuitenkaan tuoda esille, millä tavalla muutokset olisivat ristiriidassa sen kanssa, että työyhteisöjen ohjaus- ja kasvatusosaaminen vähenisi. Muutoksia ei kuvailta yksityiskohtaisesti vaan liikutaan epämääräisellä tasolla ja todetaan yhden muutoksen vesittävän toisen. Erilaisilla idiomaattisilla ilmauksilla onkin mahdollista lisätä argumentaation voimaa, jos niillä onnistutaan viemään huomio pois argumentin heikkouksista (Potter & Edwards 1990, 415). Lausunnon lopussa hyödynnetään puhumista lapsen näkökulmasta käsin todettaessa, että lapsen näkökulmasta käsin taustakoulutuksella ei ole niin suurta merkitystä kuin sukupuolella tai vuorovaikutussuhteella lapseen. Retorisena keinona hyödynnetään lisäksi ”me”-muotoista lauserakennetta. Lausuntoa ei esitetä yksittäisen henkilön nimissä, vaan suurempi joukko on todennut asian olevan näin.

Kliinistymistä vastustava argumentaatiopositio oli paikannettavissa myös lausunnoissa, joissa otettiin kantaa lakiluonnoksen ehdotuksiin erityisestä huolenpidosta. Erityiseen huolenpitoon liittyen lakiluonnoksessa ehdotettiin tarkempia ammatillisuusvaatimuksia erityisen huolenpidon yksiköihin aiempaan lain säädäntöön verrattuna. Lakiluonnoksessa todetaan, että: ”Päätöksen on perustuttava erityisen huolenpidon järjestämistä varten tehtyyn lapsen tilanteen moniammatilliseen arvioon, joka perustuu kasvatukselliseen, sosiaaliseen, psykologiseen ja lääketieteelliseen asiantuntemukseen”. Seuraava lausunto-ote liittyy lakiluonnoksen kohtaan, joka käsittelee erityisen huolenpidon henkilöstöä koskevia säädöksiä. Lausunnossa kritisoidaan laitosten tehtävänkuvien kapeutumista ja palvelun kliinistymistä. Lausunnon on antanut sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

Lain 1 momentissa oleva lause ”lisäksi laitoksessa tulee olla toiminnan edellyttämä tehtävään soveltuvan ammatillisen tutkinnon omaava henkilöstö”, ehdotetaan muutettavaksi muotoon ”lisäksi laitoksessa tulee olla toiminnan edellyttämä lapsen kasvua ja kehitystä tukeva sekä hänen tarpeitaan vastaava monipuolinen ammatillisen tutkinnon suorittanut henkilöstö. Tällä varmistetaan se, että myös erityisen huolenpidon yksiköissä lasten ja

nuorten toiminnalliset ja vapaa-aikaan liittyvä tarpeet harrastuksineen tulevat huomioiduksi laitoksen tehtävänkuvien koulutusammateissa. Laitosten ongelmana on ollut tehtävänkuvien kapeutuminen ja palvelun kliinistyminen. Tämä on näkynyt selkeästi hallinto-oikeuksiin tulleiden vastentahitoisten huostaanottojen yhteydessä esitettyjen laitosprofiilien henkilöstön tehtävänkuvissa, jotka ovat muuttuneet hyvin terveydenhuoltopainotteisiksi.

Retorisena keinona lausunnossa hyödynnetään hallinto-oikeuksien kautta saatuja väitettä tukevia tehtäväkuvia. Argumenttia vahvistetaan, sillä että argumentille löytyy näyttöä luotettavasta lähteestä, eli hallinto-oikeuksiin toimitetussa laitosprofiilien tehtävänkuvissa. Terveydenhuoltopainottuneisuus ei ole vain näkemys, vaan se voidaan tällöin todistaa todellisesta lähteestä. Lausunnossa palveluiden kliinistyminen rakennetaan ongelmalliseksi, sillä se kapeuttaa tehtäväkuvia. Terveydenhuollon ammattitaito rakentuu kapea-alaiseksi ja yksipuolisen kliiniseksi. Pelkästään terveydenhuollon ammattitaidolla ei pystytä vastaamaan tällöin kaikkiin lapsen tarpeisiin, kuten vapaa-aikaan liittyviin tarpeisiin.

Seuraavassa aineisto-otteessa kirjoittaja pohtii toistuvien rajoitusten käytön mielekkyyttä oikeana ratkaisuna ja ehdottaa, että tällöin tulisi arvioida tulisiko lapsi siirtää terveydenhuollon vastuulle. Lausunto edustaa kliinistymistä puolustavaa argumentaatiopositiota ja lausunnossa rakennetaan rajanvetoa sijaishuoltoyksiköiden ja terveydenhuollon kyvystä vastata lapsen hoitoon. Lausunnon on antanut Suomen Kuntaliitto ry.

Ehdotettu 74 §, 74 b, ja 74 c ovat kannatettavia, sillä lisäyksellä, että perustelujen mukaan olisi arvioinnissa mietittävä, onko esimerkiksi toistuvien karkaamisten tai toistuvien rajoitusten käytön taustalla jotain sellaista, jonka takia lapsi tulisi siirtää toiseen sijaishuoltopaikkaan. Tähän olisi välttämätöntä lisätä, että tulisi arvioida, tulisiko lapsi siirtää terveydenhuollon hoitovastuulle esimerkiksi lasten- tai nuorisopsykiatriseen hoitoyksikköön. Kuntaliiton tekemän lastensuojelun kuntakyselyn 2017 (ja myös 2012) mukaan sijaishuolto paikkaa paljon puuttuvia lasten- ja nuorisopsykiatrisia palveluja. Noin puolet suomalaisista asuu kunnissa, joissa sijoitetaan lapsia sijaishuoltoon, koska lapsen tarvitsema psykiatrinen hoito ei jostain syystä mahdollistu. Näiden lasten hoito lastensuojelussa ei vastaa lapsen hoidollisia tarpeita eikä ole lapsen edun mukaistakaan.

Lausunnossa todetaan, että karkaamiset tai tarve toistuvien rajoitusten käyttöön voisi viitata siihen, että lapsi tulisi siirtää toiseen sijaishuoltopaikkaan tai arvioida terveydenhuollon tarvetta. Lausunnossa rakennetaan rajanvetoa sen suhteen mihin sijaishuollon keinot riittävät ja mihin puolestaan tarvitaan terveydenhuollon osaamista. Terveydenhuollon

osaaminen tulee kysymykseen, kun sijaishuollon keinot näyttävät loppuvan tai kun on epäily, että ”taustalla on jotain sellaista”.

Ehdotusta terveydenhuollon tarpeellisuuden arvioimiseksi vahvistetaan toteamalla sen olevan välttämätöntä. Ääri-ilmausta käyttämällä korostetaan asian tärkeyttä lukijalle. Retorisena keinona lausunnossa vedotaan myös asiantuntijälähteeseen käyttämällä viittausta kuntaliiton tekemään kyselyyn, jossa todetaan sijaishuollon paikkaavan psykiatrisia palveluja. Argumentti on uskottavampi, kun tutkimus todistaa sen oikeellisuuden. Ongelman laajuutta lausunnossa pyritään vahvistamaan kvantitatiivisella vertauksella siitä, että puolet suomalaisista asuu kunnissa, joissa sijaishuollon psykiatrinen hoito ei mahdollistu. Satunnaisen suomalaisen asuinkunnalla ja kunnan sijaishuollon kyvyllä järjestää psykiatrista hoitoa ei ole pääteltävissä selkeää yhteyttä. Vertauksella pyritäänkin luomaan kuvaa ongelman laajuudesta tekemällä siitä joka toisen suomalaisen ongelman. Ongelma on tällöin yhteinen ja koskettaa kaikkia.

Seuraava lausunto-ote on annettu sijaishuollon erityiseen huolenpitoon liittyen. Lausunnon antaja argumentoi sen puolesta, että nykyinen erityinen huolenpito järjestettäisiin terveydenhuollon alaisena kuntoutuspalveluna. Lausunnon on antanut Etelä-Suomen aluehallintoviraston peruspalveluiden oikeusturvan ja lupien osasto.

Olisiko lasten mielenterveys- ja päihdepalvelujen saamisen oikeus paremmin turvattu, jos erityisen huolenpidon yksiköitä vastaava toiminta järjestettäisiin terveydenhuollon kuntoutuspalveluna, joka tällä hetkellä puuttuu palveluista lastenpsykiatrian ja lasten sijaishuollon väliltä. Tällaisen palvelumuodon tarve nousee säännöllisesti esiin valvontaviranomaisen työssä ja myös kunnissa. Sopivan palvelumuodon puuttuminen voi johtaa tilanteeseen, jossa lapsi ei saa tarvitsemaansa hoitoa.

Lausunto rakentaa kuvaa terveydenhuollosta ongelmien ratkaisijana tilanteissa, joissa sijaishuolto ei ole onnistunut. Lasten oikeus saada tarvitsemiaan palveluita olisi paremmin turvattu, jos vastaava toiminta järjestettäisiin terveydenhuollon kuntoutuspalveluna. Lausunnossa todetaan tämän kaltaisen palvelun puuttuvan kokonaan, vaikka lausunnon kirjoittaja onkin juuri edeltävästi todennut toiminnan olevan vastaavaa toimintaa, kuin erityisen huolenpidon yksiköt tarjoavat, jolloin ongelmaksi muodostuu se, että palvelu ei ole terveydenhuollon alaista toimintaa. Kirjoittaja vetoaa asiantuntijälähteeseen toteamalla, että palvelumuodon tarve nousee säännöllisesti esiin valvontaviranomaisen työssä sekä kunnissa. Ongelma on todettu valvontatyössä sekä myös epävirallisemmin saatu tiedoksi kuntakentältä.

6 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Tässä tutkielmassa olen analysoinut asiantuntijalausuntoja, joita annettiin luonnokseen lastensuojelulain muuttamisesta ja sen yksityiskohtaisiin perusteluihin osana lastensuojelulain uudistuksen lainvalmistelua. Aineisto ajoittuu ajallisesti syksyyn 2018, jolloin lausuntoja pyydettiin. Tutkielma paikantuu sosiaalisen konstruktionismin perinteeseen ja tutkielmassa metodina toimi retorinen diskurssianalyysi. Tutkimustehtävänä tutkielmassa oli paikantaa aineistosta argumentaatiopositioita, eli tarkastella, miten lausunnoissa asemoiduttiin suhteessa julkiseen keskusteluun esitettyjen argumenttien kautta. Toisena tärkeänä tehtävänä oli tutkia, minkälaisilla retorisilla keinoilla tuotettuja argumentaatiopositioita vahvistettiin.

Aineistosta paikansin yhteensä seitsemän erilaista argumentaatiopositiota sijaishuollon rajoittamiseen liittyen.

Aineistosta paikannetut argumentaatiopositiot:

1. Lasta suojeleva argumentaatiopositio
2. Vanhemmuutta puolustava argumentaatiopositio
3. Riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio
4. Vastapuhe kirjallisille selonteille
5. Kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio
6. Kliinistymistä kyseenalaistava argumentaatiopositio
7. Kliinistymistä puolustava argumentaatiopositio

Lasta suojeleva ja vanhemmuutta puolustava argumentaatiopositio paikantuivat lausuntoihin ja lakiluonnoksen sijaishuollon yhteydenpitoa käsitteleviin osioihin. Argumentaatiopositioista otettiin kantaa eri tavoin lapsen ja vanhemman väliseen yhteydenpitoon. Lasta suojelevassa argumentaatiopositiossa lapsen suhde vanhempaan rakentui ongelmalliseksi. Vanhemman ja lapsen yhteydenpito kuvattiin haitalliseksi ja siten lapsen edun vastaiseksi. Retorisena keinona positiossa käytettiin runsaasti kategorisointia, jonka kohteena olivat erityisesti sijaishuollossa asuvat lapset ja heidän vanhempansa. Lapsi kuvattiin herkkänä ja erityisen suojelun tarpeessa olevana. Tähän liittyen lapsista puhuttaessa viitattiin usein erityisesti pieniin lapsiin. Lasta suojelevasta positioista vanhemmuutta ei

kuvattu voimavarana lapselle, vaan vanhemmuutta kuvattiin merkittävistä vanhemmuuden ongelmista viestittävien kategorioiden kautta, kuten seksuaalisen hyväksikäytön, päihteidenkäytön ja väkivallan. Vanhemmuutta puolustava argumentaatiopositio näyttäytyi aineistossa vastakkaisena lasta suojelevalle argumentaatiopositiolle. Vanhemmuutta puolustavasta argumentaatiopositiosta käsin puhuttaessa korostettiin lapsen ja vanhemman yhteydenpidon tärkeyttä ja sen positiivisia vaikutuksia lapsen hyvinvoinnin kannalta. Lisäksi vedottiin lapsen oikeuteen saada pitää yhtyettä vanhempiin ja hänelle läheisiin henkilöihin.

Molemmissa argumentaatiopositiossa argumentit rakentuivat lapsen edun ja oikeuksien näkökulmista käsin. Käsitteet saivat erilaisia sisältöjä riippuen siitä, kummasta argumentaatiopositiosta argumentteja rakennettiin. Lasta suojelevaa argumentaatiopositiota käytettiin aineistossa erityisesti silloin, kun pyrittiin vakuuttamaan, miksi sijaishuollon yhteydenpidon rajoittamista koskevan päätöksen enimmäispituutta ei tulisi lyhentää lakiluonnoksen muutosehdotuksen mukaisesti vuodesta kolmeen kuukauteen. Lapsen edun mukaiseksi kuvattiin tällöin, että lapselle haitallisia asioita ei tarvitse käsitellä uuden rajoittamispäätöksen myötä aina kolmen kuukauden välein. Lapsen oikeudeksi määrittyi oikeus suojeluun. Vanhemmuutta puolustavassa argumentaatiopositiossa puolestaan lapsen edun vastaisena kuvattiin tärkeiden ihmissuhteiden katkeaminen, johon lapsen ja vanhemman erottaminen yhteydenpitoa rajoittamalla voisi johtaa.

Aineistossa selkeästi hallitsevampi oli lasta suojeleva argumentaatiopositio, kun taas vanhemmuutta puolustava argumentaatiopositio oli hallitsevampi positio lakiluonnoksessa. Lasta suojeleva argumentaatiopositiolla rakennettiin näin ollen vastapuhetta vanhemmuutta puolustavalle positiolle. Lakiluonnoksen kanta on ymmärrettävä, sillä yhtenä lakiuudistuksen taustavaikuttimena voidaan nähdä Jyväskylän yliopiston selvityksessä esille nousseet sijaishuollon asiakkaiden kaltoinkohtelun kokemukset (Hytönen ym. 2016). Valmisteltu lakiluonnos kohtasi lausuntojen antajien keskuudessa runsaasti vastaargumentointia, joka kohdistui ehdotukseen lyhentää yhteydenpidon rajoittamisesta tehtävän päätöksen enimmäisaikaa vuodesta kolmeen kuukauteen. Määräaikojen lyhentämisestä ei kuitenkaan vaadittu pelkästään lasta suojelevasta argumentaatiopositiosta käsin, vaan ehdotus kyseenalaistettiin myös resurssinäkökulmasta, jolloin kyseenalaistettiin tiheämpi päätöksenteko järjestelmän kestävyuden näkökulmasta (vrt. riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio). Lopulliseen vuonna 2020 voimaan astuneeseen

lastensuojelulakiin jätettiin mahdollisuus rajoittaa sijaishuollossa asuvan lapsen yhteydenpitoa enintään vuodeksi kerrallaan toisin kuin lakiluonnoksessa ehdotettiin.

Aineistosta paikansin riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatioposition. Lausunnoissa vaikuttamiseen pyrittiin vetoamalla työn reunaehtoihin, jolloin kannanottojen kohteena oli se, onko vallitsevien työn reunaehtojen suhteen ehdotettuja uudistuksia todellisuudessa mahdollista toteuttaa. Lastensuojelulaitokset eivät ole erillään ympärivästä yhteiskunnasta, jolloin erilaiset hallinnollis-poliittis-taloudelliset tekijät vaikuttavat työn reunaehtojen määrittymiseen. (Hoikkala 2005, 33). Riittämättömiin resursseihin vetoavassa argumentaatiopositiossa rajoittamisen oikeutusta ei lähestytty ainakaan suoraan lapsen edun tai oikeuksien näkökulmasta katsoen, vaan pikemminkin pyrittiin rationalisoimaan tarpeettomaksi tai rationaalisesti mahdottomaksi kuvattua lainsäädäntöä, jolloin argumentaation oikeutus rakentui järjestelmänäkökulmasta käsin. Toisaalta lausunnoissa vedottiin kuitenkin myös siihen, että vain toimiva toteuttavissa oleva lainsäädäntö turvaa myös asianosaisten aseman.

Riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositioista argumentointi nojautui hyvin vahvasti arjen työssä kohdattaviin realiteetteihin, kuten pulaan lääkäreistä tai töiden liialliseen määrään. Pohjimmaisena retorisenä keinona hyödynnettiin tällöin asiantilojen kuvaamista faktoina. Resurssien vähyys kuvattiin ohittamattomaksi faktaksi, jolla lakiluonnoksessa esitettyjä ehdotuksia vastustettiin. Resursseista tuotetut faktakuvaukset rakensivat siten asiantiloista kuvaa, johon puuttuminenkin on mahdotonta ja ainoa keino on sopeuttaa lainsäädäntö sellaiseksi, että sen toteuttaminen on mahdollista vallitsevien reunaehtojen puitteissa. Riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositio ei ollut paikannettavissa yksittäiseen pykälään tai tiettyyn rajoittamistoimenpiteeseen. Positiosta vastustettiin lakiluonnoksen kohtia, jotka tavalla tai toisella lisäisivät lastensuojelun eri toimijoiden kuormitusta, jolloin argumentoitiin liittyen esimerkiksi hallinto-oikeuksien prosesseihin, valvontaviranomaisten toimintaan, sekä ammattilaisten, kuten lääkärien riittävyteen liittyen.

Keskeisenä retorisenä keinona riittämättömiin resursseihin vetoava argumentaatiopositioista puhuttaessa oli vaihtoehdottoman kuvan luominen, jolla usein vastustettiin lakiluonnoksen ehdotuksia, joilla lakiluonnoksessa pyrittiin parantamaan lapsen asemaa tai lisäämään lapsen oikeuksia sijaishuollossa suhteessa rajoittamistoimenpiteiden käyttöön. Retorisena keinona hyödynnettiin sitoutumista lakiluonnoksen arvomaailmaan, jolloin

lakiluonnoksessa tuotettuihin eri tavoin ongelmallisiksi kuvattuihin nykytiloihin toisaalta sitouduttiin, mutta ehdotetut uudistukset tyrmättiin mahdottomina toteuttaa. Ongelmiin toisaalta sitouduttiin, mutta ehdotukset ongelmien ratkaisusta jätettiin ilmaan roikkumaan esimerkiksi kysyvillä lauseilla resurssien riittävydestä. Tällöin retorisessa mielessä lausunnon antaja pystyy näyttäytymään lukijalle moraalisesti vastuuntuntoisena. Faktan tuottamisen yhteydessä hyödynnettiin myös erilaisiin asiantuntijuuksiin vetoamista. Asiat saatettiin esittää esimerkiksi itsetodettuun asiantilaan ja omaan asiantuntija-asemaan nojautuen. Suuriin työmääriin vedottiin esimerkiksi hallinto-oikeuksien lausunnoissa, joissa kyseenalaistettiin lakiluonnoksen vaikutukset hallinto-oikeuksien käsittelymäärille, sekä -ajoille. Keskeinen argumentti kiteytyi kysymykseen siitä, onko tarkoituksenmukaista luoda lainsäädäntöä, jossa parannetaan asianosaisten mahdollisuuksia valittaa päätöksistä, mutta joka todellisuudessa vain tulisi pidentäneeksi valitusjonoja ja sitä kautta käsittelyaikoja.

Ammattilaisten riittävydestä esitettiin lausunnoissa huolta riittämättömiin resursseihin vedoten erityisesti lakiluonnoksen 73 §:n kohdalla erityisestä huolenpidon toimeenpanosta. Lakiluonnoksen kohdassa ehdotettiin, että erityistä huolenpitoa voidaan järjestää laitoksessa, jossa on laillistettu lääkäri, laillistettu psykologi ja laillistettu sosiaalityöntekijä. Lopulliseen lainsäädäntöön tämä lain kohta muutettiin kuitenkin muotoon, jossa edellytetään, että erityistä huolenpitoa järjestävällä laitoksella tulee olla käytössään riittävä kasvatuksellinen, sosiaalityön, psykologinen ja lääketieteellinen asiantuntemus. Näyttäisi siltä, että resurssinäkökulma on huomioitu lopullista lainsäädäntöä säädettäessä, sillä voimaan tullut muotoilu mahdollistaa ensinnäkin sen, että kyseisten ammattilaisten ei tarvitse työskennellä laitoksessa ja tämän lisäksi lainsäädännöllä ei suoraan viitata tiettyyn ammattiryhmään, kuten lääkäriin, vaan käytetään sanamuotoa riittävä lääketieteellinen asiantuntemus, joka jättää laintulkitsijalle huomattavasti enemmän vapautta. Voiko joissain tilanteissa esimerkiksi riittävä lääketieteellinen asiantuntemus tarkoittaa lähihoitajaa?

Neljäs aineistosta esille noussut argumentaatiopositio liittyi myös työn reunaehtoihin. Argumentaatioposition nimesin vastapuheeksi kirjallisille selonteoille. Lausunnoissa vastapuhe kohdistui lakiluonnoksen kohtiin, joissa rajoittamiseen liittyvien kirjallisten selontekojen tai rajoittamista ennaltaehkäiseväksi tarkoitettujen kirjallisten suunnitelmien määrää ehdotettiin lisättäväksi. Kirjallisiin selontekoihin liittyvässä vastapuheessa kirjallisten työtehtävien lisäämisen kuvattiin vähentävän aikaa työskentelystä asiakkaan

kanssa, sekä kirjallisen työn suuren määrän heikentävän sen laatua. Kyseisen argumentaatioposition tulkitsin vastapuheeksi lakiluonnoksessa esitettyihin ehdotuksiin erilaisista lakiin kirjattavista kirjallisista selonteista, joiden avulla sijaishuollon osoittamisvelvollisuutta rajoittamistoimenpiteisiin pyrittiin lisäämään. Toisaalta erilaisten suunnitelmien avulla voidaan tehdä näkyväksi rajoittamiseen liittyvää harmaata aluetta ja parantaa lapsen oikeuksia ja oikeusturvaa tekemällä sitä näkyväksi kirjalliseen muotoon saattamalla. Toisaalta taas erilaiset suunnitelmat vievät runsaasti työntekijöiden aikaa, jolloin ne saattavat muuttua pakolliseksi byrokratiaksi, joiden sisällölle ei aseteta painoarvoa.

Viides paikantamani argumentaatiopositio oli kovempaa rajoittamista edellyttävä argumentaatiopositio. Positiosta tuotettu puhe kohdistui sijaishuollossa asuviin vaativiksi kuvattuihin lapsiin. Positiosta tuotettiin tämän lisäksi ongelmallista kuvaa sijaishuollosta, joissa kaikille lapsille yhtenäiset rajoittamistoimenpiteet eivät näyttäyty riittävinä. Kovempaa rajoittamista edellyttävässä argumentaatiopositiossa argumentaatio rakentui vahvasti turvallisuuteen, sekä huolenpitoon vedoten. Retorisena keinona kovempaa rajoittamista puolustavassa argumentaatiopositiossa käytettiin erityisen paljon konkreettisia kuvauksia ja esimerkkejä sijaishuollon lasten vaarallisista väkivaltatilanteista tai vaarallisista esineistä. Argumenttien tukena käytettiin yksityiskohtaista kerrontaa vaaratilanteista tai vaarallisista esineistä. Positiosta lapsen etu ja oikeudet näyttäytyykin hyvin erilaisena, kuin esimerkiksi vanhemmuutta puolustavassa tai lasta suojelevassa argumentaatiopositiossa. Turvallisuutta korostetaan toisaalta lapsen edun näkökulmasta, mutta turvallisen ympäristön takaaminen voi heikentää lapsen oikeuksia rajoittamisen muodossa, jos lapsi on vaaraksi itselleen tai muille. Kovemman rajoittamisen argumentaatiopositiossa käytetty turvallisuusdiskurssi tuo esiin lastensuojelulaitoksiin yhdistettävissä olevan kahtia jakautunut sosiaalisen kontrollin, jossa lapset ovat toisaalta suojelun kohde, mutta toisaalta yhteiskuntaa on suojeltava vaarallisiksi koetuilta lapsilta. (Donzelot 1980, 83.)

Kaksi viimeistä aineistosta paikantunutta argumentaatiopositiota olivat kliinistymisen kyseenalaistava ja sitä puolustava argumentaatiopositio. Argumentaatiopositiot paikantuivat kannanottoihin rajoittamistoimenpiteiden yhteydessä tarvittavaan ammatilliseen osaamiseen, mikä näkyi lausunnoissa sosiaalialan ja terveydenhuollon osaamisen valtakamppailuna. Argumentaatiopositiot paikantuivat rajanvetoon, jota lausunnoissa käytiin liittyen sosiaalialan ja terveydenhuollon ammatillisiin vastuisiin. Kliinistymisen kyseenalaistavassa argumentaatiopositiossa korostettiin sosiaalialan ammatillista osaamista ja

kyseenalaistettiin rajoitustoimenpiteisiin sidottuja tiukkoja ammattivaatimuksia. Sijais-
huollon nykytilasta rakennettiin puhettavassa kuvaa terveydenhuoltopainotteisena ja tätä
asetelmaa pyrittiin kyseenalaistamaan tuomalla esiin sosiaalialaan liittyviä konkreettisia
ammattillisuuden osa-alueita. Kliinistymisen kyseenalaistavalle argumentaatiopositiolle
vastakkaisena aineistosta paikantui kliinistymistä puolustava argumentaatiopositio, josta
käsin korostettiin terveydenhuollon roolia sijaishuollon ongelmien ratkaisussa. Sijais-
huollon lapsia ja heidän tarpeitaan lähestyttiin terveydenhuollon termein. Lapsista puhut-
tiin tällöin esimerkiksi hoidollisina tai oireilevina. Sijaishuolto rakentui kyvyttömäksi rat-
kaisemaan vakavasti oireilevien lasten ongelmia. Argumentointi rakentuikin rajanvetoon
siitä, milloin sijaishuollon keinoin ei ole enää mahdollista riittävästi tukea sijaishuollossa
asuvaa lasta ja ongelmiin tulisi vastata terveydenhuollon toimenpitein. Rajoittamistoi-
menpiteet rakentuivat lausunnoissa tällöin ikään kuin mittariksi sijaishuollon onnistumi-
selle. Rajoittamistomenpiteet ja niihin turvautuminen kuvastivat puhettavassa sijaishuol-
lon epäonnistumista tehtävässään, jos rajoittamistomenpiteisiin joudutaan turvautumaan
liiaksi, jolloin lapsen edun mukaista olisi saada terveydenhuollon palveluita.

Valitsemani analyysitapa retorinen diskurssianalyysi oli mielestäni onnistunut tapa ana-
lysoida aineistoa. Asetelma, jossa lakia valmisteleva ministeriö pyytää asiantuntijoita
kommentoimaan vielä keskeneräistä lakiluonnosta on otollinen alusta tarkastella sitä, mi-
ten eri toimijat pyrkivät lausuntoja antaessaan vakuuttamaan yleisön omien kantojensa
oikeellisuudesta ja osoittamaan kilpailevien positioiden heikkouden. Toisaalta aineiston
retorinen analyysi osoittautui myös haastavaksi johtuen aineiston retorisesta kontekstista.
Lausunnot olivat pääsääntöisesti luonteeltaan pohdiskeluvia ja useat erilaiset näkökulmat
huomioon ottavia. Samat tahot mitä luultavimmin asemoituivat hyvin eri tavoin erilai-
sissa yhteyksissä esiintyessään erilaiselle yleisölle. Virallisissa yhteyksissä liian kärkkäi-
den mielipiteiden esittämistä luultavasti vältetään, sillä sanomisista joutuu hyvin toden-
näköisesti tilivelvolliseksi ja vaakalaudalla voi pahimmassa tapauksessa olla koko ura.
Kokonaisuudessaan asiantuntijalausuntojen konteksti näyttäytyi varsin virallisena ja hil-
littynä foorumin esittää mielipiteitä. Tämä haastoi analyysivaiheessa herkistymään reto-
risten keinojen hienovaraiselle tulkinnalle. Tästä johtuen erilaiset retoriset keinot eivät
olleet erityisen helposti paikannettavissa, minkä uskon lisäävän riskiä ylitulkinnalle tai
väärin johtopäätösten tekemiselle.

Aineiston haasteellisuudesta huolimatta asiantuntijalausuntojen analysoimisen ajattelen kuitenkin tarjoavan omanlaisensa ja tärkeän ikkunan tarkastella sijaishuollon rajoittamistoimenpiteistä käytävää julkista keskustelua. Sosiaalisen konstruktionismin periaatteiden mukaisesti lausuntojen antajat rakentavat ja uusintavat lausuntoja antaessaan sosiaalista todellisuutta. Sillä minkälaisista argumentaatiopositiosta käsin todellisuutta rakennetaan ja mitä retorisia keinoja käyttäen tämä tapahtuu, on oletettavasti myös seurauksia. Tästä syystä on tärkeää tarkastella sitä, minkälaista sosiaalista todellisuutta asiantuntijoina toimivat vaikutusvaltaiset tahot tulevat tuottaneeksi ja uusintaneeksi. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tämän tutkielman tarkoitus ei ole ollut arvioida sitä, miten eri argumentaatiopositiot tai retoriset keinot ovat vaikuttaneet lainsäädännön lopulliseen asuun, vaan tehdä näkyväksi osaltaan sitä, minkälaiset positiot ovat olleet muokkaamassa ymmärrystä sijaishuollon rajoittamisesta lainsäädännön valmistelussa.

Aineiston rikkautena näin sen, että sain kattavan otannan lastensuojeluinstituution eri toimijoista ja sitä kautta asemoitumisesta sijaishuollon rajoittamistoimenpiteisiin. Lausuntojen antajina oli ainakin hallinto-oikeuden, sosiaalitoimien, kolmannen sektorin, sekä erilaisia sijaishuollon toimijoiden edustajia. Lausuntoja annettiin lisäksi yksittäisten henkilöiden, että koko organisaatioidenkin nimissä. Lausuntoja antaneet tahot olivat usein merkittävässä asemassa edustamassaan ammattikunnassa tai organisaatiossa. Lausunnoissa rakennettiin legitimoitua erilaisiin asiantuntijuuksiin vedoten. Erilaiset asemoitumiset tarjosivat erilaisia näköalapaikkoja sijaishuollon rajoittamiseen ja näkyviin tulikin mielestäni eri asiantuntijuuksien erilaiset maailmankatsomustavat. Aihealueen käsitteleminen eri näkökulmista nosti esille erilaisia arvovalintoja. Aineiston tutkiminen Retorisen diskurssianalyysin avulla toi näkyväksi myös eri asiantuntijuuksien kamppailun oikeudesta tietoon, mikä oli erityisen selkeästi näkyvissä terveydenhuollon ja sosiaalialan työnjakoa koskevissa lausunnoissa.

Lakiuudistuksen tavoitteena oli parantaa lasten oikeuksia sijaishuollossa, sekä ehkäistä historiasta ilmenneiden kaltoinkohteluiden toistuminen. Teoreettisena tausta-ajatuksena tutkielmassani toimi ymmärrys sijaishuollon rajoittamistoimenpiteistä sijaishuollon arkeen kietoutuvina haastavina moraalista järjestyä edellyttävinä päätöksentekotilanteina, joissa sijaishuollon työntekijät joutuvat tilannekohtaisesti punnitsemaan rajoittamisen edellytyksiä. Aineistosta paikantamani argumentaatiopositiot vahvistivat tätä käsitystä ja osoittivat, että rajoittamiseen liittyviä kysymyksiä voidaan tulkita erilaisista argumentaatiopositiosta hyvin eri tavoin, jolloin lapsen etu ja oikeudet saattavat saada eri suuntiin

vetäviä sisältöjä suhteessa rajoittamistoimenpiteisiin ja niiden oikeutukseen. Tutkielman tulosten koenkin tuoneen esiin sijaishuoltoon ja rajoittamiseen liittyviä moraalisia jännitteitä, joita paikantamani argumentaatiopositiot heijastavat.

LÄHTEET

Antaki, Charles (1996) *Explaining and arguing. The social organization of accounts*. London: Sage.

Billig, Michael (1987) *Arguing and Thinking. A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Billig, Michael (1991) *Ideology and opinions: Studies in rhetorical psychology*. London: Sage.

Burr, Vivien (2015) *Social Constructionism*. 3. painos. London/New York: Routledge

Edwards, Derek & Potter, Jonathan (1992) *Discursive Psychology*. Lontoo: Sage.

Enroos, Rosi (2016) *Lapsen tulo julkiseen kotiin. Huostassaolon ensi vaiheet sijaishuoltopaikkojen toimijoiden näkökulmasta*. Teoksessa Enroos, Rosi, Heino, Tarja & Pösö, Tarja (2016) *Huostaanotto. Lastensuojelun vaativin tehtävä*. Tampere: Vastapaino, 169–195.

Eronen, Tuija & Laakso, Riitta: THL työpaperi 44/2016 - Lastensuojelun laitoshoidon kasvatukselliset ja kuntouttavat orientaatiot ja niiden vaikuttavuus - tutkimuskatsaus kansainvälisiin tutkimuksiin 2010-2016.

Eronen, Tuija (2013) *Viisi vuotta huostaanotosta Seurantatutkimus huostaanotettujen lasten institutionaalista poluista*. Raportti 4. THL: Helsinki.

Forsberg, Hannele (2011) *Kiistanalainen perhe ja moraalinen järkeily sosiaalityössä*. *Janus* 19(3), 269–274.

Forsell, Martta & Kuoppala, Tuula & Säkkinen, Salla (2020) *Lastensuojelu 2019. Tilastoraportti 28/2020*. Suomen virallinen tilasto. Helsinki: Terveystieteen ja hyvinvoinnin laitos.

Gergen, Kenneth (1999) *An Invitation to Social Construction*. London: Sage Publications

Haapanen, Pirkko (1996) *Roomalaisten korkein taito. Johdanto antiikin retoriikkaan*. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää retoriikkaa*. Tampere: Vastapaino, 23–50.

Hämäläinen, Juha (2015) *Defining Social Pedagogy: Historical, Theoretical and Practical Considerations*. *British Journal of Social Work*, 45, 1022–1038.

Hannele Forsberg (2012) Johdatus kirjan käsitemaailmaan. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaraniemi (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 7–21.

Haste, Helen (1998) Communitarianism and the Social Construction of Morality. Studies on Moral development and Education. Featured articles.

HE 237/2018 vp. Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lastensuojelulain muuttamisesta.

Heino, Tarja (2009) Lastensuojelu – kehityskulkuja ja paikannuksia. Teoksessa Johanna Lammi-Taskula, Sakari Karvonen & Salme Ahlström (toim.) Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 198-213.

Hiilamo, Heikki (2009) What could explain the dramatic rise in out-of-home placement in Finland in the 1990s and early 2000s? Children and Youth Services Review 31(2): 177–184.

Hoikkala, Susanna & Kojo, Raija & Tervo, Jaana & Aaltonen, Teija (2017) Sijaishuollon ohjauksen ja valvonnan malli. Kohti lapsikeskeistä ja lapsenoikeusperustaista toimintatapaa. Työpäperi 19. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.

Hoikkala, Susanna & Lavikainen, Ville (2015) Sattumuksia vai suunnitelmallisuutta? Selvityksiä sijaishuollon laadusta. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto.

Hoikkala, Susanna (2005). Lastensuojelun laitoshuollon ammatillisia käytäntöjä jäsentämässä. Teoksessa Synnöve Karvonen-Niinikoski & Maria Tapola (toim.) Tieto nousee kentältä – sosiaalityötä käsitteellistämässä. Helsinki: Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus SOCCA, 30-46.

<https://stm.fi/lastensuojelulain-muutokset>. Viitattu 25.7.2020.

<https://yle.fi/uutiset/3-11009351>. Viitattu 25.7.2020.

Hytönen, Kirsi-Maria & Malinen, Antti & Salenius, Paula & Haikari, Janne & Markkola, Pirjo & Kuronen, Marjo & Koivisto, Johanna (2016) Lastensuojelun sijaishuollon epäkohdat ja lasten kaltoinkohtelu 1937– 1983. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 22/2016. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Jokinen, Arja & Juhila Kirsi & Suoninen Eero (2016) Diskursiivinen maailma. Teoreettiset lähtökohdat ja analyttiset käsitteet. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero

Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 21–42.

Jokinen, Arja (2016) Vakuuttelevan ja suostuttelevan retoriikan analysoiminen. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 273–299.

Juhila, Kirsi (2006). Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Juhila, Kirsi (2016) Miten tarinasta tulee tosi? Faktuaalistamisstrategiat viranomaispuheessa. Teoksessa Arja Jokinen, Kirsi Juhila & Eero Suoninen (toim.) Diskurssianalyysi. Teoriat, peruskäsitteet ja käyttö. Tampere: Vastapaino, 117–144.

Kakkuri-Knuuttila, Marja-Liisa (1998) Retoriikka. Teoksessa Marja-Liisa Kakkuri-Knuuttila (toim.) Argumentti ja Kritiikki –Lukemisen, keskustelun ja vakuuttamisen taidot. Helsinki: Gaudeamus, 233–272.

Kalliomaa-Puha, Laura & Pösö, Tarja & Toivonen Virve-Maria (2020) Error Correction of Restrictive Measures: Appeals Made by Young People in Care. Young, 1–16.

<https://doi.org/10.1177/1103308820914810>

Kuula, Arja (2011) Tutkimusetiikka. Aineistojen käyttö, hankinta ja säilytys. Tampere: Vastapaino

Laakso, Riitta (2009) Arjen rutiinit ja yllätykset – etnografia lastenkotityöstä. Tampere: Tampereen yliopisto, sosiaalityön tutkimuksen laitos.

Lainvalmistelun prosessiopas (2020) <http://lainvalmistelu.finlex.fi/>. Viitattu 26.7.2020.

Mitä on lastensuojelu? Lastensuojelun käsikirja (2016) Terveiden ja hyvinvoinnin laitos <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>. Viitattu 5.4.2020

Muuronen, Kaisu & Sariola, Heikki & Varsa, Marjo (2009). Sijaishuolto sisältäpäin – tekijät tietäjinä. Kysely alalla toimiville. Lastensuojelun Keskusliitto.

Myllärniemi, Anniina (2006) Huostaanottojen kriteerit pääkaupunkiseudulla. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 71.

Pakarinen, Auri (2011) Lainvalmistelu vuorovaikutuksena – Analyysi keskeisten etujärjestöjen näkemyksistä lainvalmisteluun osallistumisesta. Helsinki: Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 253.

Perelman, Chaïm (1996) Retoriikan valtakunta. Tampere: Vastapaino.

Perhehoito. Terveiden ja hyvinvoinninlaitos THL, viitattu 25.11.2019. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/sijaishuollon-muodot/perhehoito>

Pösö, Tarja (1993) Kolme koulukotia. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis 383.

Pösö, Tarja (2004a) Vakavat silmät ja muita kokemuksia koulukodista. Helsinki: Stakes, tutkimuksia 133.

Pösö, Tarja (2007) Lastensuojelun puuttuva tieto. Teoksessa Jaana Vuori ja Ritva Nätkin (toim.) Perhetyön tieto. Tampere: Vastapaino, 65–82.

Pösö, Tarja (2010) Havaintoja suomalaisen lastensuojelun institutionaalisesta rajasta. Janus 18(4), 324–336.

Pösö, Tarja (2012) Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa Hannele Forsberg & Leena Autonen-Vaaranieni (toim.) Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily & sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75–97.

Potter, Jonathan (1996) Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction. London: Sage.

Räty, Tapio (2010) Lastensuojelulaki – käytäntö ja soveltaminen. Helsinki: Edita.

Raunio, Kyösti (2009). Olennainen sosiaalityössä. Toinen, uudistettu laitos. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press.

Saaranen-Kauppinen, Anita & Puusniekka, Anna (2006) KvaliMOTV – Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoaarkisto [ylläpitäjä ja tuottaja]. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>. (Viitattu 12.7.2020.)

Saastamoinen, Kati (2020) Uudistunut lastensuojelulaki – koulutus 21.1.2020, Hämeenlinna.

Sinko, Päivi (2004) Laki ja lastensuojelu. Juridisoituvat käytännöt sosiaalityön arjessa ja asiantuntijuuden määrittelyssä. Helsinki: Palmenia-kustannus.

Sipilä Jorma (2003) Hoivan organisointi. Vaivaistalosta markkinatavaraksi. Janus 11(3), 23-38.

Sosiaali- ja terveysministeriö (STM) (2019) Lastensuojelulain (542/2019) muutokset-diaesitys. <https://www.slideshare.net/stmslide/lastensuojelulain-muutokset>. Viitattu 25.7.2020.

Stein, Mike (2006) Young people aging out of care: The poverty of theory. Children and Youth Services Review. 28, 422–434.

STM (2013a) Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2013:19. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö.

Summa, Hilikka (1996) Kolme näkökulmaa uuteen retoriikkaan. Burke, Perelman, Toulmin ja retoriikan kunnianpalautus. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää retoriikkaa (51 – 83). Tampere: Vastapaino.

Talentia (2017) Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattihenkilön eettiset ohjeet. Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Ammattieettinen lautakunta. Helsinki. <http://talentia.e-julkaisu.com/2017/eettiset-ohjeet> Viitattu 25.11.2019.

Tarkkinen, Hanna & Forsberg, Hannele. Lastensuojelun rajoitustoimenpiteet asiakirjojen valossa. Yhteiskuntapolitiikka 78 (2013):6, 661-669.

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (2018) Tutkimushanke sijoitettujen lasten hyvinvoinnista ja palvelukokemuksista. <https://thl.fi/documents/605877/2848374/Riitan+osuus+verkkosivuille+Riitan+osuus+pdf.pdf/021a4325-9a14-43ce-9bc0-5e4ede639a8e>. Viitattu 25.7.2020.

Terveyden ja hyvinvoinninlaitos THL Rajoitustoimenpiteet sijaishuollossa. <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/sijaishuolto/rajoitustoimenpiteet-sijaishuollossa>. Viitattu 25.11.2019.

THL (2019) Lapsi- ja perhepalveluiden muutosohjelma (LAPE). Terveyden ja hyvinvoinninlaitos. <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/lapsi-ja-perhepalveluiden-muutosohjelma-lape-..> Viitattu 25.11.2019

Timonen-Kallio, Eeva; Yliruka, Laura; Närhi, Pekka: THL työpäperi 23/2017 - Lastensuojelun terapeuttisen laitospasvatuksen mallinnus.

Tronto, Joan (1994) Moral boundaries: A political argument for an ethic of care. Routledge: London.

Tuori, Kaarlo (1990) Oikeus, valta ja demokratia. Helsinki: Lakimiesliiton kustannus.

Lait ja asetukset:

Laki lapsen huollosta ja tapaamisoikeudesta 8.4.1983/361

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417.

Perhehoitolaki 20.3.2015/263.